

**TURUN
YLIOPISTO**

”Sivutekijöistä puhdasta ja vapaata urheilutoimintaa”

Pesäpallokulttuuri 1960-luvun Pesäpallokalentereissa

Siiri Autio

Pro gradu –tutkielma

Kulttuurien tutkimuksen tutkinto-ohjelma, folkloristiikka

Historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2026

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Kulttuurien tutkimuksen tutkinto-ohjelma, folkloristiikka

Siiri Autio

”Sivutekijöistä puhdasta ja vapaata urheilutoimintaa” : Pesäpallokulttuuri 1960-luvun Pesäpallokalentereissa

Sivumäärät: 68 sivua

Suomen kansallislajilla pesäpallolla on värikäs ja omalaatuinen kehityskulku. Pesäpallossa edelleen poikkeukselliset piirteet ovat alkaneet muotoutumaan jo lajin varhaisessa vaiheessa. Tässä tutkielmassa syvennytään pesäpallokulttuuriin 1960-luvulla ja siihen, millaista todellisuutta Pesäpallokalenterit rakentavat lajiin liittyvistä tavoista, arvoista ja käytännöistä, toisin sanoen lajikulttuurista. Aineistona on käytetty Suomen Pesäpalloliiton vuosittain ilmestyneitä Pesäpallokalentereita. Pesäpallokalenterit toimivat tiedotusvälineenä lajin muutoksista ja Liiton tapahtumista. Analyysissä selvitettiin diskurssintutkimuksen menetelmin millaista todellisuutta 1960-luvun Pesäpallokalenterit rakentavat sekä Pesäpallokalentereissa tuotettuja merkityksiä lajista. Aineistoa analysoimalla pohdittiin, miten pesäpallokulttuurin kehitys on havaittavissa Pesäpallokalentereissa. Pesäpallosta tuotetun kirjallisuuden avulla pohdittiin lisäksi, mitä aiheita Pesäpallokalentereissa ei ole käsitelty.

Analyysi osoitti, että Pesäpallokalentereissa rakentuvassa todellisuudessa Pesäpalloliiton sekä pelaajien välillä on selkeä hierarkia, jossa Pesäpalloliitto ohjaa sekä määrää lajin kehityksestä, Pesäpalloliitto taas huomioi erityisesti yleisön viihtyvyyden peliin parissa. Pyrkimykset laajentaa lajitoimintaa johtivat naisten ja tyttöjen pesäpallotoiminnan vahvistamiseen. Pesäpallolle annetut merkitykset liittyvät kovaan työhön ja ponnisteluun lajin hyväksi, tarkoittaen yhteistyötä miesten ja naisten välillä. Kalentereissa jää käsittelemättä Pesäpalloliittoa kritisoivat tai kyseenalaistavat soraäänät, vaikka ne ovat havaittavissa teksteissä. Pimentoon jää käytännön haasteet toiminnassa. Nykyaikaisesta näkökulmasta 1960-luvulla Pesäpallokalentereissa esiintyi monia pesäpallolle edelleen ominaisia piirteitä, kuten kielenkäyttö, vuorovaikutuksellisuus pelitapahtumissa, tuomaroinnin korkea taso sekä naispesäpallon suosio. Jatkossa teemoja on aiheellista tutkia Pesäpalloliiton asiakirjojen kautta, ja Pesäpallokalentereiden yksipuolisten näkökulmien takia erityisesti naispesäpallon kehitystä on olennaista tutkia monipuolisemmin.

Avainsanat: pesäpallo, kalenterit, vuosikirjat, urheilu- ja liikuntajärjestöt, identiteetti

Sisällys

1	Johdanto	4
1.1	Aiheen esittely	4
1.2	Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset	6
	Keskeiset käsitteet	6
1.3	Tutkimuksen paikantaminen oman tieteenalan kenttään	8
	Folkloristiikka ja urheilu	8
	Urheilututkimusta ja pesäpalloa	12
	Urheiluaineistot arkistoissa	14
2	Teoreettinen viitekehys	17
2.1	Analyysin lähtökohdat ja diskurssianalyysi	17
2.2	Arkistot, folkloristiikka ja urheilu	19
3	Aineisto ja menetelmät	24
3.1	Aineiston esittely	24
3.2	Käytetyt menetelmät	26
3.3	Tutkimuseettiset kysymykset	27
4	Aineiston analyysi	28
4.1	Kehittyvä laji ja liiton läsnäolo	28
4.2	Naiset sukupuolittuneella pelikentällä	41
4.3	Vernakulaari ja instituutio pesäpallokulttuurissa	49
5	Lopuksi	58
5.1	Johtopäätökset	58
5.2	Reflektio sekä jatkotutkimus	61
	Lähteet	63
	Tutkimusaineisto	63
	Pesäpallolähteet	63
	Verkkosivustot	65
	Kirjallisuus	65

1 Johdanto

1.1 Aiheen esittely

Urheilu on suomalaisten arjessa vahvasti läsnä. Turkulaiseen kaupunkikuvaan kuuluu Turun Palloseuran mustavalkoiset värit, ja Kupittaan puistossa ympäri vuoden vilisevät jalkapalloilijat, lenkkeilijät, uimarit ja luistelijat. Kupittaalla pelataan myös Suomen kansallislajia, pesäpalloa, vaikka se ei yhtä näkyvää olekaan. Pesäpallon kulta-ajat sijoittuvat viime vuosisadalle, mutta lajia edelleen aktiivisesti seurataan, harrastetaan, ohjataan ja pelataan ammatillisellakin tasolla. Omaan pesäpallokiinnostukseeni vaikuttaa osittain sukuni, sillä isäni on kotoisin pesäpallopaikkakunta Vimpelistä. Olen lapsena pelannut pesäpalloa, mutta muutama vuosi takaperin hurahdin lajiin peruuttamattomasti penkkiurheilun parissa, mikä innosti minut tutkimaan pesäpallon fanikulttuuria kandidaatintutkielmassani (Autio 2023). Pidän urheilua varsin antoisana tutkimuskohteena, ja pesäpallotuntemukseni pohjalta tuntui luontevalta palata jälleen aiheen äärelle pro gradu -tutkielman puitteissa.

Tutkin pesäpallotoimintaan liittyviä virallisia julkaisuja eli Pesäpallokalentereita¹. Kalentereihin on koottu menneen vuoden merkittäviä tapahtumia ja tietoja, ja ne ovat toimineet käteväenä tiedotusvälineenä pesäpallon parissa toimineille. Pesäpalloa ja sitä ympäröivää kulttuuria on Suomessa tutkittu jonkin verran, mutta Pesäpallokalentereita ei ole tutkittu aiemmin. Kansainvälisesti vuosikirjoja on käytetty tieteellisen tutkimuksen lähdeaineistona, vaikka Suomessa ne ovat jääneet melko vähäiselle huomiolle. Esimerkiksi Saksassa on tutkittu oppilaitoksen vuosikirjoja (Kuesters 2023) sekä Brasiliassa ministeriön vuosikirjoja (Brum ja Korndorfer 2025). Tutkielma antaa näkökulmia nykypesäpallolle ominaisiin piirteisiin, ottaen huomioon Pesäpalloliiton rooliin lajin kehityksessä. Tutkielmani on folkloristiikkaan sekä arkistotieteeseen painottuva, ja nojaan myös diskurssintutkimuksen sekä urheilututkimuksen aloilla tuotettuun tieteelliseen tutkimukseen.

Tämän tutkielman tavoitteena on analysoida pesäpallokulttuurin rakentumista 1960-luvun Pesäpallokalentereissa ja sitä, miten nämä todellisuudet ilmenevät pesäpallokulttuurissa nykyään. Pohdin pesäpallotoiminnasta valtakunnallisesti vastanneen Pesäpalloliiton läsnäoloa kalentereissa ja sen suhdetta pesäpalloilijoiden kenttään. Yhden vuosikymmenen julkaisut toivat monenlaisia näkökulmia esille, joita tutkielman puitteissa olen pyrkinyt käsittelemään

¹ Julkaisut ovat ilmestyneet myöhemmin nimillä Pesäpallon vuosikirja (1986–1999) sekä Pesäpallokirja (2000–).

tasavertaisesti. Keskeisten käsitteiden avulla näkökulmat ankkuroidaan tutkielman teoreettiseen pohjaan. Pesäpallon yhteyteen muodostuneesta kulttuurista käytän termiä *pesäpallokulttuuri*, joka pohjautuu Jouko Kokkosen *liikuntakulttuuri*-käsitteeseen (Kokkonen 2018). Folkloristiikan käsitteet *identiteetti*, *vernakulaari* ja *instituutio* auttavat ymmärtämään pesäpallokulttuurin tasoja. Identiteetillä viitataan yksilön ymmärrystä itsestään suhteessa yhteisöihin, joihin kuuluu tai ei kuulu (Anttonen 2005, 62). Vernakulaari ja instituutio taas liittyvät kulttuurin tuottamisen tapoihin, omaehtoisesti sekä virallisesti (Fingerroos, Hämäläinen ja Savolainen 2020). Analyysiä ohjaa diskurssianalyysistä *diskurssin* käsite, jolla tarkoitetaan ihmisten välisiä vuorovaikutuksen käytäntöjä (Lehti, Haapanen ja Kääntä 2018, 7–10).

Pesäpallosta on hyvä tietää muutamia perusasioita ennen aiheeseen syventymistä. Suomessa erilaiset poltto- ja pallonlyöntipelit olivat suuressa suosiossa 1800-luvun lopulla, ja suosituin näistä lajeista oli kuningaspallo. Urheiluvaikuttaja Lauri ”Tahko” Pihkala pyrki kehittämään kuningaspallosta antoisamman ja pelaajien yritteliäisyyttä palkitsevamman version, hyödyntäen saamiensa vaikutteita amerikkalaisesta baseballista. Pihkalan ideointi synnytti lajin, joka nimettiin pitkäpalloksi vuonna 1915. Seitsemän vuoden aikana pitkäpallon kentän ja sääntöjen kehittäminen johti uuden vaihtoehtoisen lajin muodostumiseen. Pihkala muun muassa teki kokeiluja pesien lukumäärän suhteen. Vuonna 1922 julkaistiin viralliset säännöt lajille, joka sai nimekseen *pesäpallo*. 1920-luvulla pesäpallo levisi erityisesti suojeluskuntatoiminnan kautta, ja 1930-luvulla sen toimintaa ylläpitivät paljolti urheilujärjestöt. Pesäpallon pelaaminen jatkui erityisesti Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton (myöhemmin Suomen Valtakunnan Urheiluliitto) sekä Työväen Palloliiton seuroissa. Vuonna 1932 SVUL:n pesäpallajaoston pohjalta perustettiin erikoisliitto Pesäpalloliitto, jolla oli rotevammat resurssit edistää pesäpallotoimintaa muiden muassa neuvonnan ja tuomarikoulutuksen keinoin. (Laitinen 1983, 50–95.)

1940-luvulla sodan jälkeisinä vuosina seura- ja järjestötoiminta alkoi elpymään ripeästi. Pesäpallossa erityisesti harrastajien lukumäärät olivat varsin korkeita aina 1960-luvulle saakka. 1950- ja 1960-lukuja leimasi urheilujärjestöjen kariutuneet suhteet, jolloin Työväen Urheiluliitto (TUL) sekä Pesäpalloliitto toimivat paljolti erillään toisistansa. Pesäpalloliitossa panostettiin koulutustoimintaan ja lajin levittämiseen laajalle (Laitinen 1983, 205–209.) 1970-luvun loppupuolella pesäpallossa alkoi korostua yritystoiminta, kaupallisuus sekä huippu-urheilu kansan viihteenä. Pesäpalloliitto jatkoi lajin kehitystä muun muassa muokkaamalla

sarjajärjestelmää ja tuomalla uusia elementtejä peliin. Pelissä elettiin huippuhetkiä aina vuosituhatvuotteen vaihteeseen, jolloin lajin suosio laski voimakkaasti, mutta lähti elpymään hiljalleen. 2000-luvun alun hiljaiselo näkyy esimerkiksi Pesäpalloliiton Yli sata vuotta pesäpalloa- sivulla, jossa vuoden 2001 jälkeen merkittäviä tapahtumia ei mainita kuin vasta vuonna 2014. Tämänhetkisen käsityksen mukaan lajissa ei siis 2000-luvun alkupuolella ole saavutettu merkittäviä virstanpylväitä. Pesäpalloliitto jatkaa 2020-luvulla edelleen laaja-alaista toimintaansa harrastus- ja kilpailutoiminnan parissa (Historia; Suomen Pesäpalloliitto n.d).

1.2 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Seuraavaksi käsittelemme tutkimusongelmaa sekä tutkimuskysymyksiä, jonka jälkeen keskitymme tutkielman keskisiin käsitteisiin. Pääkysymykseni on seuraava: Millaista todellisuutta Pesäpallokalenterit rakentavat pesäpalloilusta 1960-luvulla? Alakysymyksiä ovat Millaisia merkityksiä pesäpalloilulle annetaan? Millä tavoin pesäpallokulttuurin kehittyminen on havaittavissa Pesäpallokalentereissa? sekä Mitä Pesäpallokalentereissa ei käsitellä? Pesäpallokalentereiden todellisuus muodostuu erityisesti sen tekstien kautta, ja tarkastelen asiatekstejä eli esipuheita, ohjeita, sääntöjä sekä kertomuksia. Päämääräni on pohtia, millaisena pesäpallokulttuuri ja sen osa-alueet esitetään kalentereissa. Lajihistorian puolesta pohdin, mikä on jäänyt mainitsematta ja miksi. Kalentereiden tekstejä vertaan aiempaan tutkimukseen, teoreettiseen kirjallisuuteen sekä pesäpallotietoon. Pitäydyn pesäpallosta tuotettuun kirjallisuuteen, mutta joissain tapauksissa tuon esille omiakin kokemuksiani lajin aktiivisena seuraajana.

Keskeiset käsitteet

Esittelen käsitteet kokoavasti näin tutkielman alussa, ja tarkennan niitä sitä mukaa, kun ne nousevat esille tutkimuskirjallisuutta ja tutkielman teoreettis-metodologisia taustoja esitellessä. Jouko Kokkonen on pohtinut urheiluun ja liikuntaan liittyviä käsitteitä laajasti, ja viittaa liikuntakulttuurilla koko kilpailullisen urheilun sekä harrastavamman liikunnan yhteiskunnalliseen verkostoon. Se siis kattaa eritasoisen toiminnan aina arkiliikunnasta ja koululiikunnasta huippu-urheiluun ja penkkiurheiluun. Liikunta viittaa yksilöllisempään ruohojuuritason toimintaan, kun taas urheilu on usein järjestyneempää sekä tavoitteellisempää. Itse käytän tutkielmassa sanaa *urheilukulttuuri* parista syystä. Liikunta-sana kääntyy huonosti esimerkiksi englannin kielelle, joten urheilun ja liikunnan käsitteelliset

merkityserot eivät nouse esille kansainvälisessä tutkimuksessa. (Kokkonen 2013, 11–17). Toisekseen käyttämässäni kirjallisuudessa sekä tutkimusaineistossa on enemmän esillä järjestäytynyt ja tavoitteellinen urheilu. Pesäpallokulttuurilla tarkoitan pesäpalloiluun liittyvää toimintaa, rakenteita, asenteita sekä yhteisöjä. Pesäpallokulttuurin avulla on mahdollista kuvailla pesäpallotoiminnan kokonaisvaltaista läsnäoloa ihmisten elämän eri osa-alueilla.

Kulttuuri on käsitteenä melko yleismaailmallinen, joten se voidaan ymmärtää monella tapaa. Itse nojaan määrittelyyn, jossa kulttuuri ymmärretään yhteisöjen sisällä tapahtuvana, ihmisten vuorovaikutuksessa rakentuvana kommunikaationa. Kulttuuri voi siis tarkoittaa esimerkiksi tapoja, perinteitä tai arvoja, ja kulttuurin käsite voi kuvata hyvin monenlaista toimintaa. (Fingerroos, Kajander ja Lappi 2022, 46–47). Pesäpallokulttuuri-käsitettä tarkentaakseni, se voi viitata laajasti esimerkiksi siihen, että kansallisella tasolla Suomessa useimmat joutuvat tekemisiin pesäpallon kanssa koululiikunnan kautta, vaikka lajilla ei paikallisesti olisi erityistä merkitystä. Paikkakunnilla, joissa pesäpallolla on merkittävämpi rooli, voi lajin harrastaminen sekä ammattitason pelaaminen linkittyä hyvin läheisesti paikallisidentiteettiin. Toisinaan pesäpallopaikkakunnilla samasta suvusta voi olla lähtöisin ammattipelaajia useasta sukupolvesta (Itkonen, Nevala ja Saastamoinen 2023). Kulttuuri laajana käsitteenä siis saa eritasoisia ilmentymiä kontekstista riippuen.

Identiteetillä folkloristiikassa viitataan yhteisön tai yksilön itse muodostamaan tapaan ymmärtää itseänsä suhteessa muihin, ja kuten kulttuuri, identiteetti muodostuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Sillä on merkitys viestiä sekä itselle että ulkopuolisille, mihin ryhmään kuuluu, mihin taas ei. Identiteetillä pystytään ymmärtämään ja ilmaisemaan omaksuttua historiaa, merkitystä ja paikkaa maailmassa. Sosiaalisesti sidonnaisena identiteetti on liikkuva, ja monille oma identiteetti muodostuu useiden yhteisöjen kautta. Tilanteesta riippuen identiteettiä ilmaistaan eri tavoin (Anttonen 2005, 102–108). *Vernakulaari* ja *instituutio* linkittyvät kulttuurin ja identiteetin käsitteisiin siten, että vernakulaari viittaa yhteisöjen omaehtoisesti tuottamaan kulttuuriin. Vernakulaarin vastapari on instituutio, jolla tarkoitetaan kulttuuria virallisesti määrittelevää tahoa, kuten valtakulttuuria. Vernakulaari ja instituutio paljolti määrittävät toisiaan ollessaan vastapuolia, jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa ja ottavat vaikutteita toisistaan. (Koski ja Turtiainen 2020, 85.) *Diskurssi* liittyy muihin käsitteisiin hyvin läheisesti, sillä se tarkoittaa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa esiintyvää kielenkäyttöä (Pietikäinen ja Mäntynen 2020, luku 1.1–1.2). Diskurssien avulla pystytään siis ilmaisemaan kulttuuria ja identiteettiä monella eri tasolla.

1.3 Tutkimuksen paikantaminen oman tieteenalan kenttään

Tutkimusaiheeseeni tutustuessa huomasin, että aiheesta tuotetun kirjallisuuden ja tieteellisen tutkimuksen näkökulmat vaihtelevat runsaasti, mikä osittain hankaloitti tutkielman paikantamista. Tutkimusta paikantaessa olen painottanut erityisesti folkloristiikkaa ja urheilututkimusta. Urheilututkimus itsessään on usein monialaista, sillä lähtökohdat urheilun tarkasteluun ulottuvat ihmistieteistä luonnontieteisiin. Työni osalta tärkeää on urheilun merkitys kulttuurissa ja päinvastoin (Eskola ja Laine 2020). Työni linkittyy folkloristiikkaan esimerkiksi yhteisön, identiteetin, vernakulaarin ja instituution käsitteiden kautta. Urheilusta pystyy tunnistamaan kulttuurien tutkimuksen kannalta olennaisia ilmiöitä, kuten uskonnollisia ja hengellisiä piirteitä (Björn 2020) taikka fanien yhteisöllisiä tapoja tuottaa yhteistä historiaa (Herd 2018). Urheilu on kulttuurin ja identiteettien tuottamisen paikka (Billings 2011, 162), esimerkiksi folkloristiikassa on havaittu yhteisöissä urheilutapahtumien merkitsevän arjesta irtaantumista ja palautumista (Abrahams 2005, 106–107). Käsittelen tässä osiossa ensin folkloristisia käsitteitä ja ilmiöitä, joita voidaan soveltaa pesäpalloon. Tämän jälkeen käsittelen urheilututkimusta sekä pesäpallosta tuotettua tutkimusta. Luvun päättää arkistotieteellisen näkökulman esittely urheiluun liittyen.

Folkloristiikka ja urheilu

Folkloristiikan tieteenalan juuret kiinnittyvät vahvasti menneen ihannointiin, ja menneen sekä nykypäivän suhdetta on pohdittu alalla runsaasti. Modernin ja tradition määrittely ovat keinoja ymmärtää omaa kulttuuria ja identiteettiä, joten perinnettä ja kansaa tutkivana alana on ymmärrettävää, että folkloristiikassa menneisyyden tuottaminen on ollut korostuneesti esillä. Alan kehittyessä keskeisiä käsitteitä kuten perinnettä ja modernia on pyritty tulkitsemaan vivahteikkaammin, sekä ymmärtämään käsitteiden merkityksiä alan oppihistoriassa. (Anttonen 2005, 58–64). Moderni ja traditio yhdistyvät pesäpallossa kiinnostavalla tavalla. Urheilulajina pesäpallo on verrattain nuori, mutta se kuuluu vanhaan urheilun, pelien ja leikkien jatkumoon. Pesäpallon historia Erkki Laitisen esittämänä ulottuu ainakin kirjallisten lähteiden perusteella 1600-luvulla mainittuihin pallopeleihin (Laitinen 1983, 15). Perinteisyys yhtenä pesäpalloon liittyvistä mielikuvista ehkä kytkeytyy pallonlyöntipelien historiaan, ja toisaalta pesäpallon suhteellisen yksinkertaisiin peruselementteihin pelivälineiden ja kenttäolosuhteiden osalta. Samalla pesäpallon ytimessä on ollut pelin jatkuva kehittäminen. Osaa muutoksia ohjasi niin pelaajille kuin yleisöllekin

mielenkiintoisen pelin luominen, osassa pesäpallo muuttui yhteiskunnan ja ihmisten mukana. Pesäpallo sai aatteellisia merkityksiä modernin ajan epävarmuuden keskellä, kuten pitääkseen yllä joukkojen sotavalmiutta (Laitinen 1983, 196–199). 1990-luvulla taas panostettiin lajin nykyaikaistamiseen ja yleisölle suunnatun tuotteen kehittelyyn (Kokkonen 2013, 112).

Mitä taas tulee pesäpallon esivanhempiin, ne löytyvät leikin piiristä. Pelit ja leikit ovat olleet folkloristien kiinnostuksen kohteita pitkään. Peleihin sisältyy olennaisesti folklorelle tyypillisiä elementtejä kuten yhteisöllisyyden rakentamisen tavat, variaatio sekä rituaalit (Whittaker 2012, 269–270). Whittaker esittää leikkeihin narratiivisen eli kerronnallisen rakenteen, joko narratiivisella alku–huipennus–lopputulema-rakenteella tai sisällöllisellä draamalla esimerkiksi kotia leikkiessä, jolloin leikkijä omaksuu itselleen esitettävän roolin (Whittaker 2012, 274–275). Leikkien, pelien ja urheilun välisen yhteyden esittääkseen voimme käyttää pesäpallon ottelutapahtumaa esimerkkinä. Ottelu alkaa selkeästi omilla rituaaleillaan (katsojien ja pelaajien järjestäytyminen ja hutunkeitto pelijärjestyksen päättämiseksi), peli etenee tuttujen raamien mukaisesti (säännöt ja käytännöt ottelun aikana) jännitys tiivistyy kisailun aikana, ja koska lopputulema on avoin, yleisöä sekä pelaajia kiinnostaa nähdä, kuka selviää voittajaksi tällä kertaa. Selostajat tai televisiolähetysten tuotanto auttavat kärjistämään sekä selkeyttämään draaman kaarta, ja tuomarit, selostajat ja pelaajat omaksuvat omat roolinsa pelin ajaksi. Rooleihin liittyy sekin, että ottelun ratkaiseva pelaaja pystyy katsojien ja jopa pelaajien silmään olemaan samanaikaisesti sankari ja roisto, riippuen vain kummalta puolelta häntä tarkastellaan.

Massamedian ja kulutuskulttuurin synty ovat vaatineet folkloristeja tarkastelemaan alan käsitteitä uudelleen (Anttonen 2005, 72–73). Siinä, missä pelien ja leikkien tutkiminen on ollut folkloristeille luontevaa, esimerkiksi videopelien folkloristisen näkökulman soveltaminen on ollut osittain haasteellista. Videopelitutkimuksessa folkloristeille on osoittautunut haasteelliseksi videopelien institutionaalinen sekä kaupallinen ulottuvuus, jonka voidaan nähdä olevan ristiriidassa vernakulaarisen toiminnan kanssa. Folkloristinen näkökulma syntyy tutkimalla, miten ”annettua” institutionaalista tuotetta käytetään omaehtoisesti, esimerkiksi miten sitä muokataan tai millaisia yhteisöjä sen ympärille syntyy (Vahlo 2018, 6–8). Olen pohtinut samankaltaisia asioita omaan tutkimusaineistoni kohdalla sitä folkloristiikan tieteenalalle liittäessä. Osittain tähän vaikutti se, että Pesäpallokalentereita tai Pesäpallon vuosikirjoja ei ole tutkittu aiemmin, eikä niistä ylipäänsä ole kirjoitettu paljoakaan. Pidin hankalana löytää näkökulma aineiston tarkasteluun, koska kokonaiskuvani

julkaisuista on ollut hieman ympärilyöreä. Pesäpallokalentereiden sekä vuosikirjojen sisällöistä suuri osa on tilastoja sekä aikatauluja, jotka eivät sovellut helpoiten kvalitatiivisen tutkimuksen tuottamiseen. Proosamuotoisia tekstejä kuten sääntöjä, esipuheita ja kertomuksia on taas luonteva tulkita folkloristiikan keinojen, kuten käsitteiden avulla. Pelejä ja leikkejä tutkiessa folkloristiikassa on pohdittu myös kirjallisten ja suullisten sääntöjen vaikutusta ja merkityksiä peleissä (Hughes 1995). _Olen pohtinut sitä, millaisia 'oikeiden' folklorististen tutkimusaineistojen tulisi olla. Vaikka alalla on pohdittu folkloristisen näkökulman soveltamista populaarikulttuurin, verkkoaineistojen ja institutionaalisten sisältöjen yhteydessä, ei mitään aineistotyyppiä ole päädytty rajaamaan folkloristisen tutkimuksen ulkopuolelle. Keskustelussa liittyen folkloristiikkaan ja populaarikulttuuriin on todettu, etteivät ihmiset eivät ole passiivisia kuluttajia, vaan ovat vuorovaikutuksessa kulttuuristen sisältöjen kanssa niiden muodosta riippumatta (Levine 1992). Pesäpallokalenterit eivät varsinaisesti lukeudu populaarikulttuuriin, mutta sama seikka pätee. Tärkeintä on itse tutkimusongelma ja tutkimuksen toteutus folkloristiikan näkökulmasta esimerkiksi keskeisten käsitteiden kautta. Lisäksi pesäpallo on osa suomalaista elävää aineetonta kulttuuriperintöä, joten siihen liittyvät sisällöt soveltuvat luontevasti folkloristiikassa hyödynnettäviksi.

Instituutio on vahvasti läsnä pesäpallossakin, sillä etenevässä määrin taloudelliset seikat ohjailevat ihmisten osallistumismahdollisuuksia niin pelatessa kuin seuratessakin. Seurat tukeutuvat kaupallisiin yhteistyökumppaneihin, katsojat taas maksavat voidakseen osallistua yleisötapahelmiin tai suoratoistopalveluiden kautta. Pienemmät seurat ja harrastelijat sijoittavat varusteisiinsa sekä joutuvat etsimään pelipaikkoja. Pesäpalloliitto määrää säännöistä ja käytännöistä, joihin muut sitoutuvat. Instituutio on näkyvä, mutta se ei tukahduta vernakulaaria toimintaa: fanit sekä yhteisö löytävät oman tapansa muokata pelitapahtuma omannäköisekseen esimerkiksi kannustushuudoin ja lauluin, levittäen sanomaansa paikkakunnalta toiselle. Pesäpallo ulottuu pelitapahtumien ulkopuolelle yhteisöjen arkeen, ja seurat ja Pesäpalloliittokin tunnustavat yhteisöjen roolin pesäpallon elinvoimaisuudessa. Vernakulaari ja instituutionaalinen toiminta eivät ole toisiaan poissulkevia vastapareja, vaan tyypillisesti ne ovat vuorovaikutuksessa keskenään (Fingerroos, Hämäläinen ja Savolainen 2020, 12).

Aiheen kirjallisuuteen tutustuessani olen huomannut, että on tyypillistä tarkastella urheilukulttuurin merkitystä kansallisidentiteetin ilmaisemiseen. Suomessa tätä edustaa pesäpallo ainakin osittain, mutta kansainvälisesti tunnettu jääkiekko toimii paremmin

ilmaisemaan suomalaisuutta ulospäin (Pöysä 2004). Samalla tavalla jääkiekko kiinnittynyt kansallisidentiteettiin Kanadassa, missä on havaittu jääkiekkoiluun liittyvä miehisyyden ja väkivaltaisuuden kulttuuri. Jääkiekon väkivaltaisuus liittyy mieskuvaan sekä kansalliseen identiteettiin, ja vaikka tämä saattaa vaikuttaa ulospäin vaikuttaa pelkältä öykkäröinniltä, liittyy siihen syvempiä merkityksiä. Kanadassa jääkiekon rajuus perustuu aikaan, jolloin väkivaltaisuus oli mahdollisuus haastaa jäykkien ja säänneltyjen urheiluhanteiden institutionaalisuutta (Robidoux 2002, 216–221). Toinen esimerkki kansallisidentiteetin ilmaisemisesta urheilun kautta on Australiasta, missä uinti on kansallisesti merkittävänä laji. Australialaisissa medioissa on kyseenalaistettu uimareiden urheilullisuutta, pätevyyttä sekä edustavuutta kansallislajissa kehonrakenteen perusteella. Hoikkuuden yhdistäminen terveyteen ja menestykseen on leimannut ei-hoikiksi mielletyt uimarit epäurheilullisiksi (McMahon ja Barker-Ruchti 2015). Identiteetin ilmaisu tapahtuu suhteessa muihin, ja pesäpallonkin osalta tämä pätee. Australiansuomalaisten keskuudessa pesäpallo on edelleen suosittua (Mikola 2023), ja suomalaiset ovat viime vuosina vieneet pesäpallon Aurinkorannikolle. Fuengirolaan rantautunut Fugepesis kiinnostaa keväisin sekä paikallisia suomalaisia että Aurinkorannikolle matkustavia pesäpallofaneja (Olé 2025).

On kiinnostavaa reflektoida väkivaltaisuuden esiintymistä suhteessa pesäpalloon. Sääntöjen ja pelitekniikan puolesta pesäpallo on konstikasta, eikä se aukea ulkopuoliselle helposti. Mielestäni osa pesäpallon kiinnostavuutta on siinä, että pelissä ei mitata pelkästään fyysistä suorittamista, vaan ratkaisevassa asemassa on joukkueiden taktikointi sekä diskreetti kommunikointi siten, etteivät vastapelaajat saa juonta selville (Laitinen 1983, 304–310). Pelikulttuurissa urheilijamaisuutta arvostetaan, ja räyhääminen saati kanssapelaajiin tai tuomaristoon kohdistuva suora fyysinen väkivalta on omien havaintojeni mukaan harvinaista. Asian käänköpuolena on se, että henkinen painostaminen nähdään osana lajia, juuri keinona horjuttaa taktikointia. Ei ole epätavallista, että ottelun aikana tuomaristo tai henkilökunta joutuu puuttumaan esimerkiksi henkilökohtaisiin kommentteihin tai huuteluun katsomosta (Hämäläinen 2022). Voi siis miettiä, välttyykö edes urheilijamainen ja älyllinen pesäpallo väkivaltaisuudelta, jos lajikulttuuriin kuuluu provosointi tai sanalliset loukkaukset. Mielestäni tässä suhteessa kehitytään positiiviseen suuntaan, sillä mediassa on tuomittu selkkauksia sekä nostettu esille niiden vaikutuksiin pelaajissa (Heikura 2015).

Urheilututkimusta ja pesäpalloa

Tämän alaluvun aiheena on humanistisen urheilututkimuksen tavat selittää urheilutoimintaa. Käsittelen suomalaista urheilututkimusta sekä suomalaista liikunta- ja urheilukulttuuria. Pohdin, miten pesäpallo suhteutuu muihin suosittuihin Suomessa pelattuihin lajeihin, kuten jalkapalloon. Osion tarkoitus on avata lukijalle urheilun merkitystä osana kulttuuria, sekä aiheen käsittelyä lähialoilla. Yksi toistuva näkökulma urheilututkimuksessa liittyy mediaan osaan urheilukulttuurissa. Erilaiset mediat mahdollistavat uusien toimijoiden muodostumisen urheilun kentällä. Tähän kuuluu esimerkiksi faniuden sekä kaupallisuuden kehitys sekä esimerkiksi uudet verkkopohjaiset mediamuodot. Tutkijat kipuilevat nykyajan kentän nopean kehityksen kanssa, sillä ilmiöiden aallonharjalla on hankala pysyä. Tieteellisen tutkimuksen ajankohtaisuudessa korostuu ilmiöiden ja niiden muutosten ymmärtämisen tarve, koska muutokset esimerkiksi kulttuurissa, yhteiskunnassa ja kanssakäymisessä vaikuttavat edelleen itse urheiluun. (Billings 2011, 7–15). Pidän tätä osuvana havaintona, sillä samaiseen keskusteluun olen törmännyt sekä folkloristiikan että arkistoalan opintojen yhteydessä. Pohdin oman tutkimusaiheeni ja -aineistoni sijoittumista tähän keskusteluun, sillä Pesäpallokalenterit ovat menettäneet virkansa taskukokoisina tieto- ja tulospaketteina. Pesäpallossa on hyödynnetty reaaliaikaisia tulospalveluja pitkään, joten luonnollisesti pelaajatilastot, -tulokset sekä otteluohjelmat ovat siirtyneet saatavilla verkkoalustoille ja päivittyen kauden aikana, muodostaen pesäpallokulttuuriin digitaalisen ulottuvuuden.

Suomalaisessa urheilututkimuksessa on havaittu urheilun yhteiskunnalliset merkitykset, esimerkiksi Jouko Kokkosen mukaan Suomessa liikuntatoiminta kiinnittyi vahvasti hyvinvointiyhteiskunnan rakentamiseen 1960-luvulla, mitä seurasi liikuntatoiminnan aseman vahvistamisen lainsäädännön ja julkisen rahoituksen keinoin (Kokkonen 2013, 26–31). Pesäpallon syntyvuosina Lauri Pihkala pohti yhdessä pelattua urheilulajia keinona rauhoittaa poliittinen levottomuus ja tuoda Suomen kansa jälleen yhteen (Salimäki 200, 194–195). 1980-luvulla taas kansan ikääntyessä liikuntatoimintaa ruvettiin laajentamaan, minkä ohella kiinnostuttiin erityisryhmien liikuntatoiminnan kehittämistä osana hyvinvointivaltion palveluja (Kokkonen 2013, 76–78).

Pesäpalloa kannattaa tarkastella suhteessa muihin Suomessa pelattuihin urheilulajeihin. Jalkapallo on maailmanlaajuisesti universaali laji, mutta yllättäen suomalaisen jalkapallon ja pesäpallon historiat ovat toisiinsa tiukkaan kietoutuneita. Erkki Vasara käsittelee lajien

vastakkainasettelua suojeluskuntatoiminnan aikana artikkelissaan Jalkapallo – suojeluskuntajärjestön vieroksuma urheilumuoto (2007). Lauri Pihkala onnistui myymään oman palloilupelinsä yliverlaisena ja isänmaallisena vaihtoehtona osaksi suojeluskuntaurheilun ohjelmaa. Tämän takia jalkapallo jäi pallopelinä toiseksi rauhan ajan urheilutoiminnan yhteydessä 1930-luvulle saakka (Vasara 2007). On tärkeää huomata, että vaikka nämä tapahtumat edeltävät pesäpallokirjojen julkaisuajankohtaa, ne rakentavat pohjaa ympäröivälle lajikulttuurille. Nykyään tällaista vastakkainasettelua ei lajien välillä ole havaittavissa, mutta lajien välinen historia on kiehtova. Pesäpallo voidaan nähdä melko homogeenisen “supisuomalaisena”, siinä missä jalkapallo näyttyy monikulttuurisempänä ja -kielisempänä. Monimuotoisuus antaa harrastus- ja työllistymismahdollisuuksia suuremmalle ihmisjoukolle. Tähän vaikuttaa tietenkin se, että jalkapallo on maailmanlaajuisesti pelattu laji, eikä se samalla tavalla ole yhteen kieleen ja kulttuuriin sidottu kuin pesäpallo, jonka pelaaminen tai pelkästään seuraamaan oppiminen vaatii sujuvaa kielitaitoa perusteet ymmärtääkseen.

Itse Lauri “Tahko” Pihkalaa on käsitelty kirjallisuudessa runsaasti, ja pidän aiheellisena mainita Harri Salimäen väitöskirjan Isänmaan ja urheilu-uskon mies (2013). Teos esittelee Pihkalan elämäntyötä suomalaisen urheilun parissa. Pihkala oli aktiivi urheilujärjestötoiminnassa, liikuntakasvatuksessa sekä kilpaurheilun edistäjänä, joilla kaikilla oli ideologinen merkitys Pihkalle (Salimäki 2000, 170–184). Urheilun uskonnolliset ja henkiset ulottuvuudet eivät jää Salimäeltä huomaamatta, ja läheisyys kulttuurien tutkimuksen kanssa on hauska yksityiskohtana tutkielmani paikantumista ajatellessa. Pesäpallon kulttuuriseen asemaan on vaikuttanut Pihkalan näkemys urheilun ja ihmisen luontaisen taisteluvaiston yhteydestä sekä urheilun merkityksestä puolustuslaitokselle (Salimäki 2000, 215–217). Pesäpalloa hyödynnettiin propagandassa 1930-luvulla, jossa se esitettiin keinona varmistaa kansakunnan turvallisuus ylläpitämällä taistelukentillä vaadittuja taitoja. Toki urheileminen vahvisti kuntoa, mutta juoksuharjoittelu, syösyminen ja vahva sekä tarkka heittokäsi nähtiin rintamallakin hyödyllisiksi poteroon sukeltaessa taikka kranaattia viskatessa (Laitinen 1983, 196–200). Urheilun uskonnolliset sekä henkiset piirteet ovat käsin kosketeltavia, kun lajihistoriaan liittyy niinkin eksistentiaalinen uhka kuin sota. Tämä tarjoaa jatkumon jo aiemmin esille nostetuille urheilun ulottuvuuksille, esimerkiksi osana kulttuurista toimintaa tai identiteettiä. Tämä on toki luontevaa, kun ajatellaan esimerkiksi urheilussa, peleissä ja leikeissä yhdistävänä tekijä uskonnollisia tai rituaalisia piirteitä (Abrahams 2005,

107). Mitä tulee itse Pihkalan perintöön, on mielenkiintoista huomata kuinka henkinen, vahvasti omistautunut liikuntakasvattaja on jälkeensä nimetty pesäpallon isäksi sekä “pyhitetty” yhdeksi Suomen urheiluvaikuttajiksi.

Olen huomannut, että pesäpallon yhteisöllisyydestä on kirjoitettu melko paljon, esimerkiksi tietyn paikkakunnan tai seuran näkökulmasta. Näitä tekstejä on esimerkiksi seurahistoriikit sekä joukkueiden tai paikkakuntien ammentaminen tapausesimerkkeinä tutkielmissa (mm. Heimonen 2018; Hirvonen, Mustonen ja Björn 2019; Ritari 2022). Pesäpalloa ja paikallisuutta on jopa tarkasteltu erään sukuhaaran kautta. Itkonen, Saastamoinen ja Nevala (2016) ovat tutkineet itä-suomalaisen Kilpeläisten suvun palloilua. He paneutuvat pesäpallossa tavattuun ilmiöön, monien sukulaisten pelaamiseen saman seuran joukkueissa. Kilpeläisten tapauksessa pesäpallolla oli suuri vaikutus paikallisidentiteettiin. Huomionarvoinen pointti samasta artikkelista liittyy yhteisöllisyyden luonteen muuttumiseen: kun pesäpallo oli aiemmin kyläyhteisön ajanvietettä, itse pelaajien fyysiset puitteet eivät olleet pääosassa, toisin kuin kilpaurheilua mukailevassa seuratoiminnassa nykyään. (Itkonen, Saastamoinen ja Nevala 2016, 145–148). Mielestäni aiemman kaltaista yhteisöllisyyttä edustaa nykyään peliä seuraava yleisö. Monet lähtevät katsomaan pelejä perheen tai kaveriporukan kesken, ja penkkiurheilu saattaa kannustaa suomalaista ihmistä jopa vaihtamaan pari sanaa tuntemattoman vieruskaverin kanssa katsomon penkillä.

Urheiluaineistot arkistoissa

Urheilun kulttuurisen merkityksen valossa on luontaista, että urheiluun liittyvät aineistot ovat päätyneet osaksi erilaisia arkistokokoelmia. Urheilututkimuksessa arkistojen merkitys tulee esille esimerkiksi urheiluperinnön (*sports heritage*) sekä urheiluhistorian yhteydessä. Urheiluhistorioitsijat ovat huomauttaneet, kuinka urheiluhistorian tutkiminen on riippuvainen urheiluaineistojen saatavuudesta arkistoissa (esim. Kohe 2017; Johnes 2015). Urheiluaiheisia muistitiedon tutkimusprojekteja on toteutettu muiden muassa Englannissa sekä Etelä-Afrikassa. Matshotshwane ja Ngoepe (2022) ovat tutkineet urheilua, arkistoja ja muistamista Etelä-Afrikassa. Etelä-Afrikan arkistot ovat olleet urheiluhistorian kannalta hyvin yksipuolisia, koska arkistoissa on jäljitelty valtionjohdon arvoja. Urheilu voi ylittää yhteiskunnallisia rajoja esimerkiksi politiikan ja rodun suhteen, mutta arkistoissa on sivuutettu ja hiljennetty nämä kokemukset. Etelä-Afrikassa urheiluarkistojen kokoelmat ovat perustuneet urheilun hallinnolliseen puoleen, eikä niinkään yksittäisiin urheilijoihin.

Muistaminen ja muistitiedon kerääminen ovat tärkeitä tapoja tiedon sekä historian säilymiseen, ja tämän tiedon saatavuus arkistoissa toisi hiljennetyille kokemuksille tunnustusta (Matshotshwane ja Ngoepe 2022). Englannin West Yorkshiressa dokumentoitiin paikallista urheilukulttuuria muistitietotutkimuksen muodossa Lontoon Olympialaisten yhteydessä. Urheilu oli muistitietokeruun aiheena West Yorkshiressa uusi, mutta projekti osoittautui sekä tutkijoille että paikallisille merkitykselliseksi, osoittaen urheilun läsnäolon paikallisessa kulttuurissa. Usein urheilukulttuuriin liitetään tietyt suoritukset, kisat ja henkilöt, mutta muistitietokeruu paljasti paikallisyhteisön, katsojien ja vapaaehtoistyöntekijöiden roolin urheilukulttuurin tuottamisessa. Urheilupainotteinen arkistoprojekti auttoi laajentamaan ymmärrystä urheilukulttuurin syvyydestä. West Yorkshiressa panostettiin erityisesti aineistojen saatavuuteen verkossa, jotta niiden jatkokäyttö olisi luontevaa yhteisölle (Tapp 2012).

Arkistojen rooli urheiluhistorian ja urheilukulttuurin säilymisessä on korvaamaton. Urheiluhistoriaa arkistoissa on käsitelty muiden muassa Sloveniassa ja Australiassa. Sloveniassa on harrastettu hiihtoa ja mäkihyppyä kansalaistoiminnan kautta 1920-luvulta lähtien, mutta tämä historia ei ole säilynyt puutteellisen arkistoinnin johdosta. Hiihtäjien ja arkistojen välille ei ole muodostunut yhteyttä, joten arkistoihin päätynyt tieto on ollut sirpaleista. Tutkimus ja tietous hiihdon historiasta Sloveniassa on ollut vajavaista, sillä tutkijat eivät ole välttämättä ymmärtäneet lähteidensä rajallisuutta (Batagelj 2017). Australiassa taas on käsitelty kadonnutta ja uudelleenlöydettyä urheiluhistoriaa arkistoissa. Australiassa havahduttiin kolme vuosikymmentä Melbournen vuoden 1956 Olympialaisten jälkeen siihen, että olympialaisten järjestämistä koskevien asiakirjojen ja esineistön tulevaisuutta ei oltu ajateltu millään tavalla. Asiakirjat ja esineistö olivat hajallaan eri tahojen hallussa, kunnes 1970-luvulla urheilutoiminta alkoi jäsentymään esimerkiksi ammattiurheilun ja urheilututkimuksen muodoissa, minkä kautta kiinnostuttiin urheiluun liittyvistä asiakirjoista. Lopulta 1980-luvulla Olympialaisiin liittyviä arkistomateriaaleja pystyttiin jäljittämään, kokoamaan ja järjestämään arkistoksi (Cashman 2001).

Urheiluaineistoista ei ole pulaa, ja koska urheilu itsessään on ilmiönä niin laaja, kuvastuu tämä aineistojen monipuolisuudessa. Tästä johtuen urheiluarkistot tarkoittavat tyypillisesti johonkin lajiin, seuraan tai aineistotyyppiin kohdistuvia arkistoja. Samalla urheiluun liittyviä aineistoja on saatavilla useista arkistoista ja museokokoelmista. Suomalaisten urheiluarkistojen kirjo on nähtävissä esimerkiksi hakupalvelu Finnassa, johon on koottu

Suomalaisten toimijoiden aineistoja. Suomessa urheiluarkistoja sekä kokoelmia ylläpitävät muiden muassa Suomen Elinkeinoelämän keskusarkisto, Kansalliskirjasto, Helsingin kaupunginarkisto sekä Työväen arkisto. Arkistonmuodostajien joukosta taas löytyy yhtiöitä kuten Yleisradio Oy, yhdistyksiä, kouluja, virastoja sekä henkilöitä. Eri arkistojen kautta on mahdollista tarkastella urheilua yhteiskunnan eri osa-alueilla. Esimerkiksi Suomen Elinkeinoelämän keskusarkiston urheiluaineistot koskevat usein yritysten järjestämää urheilutoimintaa työntekijöilleen. Suomen Elinkeinoelämän keskusarkistossa poikkeuksellisia ovat Yleisradiota koskevat urheiluaineistot, sillä ne liittyvät itse Yleisradion urheilusisältöjen tuottamiseen. Kansallisarkiston kokoelmista taas löytyy erityisesti vanhempia urheiluaineistoja aina 1800-luvulta saakka. Urheiluaineistojen kirjo on laaja, kattaen muiden muassa kirjeitä, lehtileikkeitä, toimintakertomuksia, pöytäkirjoja, valokuvia, äänitteitä, videoita sekä pienpainatteita. Huomattavaa on se, että urheiluaineistot ulottuvat tasaisesti koko arkistokentälle, koskien sekä viranomaisarkistoja että yksityisarkistoja. Sanoisin, että arkistojen monimuotoisuus peilaa osuvasti urheilun eri ilmentymiä yhteiskunnassa.

Arkistotieteellisesti urheiluarkistot voivat koostua esimerkiksi seuran, yhdistyksen, julkisen toimijan tai muun urheilutoimintaa järjestävän tahon pöytäkirjoista, kun taas yksittäistä henkilöä koskeva arkisto voi muodostua kirjeenvaihdosta sekä kirjoituksista, ja samantyyppisiä aineistoja sijaitsee arkistoissa, jotka eivät ole varsinaisesti urheiluarkistoja. Esimerkiksi Lauri Pihkalaa koskevan väitöskirjansa aineiston Harri Salimäki muodosti Helsingin yliopiston käsikirjastoon kuuluvasta Gummerus-Pihkala-suvun sisäisestä kirjeenvaihdosta sekä Jyväskylän maakunta-arkistossa sijaitsevasta Pihkalan yksityisestä kirjeenvaihdosta, Pihkalan henkilökohtaisesta kirjastosta sekä hänen omista artikkeleistaan ja teksteistään (Salimäki 2013, 35–36). Pihkala-aineistot ilmentävät hyvin sitä, kuinka urheilua koskevat arkistoaaineistot voivat olla hyvinkin hajallaan, osana erilaisia arkistoja; Lauri Pihkalan kohdalla tähän vaikuttaa myös se, että hän on ollut yhteiskunnallisesti huomionarvoiseen sukuun kuuluva ja vaikutusvaltainen henkilö.

2 Teoreettinen viitekehys

2.1 Analyysin lähtökohdat ja diskurssianalyysi

Tutkimusaiheen paikantamisen sekä pesäpalloon tutustumisen jälkeen siirrytään teoreettisen viitekehysten muodostamiseen. Aineistoni tulkitsemiseen antaa välineet diskurssianalyysi, jonka avulla on mahdollista pohtia Pesäpallokalentereissa annettuja merkityksiä pesäpalloilulle. Esiintyvien merkitysten folkloristista sisältöä pohdin nimenomaan folklorististen käsitteiden, kuten identiteetin ja vernakulaarin kautta. Arkistotieteellinen osuus liittyy urheilun kulttuuriperinnölliseen merkitykseen ja yksityisarkistojen rooliin asiakirjallisen kulttuuriperinnön ylläpidossa. Tässä osiossa pohdin oman aineistoni suhdetta arkistoon asiakirjan ja arkistoaineisto -käsitteiden avulla, huomioiden Pesäpallokalentereiden sijoittumisen arkistokokoelmiin kuten Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus TAHDON tapauksessa.

Tutkielmassani analyysin pohjana on diskurssintutkimus, mutta haluan nostaa sen rinnalle ikään kuin analyysin esiasteeksi lähiluvun. Lähiluku on käsitteenä melko löyhä, mutta yleisesti sillä viitataan perusteelliseen perehtymiseen aineistoon sitä lukemalla. (Pöysä, Järviluoma ja Vakimo 2010, 331–332). Ennako-oletusten muodostuminen aineistostani silmäilyn perusteella hankaloitti aineiston rajausta, ja pyrin korjaamaan tätä käymällä aineistoa huolellisesti läpi ennen kuin aloitin varsinaisen analyysin. Positiooni vaikuttaa myös valmiina oleva tuntemukseni pesäpallosta. Tällöin lukemisen aikana tehdyt muistiinpanot auttavat löytämään tasapainon aineiston ja oman ääneni välillä (Pöysä, Järviluoma ja Vakimo 2010, 339–340). Aineiston huolellisen läpi käymisen lisäksi avoimuus on aineistoon syventyessä tärkeää siksikin, että siinä annettu näkökulma on varsin rajattu. Pesäpalloliiton organisoima pesäpallotoiminta ei suinkaan käsittänyt kaikkea pesäpalloilua Suomessa, ja myöhemmin analyysiosiossa osoitan, kuinka Pesäpallokalentereissa tämänkaltaiset valta-asetelmat esiintyvät.

Diskurssianalyysi tarkoittaa kommunikaatiossa välitettyjen ja tuotettujen merkitysten tutkimista. Diskurssintutkimuksen kysymyksenasettelu kohdistuu nimenomaan aineistossa tuotettuun todellisuuteen eikä niinkään objektiivisen totuuden selvittämiseen (Fingerroos, Kajander ja Lappi 2022, 329–333). Diskurssianalyysin kautta on mahdollista tutkia, millaista todellisuutta ja lajikulttuuria Pesäpalloliiton julkaisemat kalenterit rakentavat. Pelkistetysti diskurssilla viitataan sosiaaliseen toimintaan liittyvää, kontekstisidonnaista kielenkäyttöä.

Diskurssi yksikössä viittaa laajempaan tasoon tai kontekstiin (esimerkiksi yhteiskunnalliseen tai historialliseen), kun taas diskurssit monikossa tarkoittavat spesifimpiä kielenkäytön tilanteita, jotka sijoittuvat tuon laajemman kontekstin alle (Pietikäinen ja Mäntynen 2020, luvut 1.3–1.4). Diskurssi kattokontekstina voi viitata esimerkiksi pesäpallon kehittymiseen erityisesti osana suojeluskuntien urheilutoimintaa, mistä johtuen lajiin vakiintuivat termit kuten “kuolee” poltetusta pelaajasta – pesäpallon diskurssit voivat taas tarkoittaa “kuolee”-sanonnan vaihtumista “palamiseen” tai pesäpallolle ominaisia kommunikointitapoja, esimerkiksi merkkien ja koodatun kielen käyttö pelitilanteissa.

Diskurssintutkimus on peräisin kieli- ja yhteiskuntatieteiden aloilta, joten lähtökohdat ovat hieman erilaiset kulttuurien tutkimukseen nähden, mikä vaikuttaa näkemyksiin esimerkiksi metodologiasta ja metodeista. Yhteisiä nimittäjiäkin löytyy, kuten sosiaalinen konstruktivismi. Siinä, missä folkloristille kulttuuri tai perinne on yhteisöllisesti tuotettua toimintaa, myös kielenkäyttö rakentuu sosiaalisen kanssakäymisen kautta. Tämä toimii siis sopivana siltana alojen välillä, ja toisaalta kulttuurin tutkijoille on ominaista “lainata” metodeja muilta aloilta tutkimusaiheeseen sopien (Pöysä, Järviluoma ja Vakimo 2010, 6–7). Kulttuurien- ja diskurssintutkimukseen voidaan liittää samankaltaisia jäsentelyn lähtökohtia, kuten toiminnalle löytyvän aina jonkinlainen funktio käyttäjilleen tai että ne ovat aikaan ja paikkaan sidonnaisia (Jokinen, Juhila ja Suoninen 2016, luku 6).

Toinen yhdistävä tekijä diskurssintutkimuksen ja kulttuurien tutkimuksen välillä on genren käsite. Diskurssintutkimuksessa genre eli tekstilaji määrittelee tekstin rakenteen, sisällön ja kohderyhmän (Lehti, Haapanen ja Kääntä 2018, 8). Folkloristiikassa genre määritellään samoin, ja genret auttavat ymmärtämään esimerkiksi vernakulaarin ja institutionaalisen viestinnän keinoja ja merkityksiä. Vuosikirjoista genrenä voidaan odottaa seuraavanlaisia asioita: niitä julkaistaan säännöllisesti kerran vuodessa ja niihin kootaan menneen kauden tärkeimmät tapahtumat. Analysoitavien tekstien puolesta niistä voi löytyä esipuheita, kannanottoja sekä tiedotuksia esimerkiksi sääntöjen ja ohjeiden muodossa. Näiden rinnalla yhtä lailla tärkeitä ovat kirjojen kuvitukset sekä mainokset. Mainitsematta en voi jättää harjaantuneiden harrastajien rakastamia tilastoja, joiden avulla pystyttiin vertailemaan pelaajien suorituksia koko kauden ajalta, tosin näihin en pysty tutkielman puitteissa paneutumaan sisällöllisesti. Vuosikirjojen tyypillinen rakenne sekä julkaisuajan maailmanmeno muodostavat itse aineiston kontekstin, joka on pidettävä mielessä analyysiä tehdessä (Lehti, Haapanen ja Kääntä 2018, 10). Genren lisäksi olennaista on

julkaisuajankohdan historiallinen ja yhteiskunnallinen tilanne, joka muodostaa ikään kuin kattokontekstin tekstin syntymiselle (Pietikäinen ja Mäntynen 2020, luku 1.5), mikä omassa tutkielmassani tarkoittaa siis lajihistorian ja -kulttuurin käsittelyä vuosikirjojen analyysin rinnalla.

Diskurssintutkimuksessa kiinnitetään huomiota vallankäyttöön, esimerkiksi mediassa esiintyvien vallitsevien kertomusten tapoja ohjailla ajan arvoja. Urheilun ja median vuorovaikutteisuutta käsiteltiin aiemmin, ja tämänkin takia diskurssintutkimus soveltuu tutkimusaiheeseen hyvin. Mahdollisuus käyttää tietoa ja esittää haluttu tieto totuutena tai oikeana kuuluu vain harvoille, ja tämä vallankäyttö muokkaa todellisuuttamme.

Vallankäyttöön kiinnittyy identiteetin käsite, ja diskurssit muokkaavat identiteettien muodostumista ja arvottamista eri konteksteissa (Pietikäinen ja Mäntynen 2020, luvut 2.1–2.2). Tähän liittyy siis pesäpallon institutionaalinen puoli ja se, että Pesäpalloliitolla on ollut mahdollisuus ohjailla pesäpallokulttuurin muodostumista, esimerkiksi rakentamalla mielikuvaa siitä, mitä arvoja pesäpallotoimintaan liitetään tai mitä pelaajilta odotetaan. Analyysissäni tulen pohtimaan, miten Pesäpalloliiton toiminta ja kommunikointi ovat rakentaneet pesäpallokulttuuria omanlaisekseen. Vallankäyttöön liittyen tarkastelen, kuinka Pesäpalloliitto asettaa itsensä suhteessa pesäpallokentän toimijoiden kaartiin.

2.2 Arkistot, folkloristiikka ja urheilu

Käsittelen tässä luvussa arkistoja, folkloristiikkaa ja urheilua. Esittelen ensin arkistoja laajemmin sekä suomalaista arkistokenttää, jonka jälkeen pohdin yksityisarkistojen toimintaa sekä urheilua. Tässä luvussa esittelen myös tutkimusaineistoni sijoittumista kentälle.

Arkistoilla on keskeinen rooli kulttuuriperinnön tallentamisessa sekä kulttuurisen muistin ylläpidossa. Nykyhetken arkistotoimintaa määrittää erityisesti kiinnostus osallistaa yhteisöjä arkistojen toiminnassa, kun taas aiempi paradigma keskittyi menneisyyden tallentamiseen ja 'viralliseen historiaan' (Hupaniittu ja Peltonen 2021, 10–12). Asiakirjojen ja asiakirjallisen kulttuuriperinnön synty länsimaissa kytkeytyy luku- ja kirjoitustaidon kehitykseen ja näiden taitojen hyödyntämiseen esimodernissa yhteiskunnassa. Nykyisen arkistolaitoksen alku ei ole yksiselitteisesti paikannettavissa, mutta 1600-luvulla ilmestyivät ensimmäiset eurooppalaiset arkistotieteelliset tekstit, joissa käsiteltiin arkistojen järjestämistä sekä käsitteistöä. Tämän rinnalla asiakirjoja ruvettiin käyttämään enemmän todisteina, joten *proveniensi* eli tieto asiakirjan vaiheista tai alkuperäisyydestä tuli tärkeäksi (Friedrich 2018, 59–71). Ennen

Suomen itsenäistymistä asiakirjahallinto sekä arkistot toimivat Ruotsin valtakunnan ja myöhemmin Venäjän keisarikunnan määräysten mukaisesti (Orrman 2014, 109–124). Kulttuuriperintöarkistojen synty ajoittuu Suomessa 1800-luvulle, mihin myös sijoittuu folkloristiikan kehityksen alku. Folkloristiikan ja arkistoalan läheisyyteen on vaikuttanut kansanrunoustutkimuksessa kehitetty maantieteellis-historiallinen metodi, joka vaati laajoja mutta jäsenneiltyjä runoaineistoja. Arkistossa aineistoja pystyttiin hallitsemaan sopivalla tavalla, ja folkloristiikan kehittyessä arkistojen rooli pysyi keskeisenä (Granbom-Herranen 2021, 209–210).

Arkistot ovat toisinaan isojakin kokonaisuuksia, joiden hallinta voi olla monimutkaista. Arkistojen ylläpitoon vaaditaan sekä fyysistä hallintaa (koteloitua, seulontaa, säilytyksen toteutusta) että älyllistä hallintaa (arkiston sisällön ja provenienssin selvittäminen, sijoittaminen luontevasti kokoelmiin sekä kuvailu ja tiedotus). Arkistojen hallinta mahdollistaa tiedon eheyden ja saavutettavuuden, ja arkistoteoria taas kuvaa millaisia asioita tulee ottaa käytännössä huomioon (Brown 2015, 64–68). Teoreettinen ajattelu luo arkistokentällä normeja ja linjauksia, joilla pyritään ylläpitämään tasokasta arkistotyötä. Tähän osallistuvat sekä kansainväliset organisaatiot, kuten International Council on Archives (ICA) että kansalliset tahot, kuten Kansallisarkisto Suomessa. Kansallisarkisto on yksityinen arkisto, joka ohjaa myös viranomaisten arkistotoimintaa, mutta miten yhteisöt sekä kulttuuriperintöä koskevat arkistot asettuvat tähän keskusteluun? Arkistojen on todettu olevan identiteetin ja muistin tuottamisen paikkoja, mutta käsitys arkistosta sosiaalisena resurssina on melko tuore. Arkistojen rooli muistamisessa on riippuvainen yleisön mahdollisuuksista olla vuorovaikutuksessa arkistojen kanssa, jolloin arkiston sisältö siirtyy julkiseen tietoisuuteen ja tulee uudelleen määritellyksi itsenäisesti (Brown 2015, 132–134).

Suomalaisen arkistokentän toiminta voidaan jakaa karkeasti kahteen eri arkistotyyppiin: viranomaisarkistoihin sekä yksityisarkistoihin. Nimensä mukaisesti viranomaisarkistot ylläpitävät tietoa viranomaisten, kuten julkisen hallinnon, toiminnasta julkisuuslain edellyttämien tavoin (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999). Viranomaisen toiminnassa lainsäädäntö on läsnä koko asiakirjan elinkaaren. Asiakirjahallinto ja arkistointi on selkeää siltä osin, että asiakirjat muodostuvat organisaation toiminnan mukana, ja arkistonmuodostaja vastaa arkistoinnista. Viranomaisarkiston ylläpito on arkistonmuodostajan toiminnan kannalta hyödyllistä, sillä se auttaa jäsentämään tietoa asiakirjan elinkaaren aikana. Lisäksi laillisuuden, oikeusturvan sekä organisaation velvoitteiden toteutuminen on kiinni

arkiston toiminnasta (Lybeck et al. 2006, 59). Yksityisarkistot taas viittaavat yksityisten organisaatioiden arkistotoimintaan, ulottuen yrityksistä yhdistyksiin ja yksityishenkilöihin. Yksityisarkistojen toiminta perustuu sidosryhmien vuorovaikutukseen. Yksityisarkistot käsittelevät muiden organisaatioiden tuottamaa tietoa, sekä tekevät omia keruu- sekä tutkimusprojekteja. Tällöin viranomaisarkistojen sekä yksityisarkistojen yhteistyö kattaa kokonaisvaltaisesti asiakirjallisen kulttuuriperinnön säilymisen Suomessa (Arkistoverkosto 2023, 5).

Vaikka yksityisarkistoilla on enemmän vapautta aineistojen tallentamisessa, eivät ne toimi täysin omavaltaisesti, vaan kansallinen hankintapoliittinen työnjako ohjaa arkistotoiminnan ja tiedon tallennuksen laaja-alaista ja tasaista levittäytymistä yhteiskunnan eri alueille, jotta vältytään sekä aukoilta että päällekkäisyyksiltä aineistoja tallentaessa. Näin voidaan varmistua aineistojen temaattisesta, ajallisesta sekä alueellisesta kattavuudesta sekä monipuolisuudesta. Hankintapoliittinen työnjako myös edellyttää arkistotoiminnan laadukasta ylläpitoa, ja velvoittaa arkistot tuomaan aineistonsa saataville yleisölle sekä tieteellisen tutkimuksen tuottamista varten. Kansallinen hankintapoliittinen työnjako ei kuitenkaan koske jokaista yksityisarkistoa sillä kuka tahansa voi ylläpitää omaa arkistoaan – hankintapoliittista työnjakoa noudattavat muiden muassa Kansallisarkisto, Yksityiset Keskusarkistot, Suomen Kirjallisuuden Seura, Svenska Litteratursällskapet i Finland, kotiseutuarkistoja, kaupunkien museoita sekä yliopistojen arkistoja (Kansallisarkisto, n.d).

Suomessa on yhdeksän valtionapua saavaa yksityistä keskusarkistoa, joille on määritelty omat vastualueet. Yksityisille keskusarkistoille määritellyt tallennusvastuut auttavat arkistotoimintaa ulottumaan tasaisesti dokumentoimaan toimintaa kansalaisyhteiskunnassa (Arkistoverkosto 2023, 5–8). Suomalaisen urheilun ja liikunnan kansalliskokoelma sijaitsee Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus TAHDOSSA, jonka arkisto on laajuudeltaan yli kaksi hyllykilometriä (Kokoelmat; TAHTO n.d.). TAHDOLLA on reilu satavuotinen historia, ja itse kulttuurikeskus muodostuu Urheilumuseosta, Urheilukirjastosta sekä arkistosta, jotka kuuluvat Suomen Urheilumuseosäätiön alaisuuteen. Alkujaan suksikokoelmana toiminut Urheilumuseo aloitti toimintansa Olympiastadionilla vuonna 1943, jota seurasi Urheilukirjaston avaaminen vuonna 1946. Urheiluarkiston toiminta alkoi huomattavasti myöhemmin, vuonna 1985 (Lavikainen 2025). TAHDON arkisto on Yksityisten keskusarkistojen (YKA:n) jäsenarkisto, jonka vastualue on ylläpitää liikunta- ja urheilukulttuurin toimijoiden arkistoja (Esittely; Yksityiset keskusarkistot n.d.). Käytännössä

tämä tarkoittaa sitä, että TAHTO toimii valtakunnallisesti lajiliittojen päätearkistona. Noin kymmenen vuoden välein urheiluyhdistykset luovuttavat pysyvästi säilytettävät asiakirjansa TAHDON haltuun. Kokoelmien järjestäminen ja luettelointi on TAHDON vastuulla, tosin TAHTO myös ohjeistaa asiakkaitaan kokoelmien käsittelyssä (Vuorenpää 2025).

Urheiluyhdistysten pysyvästi säilytettäviin asiakirjoihin lukeutuu karkeasti sanottuna yhdistyksen toiminnan tuloksena syntyneet asiakirjat, muiden muassa pöytäkirjat, säännöt, luettelot, koulutusaineistot sekä toiminta- ja vuosikertomukset.

Yksityisarkistojen toiminta ei ole yhtä tarkoin säädeltyä kuin viranomaisarkistojen, joten yksityisarkistoihin päätyvien aineistojen skaala on valtava. Toisin kuin viranomaisarkistoilla, yksityisarkistojen vapaus aineistojen tallentamiseen riippuu arkistonmuodostajan kiinnostuksen kohteista ja toiminnasta. Näin yksityisarkistot ovat paljon lähempänä yhteisöjä kuin viranomaisarkistot. Arkistojen hiljaisuuksiin eli laiminlyötyyn, keräämättä jääneeseen tai piilotettuun tietoon on pystytty puuttumaan yksityisarkistojen kautta, sillä niissä on säilynyt tietoa, joka viranomaisarkistoissa on alun perin sivuutettu. Tämä pätee esimerkiksi naisia ja vähemmistöryhmiä koskeviin arkistoaineistoihin (Hakala ja Saarenpää 2018, 44–46). Sama asia havaittiin Etelä-Afrikan arkistoissa, missä urheiluaineistot kuvastivat paljolti apartheidin aikaisia arvoja. Yksityisarkistojen kautta on mahdollista tuoda kuuluviin yksilön ja yhteisöjen kokemuksia, ja luoda arkistoista identiteetin muodostamisen sekä muistamisen paikkoja (Matshotshwane ja Ngoepe 2022, 1–3, 10–12). Keskeinen haaste yksityisarkistoissa liittyy yhteistyöhön sidosryhmien kanssa sekä arkistotoiminnan eettisyyteen. Varsinkin yksityishenkilön arkiston luovuttaminen voi herättää läheisille huolta henkilökohtaisten tietojen käyttämisen suhteen. Läheiset voivat esimerkiksi pyytää vastaanottavaa arkistoa asettamaan rajoituksia aineiston käytölle. Arkistonhoitajan tulee luoda luottamukseen perustuva vuorovaikutussuhde lahjoittajan kanssa, ja toisaalta pyrkiä tuomaan arkistoaineisto yleisöllekin saatavaksi. Yksityisarkistoissa tasapainoillaan jonkin verran tiedon avoimuuden sekä yksityisyyden kanssa, mikä vaatii vankkaa eettistä ammattitaitoa (Hakala ja Saarenpää 2018, 46–50).

Asiakirjan käsitteen merkitys voidaan ymmärtää monella tapaa. Asiakirjojen käsittelystä määräävä arkistolaki käyttää laajaa määritelmää, jossa asiakirjalla tarkoitetaan ymmärrettävää esitystä (Hupaniittu 2020, 29). Arkistolain määritelmän mukaisesti vuosikirjat siis ovat asiakirjoja. Asiakirjaa ei kuitenkaan tule sekoittaa *viranomaisen asiakirjan* käsitteeseen. Viranomaisen asiakirja syntyy nimenomaisesti *osana* jotain muuta toimintaa, ja toimii

todisteena jostain prosessista (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999). Tämä määritelmä ei ole Pesäpalloliittoa rekisteröitynä yhdistyksenä ajatellen pätevä, mutta asiakirja-käsitteeseen liittyy ajatus siitä, että se kertoo jotain sen luoneen organisaation toiminnasta. Pesäpallokalenterit pelaajille suunnattuina julkaisuina eivät ole Pesäpalloliiton sisäisiä asiakirjoja. Pesäpalloliiton toiminnan suhteen kalentereiden sisältämä tieto on laadittu ja säilytetty muissa muodoissa (esimerkiksi sääntömuutoksista tiedotettiin vuosikirjoissa, mutta itse asiakirjallinen tieto löytyy Pesäpalloliiton pöytäkirjoista). Asiakirjan sijaan luontevampi käsite on *aineisto*, jolla on laajempi merkitys kuin asiakirjalla viitaten arkistojen yhteydessä erilaisten toimijoiden tuottamiin sisältöihin (Hupaniittu 2020, 31). Itse pidän aineisto-käsitettä siksi osuvana, että monilla toimijoilla on vuosikirjoja hallussaan (esimerkiksi kirjastot ja museot), mikä on ristiriidassa asiakirja-käsitteeseen liitetyn ainutkertaisuuden oletuksen kanssa (Hupaniittu 2020, 35).

TAHTO säilyttää Pesäpalloliiton ainutlaatuisia asiakirjoja kuten tili- ja talousasiakirjoja, pöytäkirjoja, kirjeitä ja niin edespäin (Suomen Pesäpalloliitto; Urheilumuseon arkisto n.d.). Pesäpallokalenterit eivät ole päätyneet TAHTOON arkistoluovutusten yhteydessä, vaan ne ovat tyypillisesti toimitettu suoraan TAHDOLLE liitettäväksi jo olemassa olevaan arkistoon (Vuorenperä 2025). Aineisto-käsitteen käyttö tiedostaa ainutlaatuisten pesäpalliasiakirjojen olemassaolon ja tekee niihin pesäeroa. Mielestäni tämä on olennaista siksi, että Pesäpallokalentereissa käsitellyt aiheet ovat muotoiltu laajalle yleisölle sopivaksi, kun taas esimerkiksi pöytäkirjoissa samoja asioita todennäköisesti käsitellään suoremmin ja yksityiskohtaisemmin. Lisäksi kulttuurien tutkimuksen tieteenalalla on luontevaa puhua omasta tutkimusmateriaalista aineistona sen muodosta riippumatta. Arkistot eivät ole pesäpallokulttuurissa kovin näkyviä, mutta monilla seuroilla on esimerkiksi omia seurahistoriikkeja, valokuvakokoelmia ynnä muuta jotka ylläpitävät yhteistä muistia ja toisaalta joiden tekemiseen on käytetty arkistomateriaalia. Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus TAHTO ylläpitää lajiliittojen arkistoaineistoja keskitetysti, jolloin organisaation resurssit mahdollistavat tietopalvelun tarjoamisen, joka auttaa tuomaan yhteisöt lähemmäksi arkistoa. Esimerkiksi aineiston digitointi ja vieminen verkkoon ei todennäköisesti olisi ollut Pesäpalloliiton kannalta perusteltua, mutta arkistopalveluihin keskittyvältä organisaatiolta se onnistuu helposti. TAHDON verkkosivujen kautta onkin mahdollista tutkia arkistoa sekä digitoituja aineistoja.

3 Aineisto ja menetelmät

3.1 Aineiston esittely

Pesäpallokalentereita sekä vuosikirjoja on julkaistu pitkällä aikavälillä, joten tämän tutkielman puitteissa ei ole mahdollista tarkastella niitä kaikkia. Keskitän analyysini 1960-luvun Pesäpallokalentereihin, koska tuolloin lajissa sekä yhteiskunnassa elettiin muutosten aikaa. 1950-luvulta 1970-lukuun sijoittuva ajanjakso oli mullistava suomalaisten urheilu- ja liikuntakäyttäytymisen suhteen, sillä fyysinen rasitus arjessa väheni huomattavasti.

Koneellistuminen maaseudulla sekä kaupungeissa tarkoitti ruumiillisen työn vähenemistä, ja autoilu ja julkisen liikenteen käyttömahdollisuudet syrjäyttivät arkiliikunnan, mikä taas lisäsi vapaa-ajan kuntoilua. Liikkujien määrää kasvatti entisestään naisten urheiluharrastamisen yleistymisen (Kokkonen 2013, 22–25). 1960-luvun Pesäpallokalenterit soveltuvat tutkimusaineistoksi hyvin, koska ne ovat toimineet tiedotusvälineenä pesäpalloliijoille. Niissä näkyy selkeästi Pesäpalloliiton ja kentän välinen vuorovaikutus, sekä pesäpallotoiminnan vastaus yhteiskunnallisiin muutoksiin. Pesäpallokalentereiden proosamuotoiset tekstit selostavat toimintaa ja auttavat lukijaa ymmärtämään kehitystä. 1960-luvulla esimerkiksi naisten osuus pesäpallossa tuli näkyvämmäksi ja aktiivisemmaksi, ja teknologinen kehitys mahdollisti Pesäpalloliiton yhteistyön median kanssa. Nämä piirteet ovat nykypäivänäkin ominaisia pesäpallolle.

Alun perin ajattelin tutkimusaineistoni koostuvan Pesäpallokalentereista, Pesäpallon vuosikirjoista sekä Pesäpallokirjoista vuosilta 1960–2005, mutta muutaman seikan takia päädyin rajaamaan aineistoa huomattavasti suppeammaksi. Halusin aineistoni olevan helposti saatavilla, jotta tutkimusprosessi pysyisi jouhevana. Päädyin siis käyttämään Turun yliopiston Feeniks-kirjaston kokoelmissa sijaitsevia kirjoja. Kokoelmissa ei kuitenkaan ole kaikkia julkaisuja, joten kokonaiskuva väliltä 1960–2005 olisi jäänyt puutteelliseksi. Ylipäänsä kalentereita, vuosikirjoja sekä pesäpallokirjoja on saatavilla useissa kokoelmissa, mutta missään ei vaikuta olevan kaikki niteet kattavaa kokonaisuutta. Esimerkiksi TAHTON kokoelmista uupuu Pesäpallokalentereita 60- ja 70-luvuilta, mutta Pesäpallon vuosikirjat sisältyvät kokonaisuudessaan vuoteen 2021 saakka, jolloin Pesäpallokirjan julkaisu muuttui sähköiseksi (SUOMEN PESÄPALLOLIITTO - Pesäpallokalenterit ja vuosikirjat; Urheilumuseon arkisto n.d.). Joka tapauksessa näin suuri aineisto ei olisi ollut tarkoituksenmukainen pro gradu -tutkielman puitteissa. Aineisto on rikasta ja monipuolista,

minkä vuoksi totesin hankalaksi hallita laajaa kokonaisuutta. 1960-luvun vuosikirjojen käyttötarkoitukset ja kohdeyleisöt ovat hyvin erilaisia mitä 1980-luvulta eteenpäin, vaikka sisällöt näyttävät ulospäin samankaltaisilta. Kalentereissa, vuosikirjoissa sekä pesäpallokirjoissa kuuluvat äänet myös vaihtuvat ajan mittaan. Pesäpalloliiton läsnäolo on varsin hallitseva 1960-luvun kirjoissa, ja Pesäpalloliiton puheenjohtajan Erkki Kivelän ilmaisuvahvat kirjoitukset muodostavat kiehtovan kuvan Liiton roolista, ottaen huomioon vernakulaarin ja institutionaalisen vuorovaikutuksen urheilukulttuurissa. Uskon, että pienemmän kokonaisuuteen tarkempi perehtyminen mahdollistaa syvällisemmän analyysin ja saturaatiopisteen saavuttamisen. Tutkielman puitteissa pitäydyn siis Pesäpallokalentereihin vuosilta 1960–1969.

Tutkimusaineistoni rajausta pohtiessa alun perin halusin poimia Pesäpallokalentereita sekä vuosikirjoja pesäpallon kehitykselle tärkeiltä taitekohdilta. Jouduin luopumaan tästä suunnitelmasta suhteen, kun huomasin kalenteri- ja vuosikirjapöytäkirjojen olevan hyvin heterogeenistä, ymmärtämättä miksi. Selaillessani läpi kalenterit ja vuosikirjat neljältä vuosikymmeneltä, tajusin ettei niistä muodostuisi helpolla eheää tutkimusaineistoa. Luvussa 2.1.1 Diskurssianalyysi sivusin jo genren käsitettä sekä Pesäpallokalentereita genrenä. Aineistoa silmäillessäni olen huomannut genren muutoksen siinä, että Pesäpallokalentereilla ja pesäpallon vuosikirjoilla on selkeä sisällöllinen ero. Vuosina 1948–1985 ilmestynyt Pesäpallokalenteri on ollut enemmän nykyhetkeen sidottu kuin sitä seurannut Pesäpallon vuosikirja. Pesäpallokalentereissa on pyritty nimenomaan suuntamaan katse tulevaan, lajin kehitykseen sekä sen on ollut tarkoitus kulkea mukana ottelukauden ajan. Pesäpallon vuosikirjoissa korostui tarkoitus summata menneitä kausia ja huippuja, koska vuosisadan loppupuolella teknologian kehitys mahdollisti tiedon saamisen nopeasti.

Erkki Laitinen luonnehtii pesäpallossa tapahtunutta tiedotusta kolmeen vaiheeseen jakautuneeksi: Lajin ensimmäisinä vuosikymmeninä keskiössä oli lajipropaganda, jolla pyrittiin levittämään lajia ja luomaan sille arvostusta. 1950-luvulla alkoi lajin sisäisen tiedottamisen korostus, kun taas teoksen julkaisuaikana kuluva 1980-lukua Laitinen kuvailee markkinoinnin vaiheena (Laitinen 1983, 243–244). Pesäpalloliiton pesäpallosisällöt siirtyivät vuonna 1998 virtuaaliseksi Pesisnettiin osoitteeseen www.pesis.fi (nykyään Pesäpalloliiton virallinen verkkosivusto) ja esimerkiksi teksti-tv:n välityksellä on ollut mahdollista seurata pelejä reaaliajassa jo 90-luvulta alkaen. Pesäpallokalenterit ovat siis olleet ikään kuin almanakka, josta on voinut tarkistaa tulevaa kautta ajatellen asiaankuuluvat tiedot sekä tutkia

aiempien kausien kohokohtia. Tilastotiedot, jotka vuosikirjoissa olisivat pääosassa, näyttelivät kalentereissa varsin pientä roolia. Pesäpallokalentereihin tilastotiedot sisältyivät tarkoin ajatellusta syystä, mihin palaan analyysiosiossa.

1960-luvun Pesäpallokalentereille tunnusomaiset piirteet ovat seuraavat: ne ovat taskukokoisia paperikantisia kirjasia, jotka sisältävät asiatietoa pesäpallosta kuten sääntöjä, käytännön ohjeita sekä muutoksia. Niissä kerrotaan Pesäpalloliiton toiminnasta sekä odotuksista pesäpallotoimijoille. Usein kalenterit alkavat Pesäpalloliiton puheenjohtajan Erkki Kivelän alkusanoilla, ja kalentereissa on muitakin tekstejä riippuen kauden tapahtumista. Mainoksia esiintyy ajoittain, mutta ei erityisen paljoa. Pesäpallokalentereista siis välittyy melko selkeästi lukijalle Pesäpalloliiton tavoitteita ja arvomaailmaa. Ne ovat suunnattu tuomareille, kouluttajille ja pelaajille, mutta kaiken tasoiset harrastajat kykenevät niiden sisältöjä ymmärtämään.

3.2 Käytetyt menetelmät

Diskurssianalyysin tavoitteena on selvittää, millaista todellisuutta 1960-luvun Pesäpallonkalenterit rakentavat pesäpallokkulttuurista. Kielenkäyttö sosiaalisena toimintana tarkoittaa sitä, että kielenkäyttö rakentaa todellisuutta tietynlaiseksi. Pesäpallokalenterien diskurssit viestivät pesäpalloilijoille suorasti sekä epäsuorasti, millaista lajitoiminnan kuuluu olla ja millaisia pesäpalloilijoiden kuuluu olla. Tarkastelen, mitä asioita Pesäpallokalentereissa käsitellään ja millä tavoin, kuten millaisesta näkökulmasta asiat esitetään ja miten niitä arvotetaan. Pesäpallokalenterit tiedottavat Suomen Pesäpalloliiton organisoimasta pesäpallotoiminnasta, joten katson kalentereiden tehtäväksi osoittaa lukijoille, että pesäpalloa kannattaa pelata nimenomaan Pesäpalloliiton riveissä. Tämän päämäärän saavuttamiseksi tyypillinen diskursiivinen resurssi on vakuuttava ja suostutteleva retoriikka. *Argumentointi* eli asemoituminen tarkoittaa jonkin kannan omaksumista sosiaalisessa toiminnassa, joka muodostuu suhteessa vastakkaiseen positioon. Argumentointi voi olla tiedostamatonta tai tiedostettua, sillä suostuttelun eri tavat ovat osa ihmisten välistä vuorovaikutusta (Jokinen, Juhila ja Suoninen 2016, Osa II luku 5).

Yleinen retorinen keino argumentoinnissa on *kategorisointi*, asioiden esittäminen tai kuvaus tunnistettavien ominaisuuksien kautta. Kategorisoinnin avulla asioista voidaan tehdä esimerkiksi hyviä tai pahoja, toivottuja tai epämieluisia (Jokinen, Juhila ja Suoninen 2016, Osa II luku 5). Pesäpallokalentereissa kategorisointi voi ilmetä esimerkiksi Pesäpalloliiton

toimintaan osallistuvien pesäpalloilijoiden luonnehtimista ahkeriksi ja pyyteettömiksi. Kategorisoinnin avulla Pesäpallokalentereissa pystytään määrittelemään toivottua ja ei-toivottua toimintaa sekä Pesäpalloliiton odotuksia pesäpalloilijoille. Pesäpallokalentereiden teksteistä keskityin erityisesti niihin, joissa asemoituminen sekä kategorisointi olivat selvästi esillä. Tämän takia en ole analysoinut esimerkiksi pelin teknisen toteutuksen ohjeita tai tilastoja, koska sisällöltään niillä ei ole vastapuolta, johon asemoitua. Argumentoivia tekstejä lukiessa tarkastelin kategorisointia ja sen muodostamia merkityksiä. Olennaista oli, millaisia yhteyksiä asioiden välille muodostetaan – millaiset asiat olivat positiivisia, millaiset negatiivisia ja miten Pesäpallokalentereissa niihin vastataan. Kun argumentoivat tekstit asetetaan kontekstiinsa, on mahdollista selvittää vastaposition, joiden kanssa ne keskustelevat. Vastaposition ymmärtäminen auttaa saamaan kokonaiskuvaa diskurssista, ja toisaalta pohtimaan vaihtoehtoisia tulkintoja tai näkemyksiä asiasta.

3.3 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimusetiikka tiivistetysti tarkoittaa tutkijan vastuuta, tietoisuutta ja sitoumusta tehdä tiedettä kestävästi. Kulttuurien tutkijoille tutkimusetiikka korostuu erityisesti siksi, että henkilötietojen käyttö sekä arkaluontoisten asioiden käsittely on yleistä tyyppillisten menetelmien kuten haastattelun ja havainnoinnin parissa. Lisäksi tällaisen tiedon vastuullisesta käsittelystä on määrätty laissa. (Fingerroos, Kajander ja Lappi 2022, 64-73). Tutkimuksen eettisessä tuottamisessa tärkeintä on hyvästä tieteellisestä käytännöstä koko tutkimusprosessin aikana, esimerkiksi kirjoittamalla omista valinnoista selkeästi. Tutkijan on reflektoitava omaa sekä aineiston paikkaa, eli “yksinkertainen” tutkimusasetelma tai aineisto yhtä lailla hyötyvät problematisoinnista. Tutkijan kysymyksenasettelu ja metodit muokkaavat aineistoa näkökulman mukaiseksi, eikä tämän takia täydellistä tulkintaa ole olemassa (Pöysä, Järviluoma ja Vakimo 2010, 23–30).

4 Aineiston analyysi

4.1 Kehittyvä laji ja liiton läsnäolo

Johdanto-osiossa kävin läpi tutkimuksen lähtökohdat, tutkimuskysymykset, aiempaa kirjallisuutta sekä teoreettisen pohjan. Analyysissä pohdin vastauksia tutkimuskysymyksiini, eli millaista todellisuutta Pesäpallokalenterit rakentavat, millä tavoin pesäpallokulttuurin kehitys näkyy, mitä ei käsitellä sekä millaisia merkityksiä pesäpallolle annetaan. Pohdin aiheita folklorististen käsitteiden kuten identiteetin, yhteisön, vernakulaarin ja instituution kautta. Aineistostani on noussut kolme aihetta, joiden mukaan analyysiosio on luontevaa jäsenellä: Lajin kehittyminen ja liiton läsnäolo, naiset sukupuolittuneella pelikentällä sekä vernakulaari ja instituutio pesäpallokulttuurissa.

Pesäpalloliiton vaikutus lajin kehitykseen on ensimmäinen käsiteltävä aihe. Toki Liiton vaikutusvaltaisuus on läsnä koko aineistossa, ja sitä kautta käsittelen Pesäpalloliittoa läpi analyysin, mutta aloituspaikkana haluan keskittyä nimenomaan Pesäpalloliiton välittämiin asenteisiin ja vaikutuskeinoihin kalentereista käsin. Pesäpallokalentereille ominaista on kohdeyleisön huomioiminen, mikä karkeasti sanoen muodostuu pesäpalloilijoista ja lajista kiinnostuneista hyvin laajasti. Sisällöiltään kalenterit ovat hyödyllisiä niin sanotusti pesäpallon ”viranomaisille”, kuten tuomareille ja kouluttajille, joilta odotetaan ajankohtaista ja tarkkaa tuntemusta pelin käytännöistä. Samalla tiedostetaan pesäpallon yhteisöllisyys ja pesäpallokulttuurin muodostuminen, kuten seuraavan esimerkin kautta. Vuoden 1960 Pesäpallokalenteri alkaa seuraavilla sanoilla toimitukselta:

Pesäpallokalenterimme [...] pääasiallisimpana tarkoituksena on mm. erilaiset määräykset ja säännöt sisältävänä olla ”Pesäpallon Käsikirja”, jossa samojen kansien sisälle on pyritty mahdollisimman oleellisiin niistä tiedoista, joita jokainen kansallispelimme parissa puuhaava kilpailukauden aikana kipeimmin tarvitsee. Luonnollisesti mukaan on ollut mahdutettava kuivaa numerotietouttakin, mutta historian kannalta se on ollut välttämätöntä, koska tällaiset tiedot on talletettava tuleville sukupolville eikä se muussa yhteydessä ole mahdollista. Luotamme siihen, että nyt käsissäsi oleva kalenteri täyttää pesäpalloväen toivomukset ja siten olemme onnistuneet sen oleellisimman tarkoituksen täyttämään.
(Pesäpallokalenteri 1960, 2.)

Katkelmassa kiteytyy juuri se, mikä tekee Pesäpallokalenterista antoisan tutkimusaineiston. Kalentereiden sisältö koskettaa vahvasti pesäpalloilijan arkea ja toimintaa, ja niistä välittyy kokonaisvaltaisempi ajattelu liittyen pesäpalloiluun ylipäänsä, viitaten pesäpalloväen

toivomuksiin. Tekstin perusteella voidaan päätellä, että Pesäpalloliiton ja pesäpalloilijoiden välillä on ollut vuorovaikutusta sekä mahdollisuus vaikuttaa Pesäpalloliiton toimintaan ainakin osittain. Vuorovaikutuksellisuuden puolesta puhuu sekin, että pesäpallotoiminta oli paikallisesti hyvinkin aktiivista muihin lajeihin verrattuna siksi, että useilla alueilla Suomen Valtion Urheiluliiton (SVUL:n) piirien pesäpallojaostot sekä Pesäpalloliiton aluetoimikunnat toimivat tehokkaasti yhdessä (Laitinen 1983, 174). SVUL:n sekä Pesäpalloliiton yhteistyö tosin viittaa erityisesti järjestäytyneeseen urheilutoimintaan. Toinen näkökulma kokonaisvaltaisuuteen liittyy siihen, että jo vuonna 1960 ajateltiin jo tulevaa pesäpallohistoriaa ja pesäpallohistorian tallentamisen ja säilyttämisen tarvetta sekä merkitystä. Pidän itse varsin yllättävänä sitä, että tilastotieto on näyttäytynyt Pesäpallokalentereiden toimituksen silmissä ”kuivana numerotietoutena”. Kuitenkin parikymmentä vuotta myöhemmin Pesäpallon vuosikirjat rakentuisivat juuri numerotietouden sekä nippelitietouden ympärille (sisältäen muiden muassa tilastoja, pelaajien ammatit ja syntymäpäivät). Ajatus velvollisuudesta säilyttää pesäpallotietoa on hauska. En keskity tilastotietoon, mutta tutkielmani on esimerkki siitä, kuinka Pesäpallokalentereiden kaltaisiin aineistoihin talletetun tiedon säilymisellä on merkitystä tulevaisuutta ajatellen.

Lajihistorian läsnäolo on siinäkin mielessä huomiota herättävä seikka, että toimituksen alkusanojen kautta se on esillä ikään kuin käänteisesti. Sen sijaan että korostettaisiin menneisyyden merkitystä, 60-luvulla on ajateltu tulevia pesäpalloilijoita ja sitä, mikä heille olisi tärkeää tietoa. Pesäpalloliitto on tässäkin yhteydessä ajatellut kenttää, sillä tiedon tallettamisen lisäksi se on haluttu tuoda julkaistuun muotoon, jotta se olisi yleisölle luettavissa. Usein urheiluyhteisöjen identiteettiin liittyy uuden ja vanhan päällekkäisyys. Vanhojen asioiden ja ihmisten vaihtuminen uusiin ei riko mielikuvaa seuran pysyvyydestä tai ikuisuudesta (Herd 2018, 64). Liiton näkökulmasta vanhat tilastotiedot eivät ole sisällöltään välttämättömiä nykyhetkessä, mutta jo vuoden 1961 kalenterin alkusanoissa voidaan havaita eri näkökulma asiaan toimittajien alkusanoissa lukijalle:

Samalla kun toivomme tämänkertaisenkin kalenterimme täyttävän sille asetetut toiveet toteamme, että uutuuksena sisällössä on nyt tulos- ym. tietoja mestaruussarjaseuroista menneiltä vuosilta. Toivomuksia tällaisen tilaston julkaisemiseen on esitetty, joten toivomme tässäkin suhteessa täyttäneenne ”kentän” pyyteet. (Pesäpallokalenteri 1961, 3.)

Edellisen vuoden peruste siis tilastoille liittyy laajempaan ja välttämättömään tarkoitukseen itse historian säilyttämisestä, mutta vuonna 1961 toimitaan sen mukaan, että lukijakunta pitää

nimenomaan "kuivaa numerotietoutta" tarpeellisena, joten sen laajempi sisällyttäminen kalenteriin on perusteltua. Mitä ilmeisimmin urheiluyhteisöille tilastotiedot ovat olleet melko pitkään tärkeitä. Ehkä tämä on tosin luontaista, kun urheilussa mittaillaan sitä, miten pelaajat ja seurat sijoittuvat erinäisten vertailupisteiden mukaan. Nykyään sarjaohjelmat vuodesta 1945 alkaen voi löytää pesäpallon tulospalvelusta (Pesäpallon tulospalvelu n.d) ja tarkemmat ottelutilastot sisältäen muiden muassa yleisömäärät ovat nähtävissä vuodesta 1993 lähtien. Numerotietous siis kiinnostaa edelleen, ja vanhempien kausien ohjelmien säilyttäminen on ehkäpä ollut perusteltua samalla tavoin kuin Pesäpallokalenterin toimituksessa lajihistoriaa ajatellessa. Konkreettisen tiedon kokoaminen yhteen on keino rakentaa yhteisön identiteettiä urheilun faniyhteisöissä (Herd 2018, 263–264), ja näen tämän pätevän pesäpallonkin kohdalla. Erona on toki se, että tässä yhteistä historiaa muodostaa Pesäpalloliitto eli instituutio. Kuitenkin vielä 1960-luvulla lajin vielä etsiessä paikkaansa, koen että instituutio ja vernakulaari ovat pesäpallon kohdalla olleet tietyllä tapaa lähellä toisiaan.

Ylemmässä katkelmassa esiintyy myös yksi pesäpallokulttuurille leimallinen piirre, mikä on vuorovaikutuksellisuus Pesäpalloliiton kanssa yhteistyötä tekevien toimijoiden välillä. Tämä liittyy läheisesti organisoidun urheilutoiminnan historiaan Suomessa. Suomen Pesäpalloliitto sai Suomen Valtion Urheiluliiton (SVUL:n) riveissä urheilun erikoisliiton aseman. Lyhyesti tämä tarkoittaa sitä, että Pesäpalloliitolla on ollut laajempi vastuu ja mahdollisuus kehittää omaa toimintaansa, kuin monilla muilla SVUL:n alaisilla järjestöillä aikanaan.

Pesäpalloliitossa pystyttiin siis tekemään ratkaisuja esimerkiksi sääntöjen ja pelivälineiden suhteen, ja panemaan näitä täytäntöön. SVUL:n ja Pesäpalloliiton ulkopuolinen pesäpalloliiton esimerkiksi Työväen Urheiluliiton (TUL:n) järjestämänä oli hyvinkin pitkään irrallaan Pesäpalloliiton toiminnasta. TUL oli alun perin muodostunut Suomen sisällissodan jälkeen urheiluseuroista, jotka oli erotettu SVUL:sta. Tämän takia TUL:ssa suhtauduttiin yhteistyöhön SVUL:n kanssa vähintäänkin varautuneesti, eikä TUL:ssa ole ollut mahdollista vaikuttaa pelin sisältöön kuten Pesäpalloliitolla. (Laitinen 1983, 171–175.)

Pesäpalloliitolla on siis ollut vastuun lisäksi vapaus muokata lajia haluamansa näköiseksi. Periaatteessa pesäpallotoiminnan ohjailu olisi voinut muodostua ylimalkaiseksi tai mielivaltaiseksi. On todettava, että Pesäpalloliitolla on ollut omia haasteitaan urheilutoiminnan suhteen, esimerkiksi Pesäpalloliiton ja TUL:n yhteistyö ei ollut lainkaan saumatonta vielä 1960-luvulla, mihin aion syventyä hieman myöhemmin. Ylemmät katkelmat kielivät pyrkimyksistä kehittää lajitoimintaa mahdollisimman monia hyödyttävällä tavalla,

ainakin Pesäpalloliiton näkökulmasta. Oikeastaan kaikista tiheimmin toistuva viesti Erkki Kivelän esipuheissa 1960-luvun Pesäpallokalentereissa on juuri kehityksen korostus. Tämä ilmenee esimerkiksi tavoitteiden asettamisella ja kehityksen mittaamisella esimerkiksi lajin alueellisen levinneisyyden sekä osallistujamäärien suhteen. Lisäksi itse pelin kehitys taktisesti, teknisesti ja sääntöjen kautta tulee paljon esille. Sääntömuutoksissa usein on ollut perusteena se, että pelistä pyritään tekemään helpommin ymmärrettävä mutta toisaalta jännittävämpi, mikä palvelee sekä yleisön että pelaajien etua.

Erkki Kivelä toimi Pesäpalloliiton puheenjohtajana vuosina 1956–1971 (Laitinen 1983, 433). Kivelän läsnäolo välittyi Pesäpallokalentereiden kautta lukijoille suunnattuina esipuheina, jotka useimmiten sisältävät pääpiirteet edellisestä kaudesta sekä suunnitelmat tulevaan. Kalentereiden mukaan näyttää siltä, että kehitystä on todellakin Pesäpalloliiton osalta mitattu ja seurattu hyvinkin aktiivisesti monella tapaa, mihin Kivelä antaa kommenttinsa. Tässä esimerkkejä kehityksen korostumisesta:

Kulunutta 50-lukua tarkasteltaessa tulee pesäpallon ystävä iloiseksi, sillä siksi erinomainen on tämä kausi saavutuksiltaan ollut. Yksinomaan joukkuelukumäärä, jota aina voidaan pitää parhaiten vertauskuvallisena mittapuuna, on tänä aikana PPL:n sarjoissa kasvanut enemmän kuin kaksinkertaiseksi. Sen luonnollisena seurauksena on ollut kilpailu- ja ennenkaikkea koulutustoiminnan paisuminen äärimmilleen. (Pesäpallokalenteri 1960, 4.)

Kehitys jatkuu: Viime vuonna ohitettiin pesäpalloilussa kaksi huomattavaa rajapaalua; yli 4.000 joukkuetta ja runsaasti 100.000 jäsentä liiton riveissä ja toiminnoissa. (Pesäpallokalenteri 1961, 4.)

Näissä katkelmissa esiintyy ehkä konkreettisin todiste pesäpallon kehityskulusta, eli pelaaja- ja joukkumäärien kasvaminen. On havaittavissa, kuinka pesäpallotoiminnan laajeneminen aiheuttaa lisää työtä liitolle juuri koulutustoimintaa organisoitaessa. Ensimmäisen katkelman sävy on positiivinen, mutta haluan pohtia valittua sanamuotoa ”äärimmilleen paisumisesta”. Se luo mielikuvaa siitä, että pesäpallon räjähdysmäinen suosio on vienyt Pesäpalloliitonkin äärirajoilleen pesäpalloilijamassasta. Tätä pesäpalloilijamassa käytetään perusteena vetoomukselle koulutustoimintaan liittymisestä. (Pesäpallokalenteri 1960, 4). Toisesta katkelmasta löytyy sana ”rajapaalu”, mikä viittaa siihen, että neljän tuhannen joukkueen ja sadan tuhannen jäsenen saavutukset ovat olleet konkreettisia tavoitteita Pesäpalloliiton toiminnalle. En tiedä, ollaanko Pesäpalloliitossa todella suunniteltu pesäpallon kehittämistyötä näin konkreettisesti lukujen kautta, mutta lukijalle välittyy kuva

systemaattisesta ja onnistuneesta työstä Pesäpalloliiton puolesta. Pesäpalloliiton systemaattiset onnistumiset ovat seuraavissakin katkelmissa huomattavissa:

Viime vuodet osoittavat, että kehitys pesäpallossa kulkee jatkuvasti eteenpäin. Yhä uusia ennätyksiä eri toiminta-aloilla saavutetaan. Mutta olemme asettaneet yhä korkeamman tavoitteen itsellemme ja uskon, että pesäpalloväki jatkuvilla kovilla ponnistuksillaan sen myös saavuttaa. (Pesäpallokalenteri 1962, 3.)

Alkanut toimintavuotemme tulee muodostumaan vilkkaammaksi ja monipuolisemmaksi kuin mikään aikaisemmista ja monet vuoden toiminnoista tulevat vaikuttamaan myös pitkälti tulevaisuuteenkin. (Pesäpallokalenteri 1966, 4.)

Olemme jälleen astuneet yhden virstanpylvään yli liittomme toiminnassa. Vuosi 1966 jää jälkeen toiminnan ja saavutusten vuotena, jonka suuriarvoisimpina voimannäyteinä oli loistavasti läpiviety Suomen Suurkisojen pesäpalloulu laajoine kilpailuohjelmineen ja koulutusleireineen. (Pesäpallokalenteri 1967, 5.)

Sisällöltään nämä otteet ovat hyvin samankaltaisia kuin edellisetkin, mutta haluan korostaa tässä tekstien sävyä. Kivelä kirjoittaa pesäpallosta ja pesäpallotoiminnasta lähes poikkeuksetta positiivisella, kannustavalla ja mukaansatempaavalla tavalla. Kivelän tekstien kautta lukija astuu maailmaan, jossa koko ajan saavutetaan ”yhä uusia ennätyksiä”, kuljetaan ”jatkuvasti eteenpäin” ja ”jälleen astutaan yhden virstanpylvään yli”. Kukapa haluaisi jättäytyä tällaisesta riemuvoitolla kyllästetystä toiminnasta paitsi? Kivelän esipuheet ovat argumentointia, jossa yleisönä on Pesäpallokalentereiden lukijat, joihin Kivelä haluaa teksteillään vaikuttaa (Jokinen, Juhila ja Suoninen 2016, Osa I luku 6). Itse tulkitSEN positiivissävytteisen tavan puhua Pesäpalloliiton toiminnasta, nousujohtaisen kehityksen korostamisen sekä pesäpalloilijoiden hyveiden korostamisen keinona tuoda lisää ihmisiä mukaan Pesäpalloliiton riveihin. Liiton puheenjohtajana Kivelällä on alusta alkaen auktoriteettiasema, josta puhua yleisölleen, mikä tuo hänen sanoihinsa uskottavuutta lukijan näkökulmasta.

Pesäpallotoiminnassa kieltämättä elettiin 1960-luvulla nousukautta, mitä Pesäpalloliitolla oli varmastikin aihetta sanoittaa ja tunnustaa. Kivelän teksteistä kuitenkin välittyä positiivisten tekstirivien välistä yritys estää vauhdin hiipuminen. Pesäpallon ruohonjuuritason toiminnasta vastasivat loppujen lopuksi ihmiset, joille urheilu oli harrastus – toiminta perustui vahvasti vapaaehtoisuuteen ja omaan kiinnostukseen. On siis aiheellista ruokkia ihmisten mielikuvia ja kokemuksia lajitoiminnan merkityksellisyydestä, ja antaa tälle työlle ansaittua tunnustusta:

Kun verrataan liiton toiminnan nykyistä laajuutta ja tällä hetkellä aktiivisesti toimivan, palkattoman ja pyyteettömän kouluttaja- ja toimitsijajoukon suuruutta,

voidaan todeta tämän kaartin työskentelevän ankaran ylipaineen alaisena. (Pesäpallokalenteri 1960, 5)

Vieraista ehkäpä utopistiseltakin tuntuva tavoite 6.000 joukkueen mukaansaamiseksi sarjoihimme on toteutettavissa piiri-, seura- ja alueportaiden jatkuvalla epäitsekkäällä toiminnalla, jota tähänkin saakka on suoritettu. Uskon, että juhlavuotemme antaa meille jokaiselle lisää puhtia työmme jatkamiseen ja tavoitteen onnelliseen saavuttamiseen. (Pesäpallokalenteri 1962, 3)

Positiivista sävyä värittää vastuuntunto pesäpallotoiminnassa, ja on huomattava, että Kivelä usein viittaa pesäpallotoimintaan työnä, vaikka vain harvoille pesäpalloilu tarkoitti varsinaista palkkatyötä. 1960-luvulta eteenpäin urheilutoiminnan merkitys liittyi Suomessa erityisesti siihen, että koneellistuvassa yhteiskunnassa erityisesti miehille alkoi muodostumaan enemmän vapaa-aikaa (Kokkonen 2018, 26). Tästä näkökulmasta pesäpallotoiminnan oli mahdollista luoda merkityksellistä tekemistä suurelle määrälle ihmisiä. Toisaalta Kivelän tapa kuvailla toimijoita aktiivisina, uutterina ja pyyteettöminä mielestäni antaa lukijallekin ajatuksen siitä, että pesäpallotoimintaan osallistuminen ei ole mikään pikkujuttu. Tällainen kuvaus on lisäksi jokseenkin yksipuolinen, eikä anna kunnollista kuvaa siitä, miltä pesäpallotoimintaan osallistuminen saattaisi käytännössä näyttää. Kaikilta odotetaan omaa panosta, mutta sen käänköpuolena on päästä nauttimaan lajin kehityksestä ja mahdollisuus olla osa jotain suurempaa.

Tärkeitä kehityksen osa-alueita Pesäpallokalentereiden sisältöjen perusteella ovat olleet koulutus, pelitekniikka ja pelitapahtumat. Koulutuksella Pesäpallokalentereissa tarkoitetaan sekä pelaajien että pesäpallon ”viranomaisten” kuten tuomariston, ohjaajien ja vetäjien taitojen kehittämistä, niin fyysisesti kuin älyllisesti eli vaikkapa pelitaktiikan kautta. Pesäpallokalentereiden kautta pesäpallokoulutus näyttyy kasvatukselliselta koko pesäpalloväelle, ei vain lapsiin ja nuoriin kohdistettuna. Tuomareilta, pelaajilta ja pelinjärjestäjiltä vaaditaan tiedon ja taitojen kohottamista. Isällisen holhoava asenne kohdistui erityisesti naisiin, ja käsittelen tätä aihetta erikseen seuraavassa luvussa. Tässä pari esimerkkiä siitä, miten pesäpallotoimijoille annetaan vaatimuksia ja mistä:

Ennenkuin pystytään pääsemään perustaktiikkaa pitemmälle, on pelaajien sääntötuntemusta kohennettava huomattavasti. On turha pyrkiä eteenpäin taktillisesti, kun pelaaja ei läpäise III:n luokankaan tuomarikoetta. (Pesäpallokalenteri 1963, 60.)

Entä Sinä, arvoisa kouluttaja? Oletko pysynyt kehityksen mukana? Sinua varten on ollut tarjolla monia kursseja, joilla yhdessä pohditaan pesäpallon salaisuuksia. Sama koskee Sinua, jos olet joukkueen valmentaja, huoltaja tai mahdollisesti

pelituomari. Kertauskaan ei uuden oppimisen ohella ole pahitteeksi.
(Pesäpallokalenteri 1964, 66.)

Eräs pelaajien keskuudessa legendaarisena sanontana kulkeva toteamus: ”En tiedä kuinka se oikein säännöissä on, mutta pelaan korvakuulolla”, on täysin harhaanjohtava. Pelaajan on tiedettävä ja tunnettava pp-säännöt.
(Pesäpallokalenteri 1965, 49.)

Yllä olevissa katkelmissa edellytyksiä määritellään sekä kouluttajille, pelaajille ryhminä sekä yksilöinä, ja ne esitetään melko ehdottomasti. Ensimmäisessä todetaan osaamisen matala taso, toisessa kehoitetaan pitämään huolta tiedon ajantasaisuudesta ja vihjaillaan mahdollisuudesta jäädä jälkeen lajin kehityksestä ja omissa taidoissaan. Viimeisessä kritisoidaan suorasti pelaajien asennoitumista pelata luontevalta tuntuvalta tavalla. Yksi tapa käyttää valtaa diskursiivisesti on esittää asioita totuutena tai luoda tiettyjä syy-seuraus-suhteita asioiden välille (Pietikäinen ja Mäntynen 2020, luku 2.2). Tämän voi huomata Pesäpallokalentereiden tiukassa asenteessa sääntötuntemuksen suhteen. Sääntötuntemuksen laiminlyönti johtaa siihen, ettei pelaajan taidot kehity, tai että tuomari ei pysy muiden osaamisessa mukana. Yleistä sanontaa korvakuulolla pelaamisesta luonnehditaan erheellisenä. Näillä tavoin Pesäpalloliitto säilyttää asemansa tahona, jolla on yksin oikeus määritellä riittävä taso pelin teknisistä seikoista, vaikka pelaajien keskuudessa saatettaisiinkin suhtautua asiaan toisin.

Koulutuksen ja pelitekniikan kehitys liittyvät toisiinsa siltä kannalta, että esimerkiksi pelitekniikan kehittyminen on vaatinut kaikilta uusien käytäntöjen opettelua. 1960-luvulla tehtiin sääntömuutosten lisäksi muutoksia virallisiin pelivarusteisiin ja itse pesäpallokentän muotoa hienosäädettiin useampaankin kertaan. Yllä olevissa katkelmissa perustellaan sitä, että hyvä pelitekniikka vaatii pesäpallossa sääntötuntemusta. Pelaajilta, kouluttajilta ja tuomareilta vaaditaan sääntöjen osaamisen lisäksi tiedon ajantasaisuutta. Useaan kertaan Pesäpallokalentereissa keskustellaan sääntöjen jatkuvasta muuttamisesta, mikä on kentälläkin ilmeisesti aiheuttanut aikanaan harmaita hiuksia puolin ja toisin. Seuraavat katkelmat Pesäpallokalenterista 1965 antavat kuvaa käydystä keskustelusta ja sääntömuutosten perusteluista:

Monista suista on viime aikoina kuulunut jo tutuksi tullut huokaus: ”Jälleenkö sääntömuutoksia?” On varsin yleinen käsitys, että pesäpalloilussa säännöt muuttuvat tuhkatiheään. On heti alkuun sanottava, että ainakaan allekirjoittanut ei hyväksy moittivaa sävyä yllä esitetyissä kysymyksissä. [...] Syntyneet tilanteet pelikentillä ovat johtaneet tarkempiin tulkintoihin ja ristiriitaisuuksien poistamisiin. Toiseksi on lähdettävä siitä, ettei pesäpalloilu ole vielä läheskään valmis sääntöjen osalta. On pyrittävä selvittämään ja yksinkertaistamaan. Se, että

uudet tilanteet asettavat uusia vaatimuksia, osoittaa pelin olevan elävää ja kehittyvää. (Pesäpallokalenteri 1965, 58–59.)

Suhteellisen nuorena pelinä on pesäpallossa voinut olla mukana pieniä lastentauteja, joista on nyt koetettu päästä irti. Pelisääntövaliokunnan suorittaman uudistustyön perusteella on muokattu säännöt sellaiseen muotoon, että peli helpottuisi varsinkin yleisölle sopivaksi seurata. (Pesäpallokalenteri 1965, 2.)

Tekstikatkelmien perusteella on tulkittavissa, että pesäpallon parissa puuhanneet ihmiset ovat ehkä kipuilleet jatkuvilta tuntuneiden sääntömuutosten kanssa. Ensimmäisen katkelman on kirjoittanut Pesäpalloliiton liittokouluttaja Erkki ”Pulla” Heikkilä, joka valittiin vuoden tuomariksi vuosina 1957 ja 1960 (Vuoden tuomarit; Pesäpalloliitto n.d.). Vaikka Heikkilä paheksuu ajoittain nuivaa asennetta sääntömuutoksia kohtaan, hän myös ilmi antaa faktan, että kentällä tosiaan on koettu sääntöjen jatkuva veivaaminen hankalana. Pesäpalloliitto tekee rajauksia sen suhteen, millainen keskustelu tai kritiikki on hyväksyttävää. Heikkilälle tärkeysjärjestyksessä on ensin kritiikin sävyn nuhteileminen, tosin tekstissä ei välity se, mikä tekee kysymyksestä ”Jälleenkö sääntömuutoksia?” moittivan. Pesäpallokalenterit alustana sekä Heikkilän auktoriteettiasema sääntöasiantuntijana muodostaa alustan käyttäen valtaa, jolloin kysymyksen moittiva sävy voidaan esittää totena (Pietikäinen ja Mäntynen 2020, luku 2.2). Pesäpalloliiton näkökulmasta sääntöjen hiominen ja sääntötuntemuksen vaatiminen olivat pyrkimyksiä yhtenäistää ja kohottaa pesäpallotason tasoa. Tuomaritoiminnalla on edelleen arvostettu asema pesäpallossa, ja asiat uskalletaan jättää tuomariston arviointikyvyn varaan. Esimerkiksi videotarkistus on käytössä vain ylimmällä sarjatasolla ja silloin, jos tilanteen tulkinnalla on painava vaikutus pelin kulkuun (Koskela 2018, 145)², joten vallan hyvin 1960-luvulla korostunut tuomaritoiminta voi edelleen kantaa hedelmää luottamuksena korkeatasoiseen tuomarointiin.

Pelin laadun parantaminen on Pesäpallokalentereissa toistuvasti aiheena. Mielestäni tämä näyttäytyy institutionaalisenä, sillä Pesäpalloliitto määrittelee pesäpallon oikeooppisen pelitavan tai kuinka pesäpallotoimintaan tulee osallistua. Lukijalle jää peittoon, mikä on tehnyt sääntöjen mukana pysymisestä hankalaa. Luonnollisesti voi olla turhauttavaa esimerkiksi opetella tunnollisesti asioita kausi toisen jälkeen uudelleen. Sääntöjen ja

² Tuomarointi on pesäpallossa monessa suhteessa subjektiivista, sillä tuomareillakin voi olla samasta tilanteesta eri näkemys. Tuomariviisikon johtaja, pelituomari, pystyy ratkaisemaan erimielisyydet omalla päätöksellään. Syöttökorkeutta arvioidessa teoriassa täytyy katsoa, nouseeko pallo metrin lukkarin yläpuolelle, mutta käytännössä oikeilla syöttökorkeuksilla on suuri vaihteluväli. Joukkueiden taktikointiin kuuluu syöttötuomarin tyypillisen linjan tuntemus, eikä ole harvinaista että pelaajat pyrkivät myös vaikuttamaan tähän linjaan pelin aikana. (Koskela 2018, 128–131.)

käytäntöjen eläminen on kuitenkin pesäpallolle hyvin tunnusomainen piirre, ja kuten johdanto-osiossakin olen maininnut, pesäpallon seuraamiseen liittyy nykyäänkin odotus taustatyöstä tai -tuntemuksesta. Toinen katkelma on Erkki Kivelän esipuheesta samasta kalenterista, missä sääntöjen muokkausta perustellaan sillä, että pelin seuraaminen olisi näin yleisöllekin luontevampaa seurata. Haasteiden kuvaileminen pieninä lastentauteina saa ne kuulostamaan siltä, että niistä kyllä päästään eroon lajin luontaisesti kasvaessa. Samalla lastentaudit sanavalintana voimistaa isällistä ja holhoavaa asennetta lajia kohtaan. Tässä palaamme analyysin alussa esille tuomaani pointtiin pesäpalloyhteisön kokonaisvaltaisesta huomioinnista, osoituksena instituutin ja vernakulaarin vuorovaikutuksesta pesäpallokentillä.

Tämän osion tekstikatkelmissa Pesäpalloliitto on puhunut pesäpallotoiminnasta ja pesäpalloilijoista enemmän tai vähemmän positiivisen kannustavaan, vaikka toisinaan holhoavaan sävyyn. Osion alussa sivusin Pesäpalloliiton ja TUL:n välisiä haasteita, mihin löytyy Pesäpallokalentereiden kansien sisältä viitteitä. 1960-luvulla vallinneet karikkoiset suhteet urheiluliittojen välillä johtivat esimerkiksi seuraavaan ulostuloon Kivelän esipuheessa Pesäpallokalenterissa 1960:

Kuluneella 50-luvulla on kuitenkin ollut oma ikävä varjonsa. Sellaisena on pidettävä urheiluelämässämme jatkuvaa valitettavaa hajaannusta, joka on kehittynyt nyt jo sekasorron luontoiseksi. Kun sitä tietyltä taholta jatkuvasti on haluttu ylläpitää, jopa lietsoakin, on osa maamme pesäpalloilevasta nuorisosta jäänyt valtakunnallisen pp-toiminnan ulkopuolelle jo kolmen vuoden ajan. Suuri osa heistä on kuitenkin oivaltanut parhaansa ja tehnyt viisaat johtopäätöksensä liittymällä sivutekijöistä puhtaaseen ja vapaaseen urheilutoimintaan. Toivomme, että jokaiselle pesäpalloilijalle suotaisiin nyt jo 60-luvulla mieliharrastuksessaan oikea ilmapiiri. (Pesäpallokalenteri 1960, 5.)

Tämä katkelma on siis esipuheen päätös. Se herätti minussa uteliaisuutta, ja minulla kesti jonkin aikaa selvittää, mistä tekstissä puhutaan. Kivelä kirjoittaa asiastaan melko ympäröivästä, mutta huomattavan leimaavasti. Pesäpallokirjallisuutta tarkastellessani löysin vastauksen Erkki Laitisen kirjoittamasta pesäpallon 60-vuotishistoriikista, urheiluliittojen suhteita käsittelevästä kappaleesta. Suomalaista urheilutoimintaa yritettiin yhtenäistää ja yhdistää sotien jälkeen useaan otteeseen yhteistoiminnan kautta. Konflikteja syntyi, kun SVUL ja TUL puolin ja toisin kokivat haastavana antaa periksi kompromissien muodossa. Samaan aikaan myös TUL:a koetteli liiton sisäiset valtakonfliktit, mikä johti suureen vaihtuvuuteen jäsenseurojen ja liiton johdon keskuudessa – monia erotettiin ja monet lähtivät itse. 1959 perustettu Työvään Urheiluseurojen Keskusliitto (TUK) jäädytti pesäpallon

yhteistoiminnan täysin. Näiden tapahtumien aikaan monet seurat siirtyivät osaksi Pesäpalloliittoa. (Laitinen 1986, 346–349.)

Kivelän tekstin taustalla on siis urheilutoiminnassa käynnissä ollut konflikti liittojen välillä sekä TUL:n sisällä. Tekstin sävy on melko asenteellinen ja väritynyt, sillä se maalaa TUL:n sisäisiä konflikteja tahallisenä häiriköintinä, paneutumatta sen enempää itse konflikteihin tai niiden taustoihin. Samalla nuoria pesäpalloilijoita käytetään retorisenä keinona, korostaessa Pesäpalloliiton keskittymistä nuorten toimintaan ja kasvatukseen, kun taas TUL:ssa Kivelän kuvaamana nuoret on ikään kuin jätetty täysin heitteille. Kivelä vetoaa itse lukijoihin, Pesäpalloliiton toiminnassa mukana oleviin viisaina ja hyvää ilmapiiriä kannattelevina. Ehkä tässä on tulkittavissa yritys kosiskella loppujakin siirtymään osaksi Pesäpalloliittoa, jos jo ”suuri osa on tehnyt viisaat johtopäätöksensä liittymällä sivutekijöistä puhtaaseen ja vapaaseen urheilutoimintaan” (Pesäpallokalenteri 1960, 5). Pesäpalloliiton urheilutoimintaa rakennetaan rehdiksi ja turmelemattomaksi vastakohtana nimeämättömäksi jääneelle vaihtoehdolle. Mietin, millaisia tunteuksia tämä teksti olisi saattanut aikoinaan herättää – Pesäpalloliitto osallistui omalta osaltaan yhteistoiminnan edistämisen jarruttelemiseen 1960-luvulla, joten on mietittävä edustaako tällainen kannanotto todella sellaista sivutekijöistä puhdasta urheilua, mitä Kivelä tekstissään rakentaa. Huomionarvoinen sivuseikka tähän kaikkeen on se, että Laitinen viittaa TUL:n ja Pesäpalloliiton pöytäkirjoihin lähdeaineistonaan. Tässä korostuu erityisesti arkistoaineistojen säilytyksen ja niiden tutkimisen merkitys. Jos Laitinen ei aikanaan olisi perehtynyt asiakirjoihin ja kirjoittanut niiden sisältöä auki lukijoille pesäpallohistoriikissa, on mahdollista että minulle Kivelän tekstin merkitys olisi jäänyt selviämättä.

Olellainen osa lajin kehittymisestä liittyy teknologiaan. Pesäpallokalentereissa tämä on näkynyt pelivälineiden, kuten pallojen, mailojen sekä räpylöiden paranteluna. Kivelä antaa Pesäpallokalenterin 1962 esipuheessa kuvauksen pallonlyöntipelien alkuperäisistä välineistä:

Käävistä muotoillen ja mullan sisässä hautamalla tarpeellisen kiinteyden ja kimmoisuuden saavuttamiseksi valmistivat esi-isämme varhaisimmat pallonsa, eikä mailankaan valmistaminen sisältänyt sen suurempia teknillisiä hienouksia. Mutta näistä alkeellisista välineistä huolimatta pallonlyöntiä harrastettiin innokkaasti ja tuo innostus on siirtynyt sukupolvelta toiselle. (Pesäpallokalenteri 1962, 2)

Pesäpallokalenterin 1962 julkaisuaikoihin Pesäpalloliitolla oli työn alla projekti uuden mailatyyppin käyttöön otto (Pesäpallokalenteri 1962, 41), ja uudet pelipallot taas otettiin

käyttöön vuonna 1964 (Pesäpallokalenteri 1964, 3). Yhteiskunnallisen kehityksen ohessa muodostuneet materiaalit ja teknologia löytävät tiensä urheilunkin pariin. Parannellut pelivälineet ja -varusteet mahdollistavat yhä parempiin urheilusuorituksiin pääsyn (McComb 2005, 101). Mielenkiintoisella tavalla Kivelä vertaa pallonlyöntipelien alkuaikoihin samalla, kun uutta pelivälineistöä kehitellään. En tiedä, oliko suhtautuminen uuteen mailaan kuitenkin hieman epäluuloinen, sillä samaisessa vuoden 1962 kalenterissa retorisenä keinona lainattiin pari sanaa edellisen kauden lyöjäkuninkaalta uudelle mailalle hyväksyntää antaen:

Jo tänä kesänä nähtäneen kentillä vanhojen mailojen rinnalla uutta ”tyyppiä” ja syytä onkin jokaisen tutustua siihen riittävän ajoissa, ettei sitten aikanaan ”mene sormi suuhun” malli 1963:n astuessa voimaan. Eikä uusi mailatyyppi suinkaan ole niin oudoksuttava kuin saattaisi uskoa. Vuoden 1961 lyöjäkuningas Pentti Kaitanen on siitä lausunut esim. seuraavaa: - kyllä tällä oppii lyömään yhtä helposti kuin nykyisilläkin mailoilla. Painopiste tuntuu minun tyyppiselle lyöjälle hyvältä ja lyötiin tuntuu saavan entistä enemmän terävyyttä. (Pesäpallokalenteri 1962, 41)

Mailojen suhteen jo seuraavana vuonna määrättiin, että otteluissa on sallittua käyttää pelkästään Pesäpalloliiton hyväksymää mailamallia, joka oli polttoleimalla merkitty (Pesäpallokalenteri 1963, 41). Pesäpalloliitto vaikuttaa ajaneen sisään uusia varusteita 1960-luvulla aktiivisesti. Tässä kuvastuu samanlainen innokas kehittämisen halu mitä 60-luvun Pesäpallokalentereissa yleensäkin löytyy. Mietin kuitenkin, miten muutoksiin on suhtauduttu, esimerkiksi Pentti Kaitasta siteeraavasta katkelmasta saa ehkä sellaisen kuvan, että uusi maila on ainakin muodoltaan ja tuntumaltaan ollut hieman erilainen kuin aiempi. Samalla liiton hyväksymien pelivarusteiden käyttäminen peleissä on varmasti vaatinut seuroilta ja pelaajilta mittaviakin hankintoja uuden välineiden hankkimiseen.

Teknologinen kehitys on näkynyt myös tiedotuksen ja median hyödyntämisessä. Urheilu ja media ovat tiiviisti toisiinsa sidotut. Pesäpalloliitossakin tämä asia on huomattu 1960-luvulla, ja Pesäpallokalentereissa näkyy Pesäpalloliiton oma ’mediastrategia’, joissa pyritään tekemään yhteistyötä lehdistön kanssa pesäpallolasian ajamiseksi. Pesäpallokalenterissa 1965 ehdotetaan seuroihin lisättäväksi lehdistösihteeriä, jotta kommunikointi median kanssa on sujuvaa. K-H. Lahti kuvailee lehdistön merkitystä seuraavalla tavalla kirjoituksessaan:

Mikään kansanliike, aatesuunta tai urheilumuotokaan ei olisi koskaan saanut ”tuulta purjeisiinsa” ilman lehdistön myötävaikutusta. [...] Eri urheilulajien harrastajat ja ennenkaikkea johtajat tunnustavat tänään vilpittömästi lehdistön suuren merkityksen sekä palvelijana että myös milloin ansaitun, milloin vähemmän ansaitun arvostelun esittäjinä. Epätyydyttävän kritiikin välttäminen

puolin ja toisin edellyttää luottamuksellisia ja reiluja suhteita ja tällaiset ne lienevätkin yleensä pesäpallöväen ja lehdistön välillä. Mitä meidän olisi sitten tehtävä, että nuo suhteet säilyisivät ja niistä versoisi entistä voimakkaampia juuria, jotka veisivät omaa lajiamme eteenpäin. (Pesäpallokalenteri 1965, 42)

Media ja urheilu ovat tiiviisti toisiinsa kietoutuneet, ja ajan mittaan on tullut vaikeampi erottaa, missä media alkaa ja urheilu päättyy ja toisin päin. Kiinnostus urheiluun tuo kiinnostusta urheiluaiheisiin sisältöihin mediassa, joten urheilulla ja medialla on mahdollisuus kasvattaa toinen toisiaan (Billings 2011; 8, 162–163). Lahden tekstin perusteella pesäpallöväellä ja lehdistöllä ilmeisesti on kohtuullisen hyvät suhteet alun perin, mutta huomioni kiinnittyy jälleen kritiikkiin suhtautumiseen. Pesäpallon positiivisten piirteiden korostaminen sekä negatiivisten asioiden sanoittamisen välttely antaa sellaisen kuvan, että 1960-luvulla kalentereiden julkaisuaikaan on oltu jokseenkin huolissaan lajin maineesta. Ehkä hyvät suhteet lehdistöön ovat näyttäytyneet mahdollisuutena vaikuttaa pesäpallon julkisivun ylläpitämiseen. Lahden huoli kritiikistä omalta osaltaan voinee liittyä lajiliittojen välisiin suhteisiin, mutta tämä teema toistuu useiden eri aihepiirien yhteydessä Pesäpallokalentereissa. Joka tapauksessa hyvien suhteiden muodostaminen ja ylläpito on Pesäpalloliitossa nähty tapana edistää pesäpallon kasvua ja tuoda sen positiivisia puolia esille.

Läheinen yhteistyö median kanssa johti teknologian hyödyntämiseen tulostiedotukseen liittyen. 1960-luvulla tuli käytäntö, jossa ylemmissä sarjoissa seurat voisivat puhelimitse ilmoittaa ottelun tulokset Pesäpalloliittoon, josta samaiset tulostiedot välitettäisiin eteenpäin lehdistölle. Tällöin lehdistöstä ei tarvitsisi olla toimittaja paikalla ottamassa lukuja ylös. Toiminnanjohtaja muistuttaa tulostiedotuksen tärkeydestä Pesäpallokalenterissa 1964:

Kilpailutoiminnan yhteydessä jättäisin jälleen erään toivomuksen sydämellenne. Muistakaa hoitaa **tulostiedotus** todella hyvin. Se on voitto koko lajillemme. Pääsarjoissa hoitaminen tapahtuu yhdessä liiton kanssa. Kuuletteko oman sarjanne tulokset radioissa ja televisiossa jo sunnuntai-iltana, riippuu kokonaan Teistä itsestänne. Jos saamme ko. sarjasta kaikki tulokset ajoissa, saamme ne julkisuuteen silloin. Muuten saamme nuolla näppejämme. Aika on siellä kallista.

Älkää omilla paikkakunnillanne unohtako paikallista lehdistöä. Se on meille arvaamattomaksi avuksi, jos me itse voimme sitä palvella sen toivomusten mukaisesti. Toivottavasti muistamme muurahaisten opetuksen samaan suuntaan vetämisestä. Niin voimme parhaiten edistää kansallispeleämme sen jatkaessa työtä Suomen urheilun hyväksi. (Pesäpallokalenteri 1964, 66–67.)

Kuten Lahti, myös Liponkoski tuo esille pesäpallon kasvun mahdollisuuden juuri lehdistön kautta ja isällisen ojentavaan sävyynsä kehottaa huolellisuuteen tulostiedotuksen kanssa.

Pesäpallokulttuuriin kuuluva vaivannäkö ja utteruus rakentuvat kehotuksilla ja henkilökohtaisen toiminnan syy-seuraus-suhteen korostuksella. Läsä on 1960-luvun läpi kantava tavoite koko lajin edistämisestä.

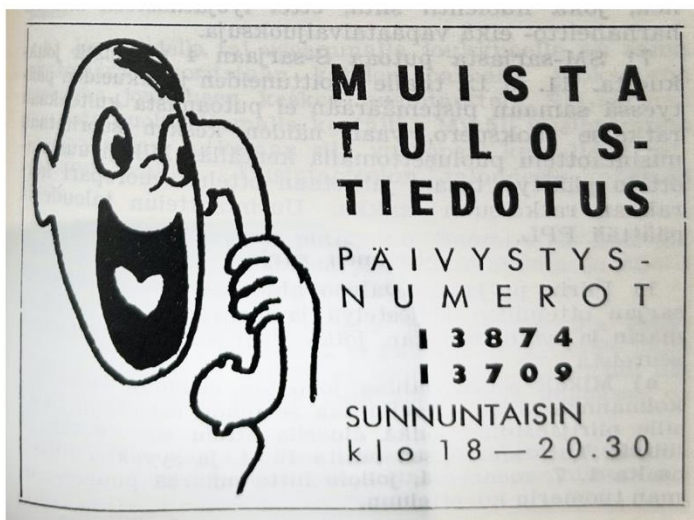
Pesäpallokalentereissa on viitteitä tulevasta, sillä tulostiedotus ja yhteistyö median kanssa vei muutama vuosikymmen eteenpäin lajin teknologian aallonharjalle. Pesäpallon suosiota on kasvattanut Pesäpalloliiton yhteistyö Osuuspankin, Yleisradion sekä Veikkauksen kaltaisten toimijoiden kanssa. Yle televisioi pesäpallo-otteluita, sekä Veikkauksen kanssa Pesäpalloliitto perusti Superpesis Oy:n, jonka kautta tehtiin merkittäviä uudistuksia pelin rakenteeseen (Paloaro 2001, 17–19). Pesäpallopeli rakentui alun perin juoksupelin varaan, jossa pelattiin yhdeksän vuoroparia. Yksi vuoropari tarkoittaa sitä, että molemmat joukkueet pelaavat sekä sisä-

(pyrkivät tekemään juoksuja) että ulkovuoron (pyrkivät estämään juoksujen syntymisen sekä tekemään kolme paloa, jotta vuoro vaihtuu). Juoksupelin haaste on siinä, että jos toinen joukkue sattuu pelin alkupuolella tahkoamaan suuren määrän juoksuja, voi voittaja olla selvillä jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Veikkauksen ja

Superpesis Oy:n yhteistyö johti siihen, että pesäpallopelin rakenne

muutettiin suotuisammaksi urheiluedonlyönnin kannalta, jolloin käyttöön otettiin jaksojärjestelmä. Jaksopelissä pelataan kaksi neljän vuoroparin jaksoa, joissa jakson voittaja saa yhden pisteen. Jos jaksovoitot ovat tasan, voidaan näiden jälkeen pelata ylimääräinen vuoropari (supervuoropari) pelin ratkaisemiseksi. (Kanerva ja Tikander 2012, 298).

Vedonlyönninkin kannalta ajantasainen tulostiedotus olisi tarpeellista, ja 1990-luvulla pesäpallossa oli mahdollista seurata otteluita lähes reaaliajassa etänä Ylen teksti-tv:n kautta. Tosin seuraavien pesäpallohankkeiden toteutumiseen vaikutti 1990-luvun sopupeliskandaali, minkä seurauksena pesäpallon näkyvyys ja suosio laskivat, ja ennen kaikkea yleisön luottamus lajiin romahti. Viidessä miesten Superpesis-ottelussa lopputulos oli ennalta sovittu, ja osallisina oli niin huippupelaajia kuin Veikkauksen sekä Superpesis Oy:n toimihenkilöitä.

Kuva 1: Pesäpallokalenterissa 1960 muistutetaan puhelimitse hoidettavasta tulostiedotuksesta. (Pesäpallokalenteri 1960, 45)

Rikoksesta epäiltiin useaa sataa ihmistä, tosin syytteet nostettiin näistä muutamalle kymmenelle (Paloaro 2001, 31–32). Toki 1960-luvulla teknologian haltuunotto ei ollut syy pesäpallon päätymiseen sopupeliskandaalin keskelle. Pesäpalloliitossa on ollut hyvin tarkoituksenmukaista toimintaa rakentaa suhteita eri yhteiskunnan osa-alueille lajin aseman edistämiseksi. Varsinkin 1990-luvulla pesäpallo sai täysin uudenlaista näkyvyyttä sekä varallisuutta televisioinnin sekä kaupallisen yhteistyön kautta. Tavallaan siis Pesäpalloliiton vaatimukset hyvästä yhteistyöstä lehdistön kanssa lajin hyväksi sisältää ehkä pienen siemenen siitä, mikä johti Superpesis Oy:n 1990-luvun nousukauden huippuun ja sitä seuranneeseen syvään laskuun.

4.2 Naiset sukupuolittuneella pelikentällä

Urheilu peilaa yhteiskunnallisia ilmiöitä ja muutoksia, ja naisten urheilussa tämä on ollut varsin korostuneesti esillä, esimerkiksi naisten näkymättömyyden sekä representaation kautta (McComb 2005, 95–98). Naisten urheilussa on pohdittu paljon sitä, voivatko naiset ylipäänsä urheilla sekä urheilun sukupuolittuneisuutta. Yhteinen läsnäolo urheilun yhteydessä, naisten ja miesten tai tyttöjen ja poikien välillä, on myös yksi keskeisistä konflikteista naisten urheilua käsitellessä. Naisurheilua sekä naisurheilun historiaa on tutkittu paljon viime vuosina, ja näkökulmia on löydetty esimerkiksi lainsäädännön vaikutuksesta tasa-arvoiseen urheiluun (Brake 2010). Tyypillisesti urheilua tarkastellaan jonkin kulttuurin sekä yhteiskunnan kontekstissa, kuten naisten urheilun kehitystä Japanissa (Kietlinski 2014) tai vaikkapa Australian aboriginaalinaisten urheilutoiminnan haasteita suhteessa valtaväestöön (Phillips ja Osmond 2021). Lähdeaineistot ovat monipuolisia, ja tutkimuksissa on hyödynnetty esimerkiksi elokuvateattereissa esitettyjä uutisfilmejä (Huggins 2007) sekä sanomalehtien urheiluosioita (Sikes 2016). Usein näkökulma on myös feministinen, sillä naisten urheilun edistäminen on edellyttänyt naisten ponnisteluja siirtymään pois yhteiskunnan marginaalista. Suomessa naisten liikuntaa alettiin edistämään 1920-luvulla, jolloin se oli osa laajempaa naisasialiikettä (Vainio 2000, 157–158). Pesäpallossa naiset ovat olleet mukana jo lajin alkua ajoilta 1920-luvulta, tosin järjestäytynyt kilpailutoiminta on muodostunut jokseenkin jälkijunassa (Laitinen 1983, 126–127). Havaittiin 1960-luvun puolivälin Pesäpallokalentereissa naispesäpallotoiminnan nousseen esille. Analyysin toinen osa keskittyy siihen, miten naisten osuus pesäpallotoiminnassa on esitetty Pesäpallokalentereissa. 1960-luvulla osallistujamäärät kasvoivat merkittävästi, minkä Erkki Kivelä useaan kertaan

nosti esipuheissaan esille. Kuitenkin osallistujamäärien kasvusta on jäänyt mainitsematta yksi tärkeä tekijä, eli naisten ja tyttöjen pesäpallotoiminta.

On yllättävää, ettei kertaakaan esipuheissa mainittu sitä, kuinka naisten ja tyttöjen siirtyminen pesäpallokentille olisi saattanut näitä lukuja paisuttaa. 1960-luvun alussa nuorille miehille ja pojille oli yhteensä neljä nimettyä sarjatasoa (19-vuotiaat ilvekset, 17-vuotiaat kärpät, 15-vuotiaat oravat ja 13-vuotiaat ampiaiset) iän mukaisesti järjestettynä, ja kahdelle vanhemmalle sarjatasolle oli tarjolla oma kiertopalkintonsa. Tyttöjen ”sarjajärjestelmään” on nimetty 15-vuotiaat pääskyt (Pesäpallokalenteri 1960, 52–54). Muiden ikäryhmien toiminnasta kerrotaan seuraavalla tavalla: ”17- ja 13-vuotiattien sarjoja voidaan järjestää piireissä joukkuelukumäärän lisääntyessä piiriasteon harkinnan mukaan.” (Pesäpallokalenteri 1960, 54). Tässä vaiheessa siis tytöille ei ollut kovinkaan paljon virallista sarjatoimintaa. On vaikea sanoa, onko kyse ollut siitä, ettei kysyntä vastannut tarjontaa vai toisin päin, mutta tähän aiheeseen palattaisiin uudelleen viiden vuoden päästä Pesäpallokalenterissa 1965.

Vuoteen 1964 mennessä Pesäpalloliitto oli perustanut naisvaliokunnan, jonka puheenjohtaja Kerttu Heikkinen päivittää lukijoita naispesäpallotoiminnan kehityksestä tekstissään Naisten ja tyttöjen toiminta myötätuulella. Teksti sivuaa naispesäpallotoiminnan kohdistuvia asenteita sekä käytännön haasteita, ratkaisuja sekä tulevia tavoitteita naisten pesäpallotoiminnassa. Näiden seikkojen lisäksi pohdin sukupuolittuneen kentän realiteetteja, jotka näkyvät Heikkisen tekstissä melko hienovaraisesti. Heikkisen teksti alkaa seuraavin sanoin:

Kannattaako naistoiminta pesäpallotoiminnassa? Naisten oma mielipide on tietysti selvän myöntävä ja todettakoon heti myös, että pesäpallomiehet suuremmalta osalta ovat samaa mieltä. Sen todistaa se palvelumieli, jota sekä liitossa että useimmissa piireissä miehet osoittavat naistoimintaa kohtaan. (Pesäpallokalenteri 1965, 54.)

Ensiarvoinen asia naisten pesäpallotoiminnasta keskusteltaessa on osoittaa, että toiminnan kehitys on ylipäättään vaivan arvoista, kun itse naiset ovat pesäpallotoiminnasta kiinnostuneita. Samalla muistetaan pesäpallotoiminnassa olevat miehet, jotka ”suuremmalta osalta” ja ”useimmissa piireissä” suhtautuvat myönteisesti asiaan ja pyrkivät naisten pesäpallotoimintaa tukemaan. Itse jään miettimään miten miehen vastarinta on vaikuttanut pesäpallotoimintaan naisiin.

Heikkisen tekstiä lukiessa valkenee, kuinka Pesäpalloliiton puheenjohtaja Erkki Kivelä hehkuttaessaan kehitystä ja osallistujamäärien kasvua, vaikenee täysin pesäpallotoiminnassa panoksensa antaneista naisista, kun taas Heikkinen tuntuu ilmaisevan asian varsin suorasti:

Kokenut pesäpallomies Jukka Tuomikoski sanoillaan ”naistoimintaan pesäpallon piirissä kannattaa kiinnittää erikoista huomiota, koska tämän toiminnan kautta saadaan pesäpallotoiminta laajenemaan sen ansaitsemalle tasolle, joukkuemäärät nousevat ja myös seuratoiminta varmasti elpyy” Antanee paljon ajattelemista niille, jotka eivät vielä ole tehneet kaikkea mahdollista omalla alueellaan naistoiminnan hyväksi. Tämän hetken näkymät näin naisten kannalta vaikuttavat erittäin ilahduttavilta. (Pesäpallokalenteri 1965, 54.)

Tässä katkelmassa kiinnostavana pidän sitä, että juuri pesäpallotoiminnan kokonaisvaltainen kasvu perustelea naistoimintaan keskittymistä. Tätä voisi tulkita useallakin tapaa, mutta itse näen pesäpalloilun edistämisen arvona ja päämääränä, jolla on mahdollisuus ylittää asenteellinen suhtautuminen urheilukenttien tasa-arvoistumiseen. Naisten pesäpallotoiminnan kehittäminen on kuitenkin ehkä syntynyt siitä, että 1960-luvulla naiset pystyivät osallistumaan urheilutoimintaan vapaammin ylipäänsä, ja pesäpallon laajeneminen oli Pesäpalloliiton tärkeysjärjestyksessä korkealla. Joidenkin mielestä pesäpallo olikin naisille ja lapsille soveltuva urheilulaji, tosin tämä ei ollut mitenkään positiivinen toteamus (Vasara 2013, 84).³ Naispesäpalloilualoitteen edistyksellisyydestä huolimatta 1960-luvulla naiset olivat edelleen miesten helmoissa toiminnan kehittämisen suhteen:

Kiitoksen esittäminen pesäpallomiehille on mitä mieluisin tehtävä. Paljon vielä sentään odotamme apua, neuvoja, isällistä huolenpitoa ja pitkämielisyyttä, mutta ennenkaikkea sitä, että yhteistyömme pysyy jatkuvasti yhtä miellyttävänä kuin tähän asti. (Pesäpallokalenteri 1965, 55.)

Isällisen huolenpidon ja kärsivällisyyden pyytäminen urheilutovereilta saattaa kuulostaa nykypäivän korviin kiusalliselta, mutta on pantava merkille, kuinka Pesäpallokalentereiden teksteissä kajahteleva Pesäpalloliiton holhoava ääni voimistuu moninkertaisesti naispesäpalloilun yhteydessä. Jos keskiverto pesäpalloilija tarvitsee ohjausta ja neuvoja oikeanlaiseen osallistumiseen pesäpallotoiminnassa, kuinka paljon täytyykin tukea aloittavien naispelaajien toimia! Naisille suunnattu pesäpallotoiminta on todennäköisesti etsinyt vielä omaa muotoaan, ja on ymmärrettävää, miten ihmisten järjestäytymisessä apu on ollut tervetullutta. Pesäpallomiehiltä isällisen huolenpidon ja kärsivällisyyden toivominen asettaa naispesäpalloilijat melko alisteiseen asemaan suhteessa miehiin, joiden tulisi kuitenkin olla

³ 1930-luvulla pesäpallon ja jalkapallon väliset kiistat suojeluskuntatoiminnan urheilussa johtivat erilaisten keinojen käyttämiseen oman lajin asemaa parantaakseen. Jalkapalloa kannattavat luonnehtivat pesäpalloa kuvailtiin naisille ja lapsille sopivana lajina, kun taas jalkapallo oli miesten laji. Lauri Pihkala taas kääntäisi asetelman vähätellessään jalkapalloa ’poikien’ pelinä. Toisin sanoen lajien sukupuolinen soveltuvuus riippuu lähinnä puhujan asemasta ja tavoitteista. Lopulta pesäpallon juurtuminen osaksi suojeluskuntien urheiluojelmaa takasi lajille miehisen roolin, vaikka jalkapallomiehet tätä lopputulemaa kritisaisivatkin (Itkonen ja Nevala 2013, 84–99).

lähempänä työtovereita kuin holhoajia. Tämä ei yllätä, sillä nykyaikanakin naisia arvioidaan urheilussa paljolti juuri naisellisten piirteiden perusteella, urheiluasuorituksen ansioiden tai epäonnistumisten sijaan (Billings 2011, 40). Toisaalta sanan 'vielä' käyttö antaa tilaa tulkinnalle, että tämä avun tarve voi ehkä olla väliaikaista. Suomessa Pesäpallokalentereiden julkaisun aikoihin urheilussa oli yleistä muiden muassa tytöillä naisia sekä keskittyä heidän kehoihinsa (Kokkonen 2013, 66–67). Onkin huomattavaa, että 1960-luvun kalentereissa paljon useammin puhutaan naisten ja tyttöjen pesäpallotoiminnasta, kun taas 'miesten ja poikien' pesäpallosta ei puhuta lainkaan, vaan aikuisten ja lasten toiminta pidetään tiukasti erillään. Ylemmän katkelman painokkain asia löytyy kuitenkin virkkeen loppuosasta, missä Heikkinen viittaa miesten ja naisten välisen yhteistyön sujuvuuteen. Holhoamisesta huolimatta sana yhteistyö osoittaa ainakin jossain määrin tasa-arvoista, yhteistä työskentelyä jaetun tavoitteen eli pesäpallotoiminnan edistämiseksi.

Miehet ovat näkyvämpiä Pesäpallokalentereissa visuaalisestikin, usein valokuvattuna tapahtumissa tai liiton jäsenistä ovat miehet. Naiset ovat kuitenkin toimineet liitossa yhtä lailla aktiivisesti, ja kuten todettu, miesten ja naisten välinen yhteistyö on ollut oleellista juuri naistoiminnan kannalta. Tässä toki voi toki pohtia sitä, miksi kalentereiden mukaan juuri naisten pesäpallo vaatii yhteistyötä sukupuolten välillä; järjen mukaan yhteiseen hiileen puhaltaminen pitäisi olla yhtä lailla miehille hyödykästä. Naisten pesäpalloilulle osoitettu tuki on kuitenkin havaittavissa liiton asenteissa, tuoden naispesäpallon osaksi instituution välittämiä arvoja. Osoituksena tästä toimii esimerkiksi Pesäpallokalenteriin 1965 tehty haastattelu, jossa jokaiselta alueen johtavalta kouluttajalta tiedusteltiin kauden tavoitteista. Kymmenestä kouluttajasta kaksi korosti naisten toiminnan kohentamista:

Päähuomio tullaan kiinnittämään leiritoimintaan sekä nais- ja tyttötoiminnan kehittämiseen (paras piiri nais- ja tyttötoiminnassa jo ennestään, toim. huom.). Samoin pelituomarien koulutusta tullaan edelleen voimistuttamaan. (Pesäpallokalenteri 1965, 89.)

Näiden piirien alueella tärkeintä naisten ja tyttöjen toiminnan elvyttäminen sekä nuorten toiminnan esiinmarssi. Kärjessä myös pelitason nostaminen ensiarvoisella sijalla. (Pesäpallokalenteri 1965, 90.)

Lukumääräisesti siis yksi viidesosa ei ole mitenkään päätä huimaava, mutta todistaa, että naisille on annettu mahdollisuus tulla osaksi pesäpallotoimintaa. Toimittajan lisäys ylempään katkelmaan on mielenkiintoinen. Naisten toimintaa jo hyvin edistäneellä alueella ei tyydytä vain asian alulle panemiseen, vaan toimintaa halutaan kehittää paremmaksi. Lukijalle

muodostuu kuva, että asiaan on tartuttu määrätietoisesti. Naisille kuuluva osuus pesäpallossa ei ole pelkästään teoreettinen mahdollisuus, josta pallotella ajatuksia, vaan toimiin on ryhdytty heti. Naisten toiminnasta puhuminen ja naisten esittäminen Pesäpallokalentereiden sisällöissä tuottaa representaatiota naisista pesäpallotoiminnassa. *Representaatioilla* tarkoitetaan kielen kautta rakennettuja mielikuvia tai todellisuuksia asioista (Pietikäinen ja Mäntynen 2020, luku 2.4). Pesäpallokalentereissa naisten representaation kautta määritellään sitä, millainen paikka naisilla on pesäpallossa ja missä. Huomiota herättävä seikka liiton kouluttajien haastattelusta on sekin, että haastattelujen kera on valokuva kouluttajasta. Kalenterin sivuilla on valokuvattuna miehet, mutta liiton naiskouluttajatkin saavat tässä pienen osan. Jos kyseisellä alueella on naiskouluttaja, on hänet nimetty haastattelun jälkeen. Tästä syntyy vastakkainasettelu, jossa naiset ovat toiminnan kohteena, mutta eivät ole siinä yhtä aktiivisia ja näkyviä kuin miehet. Voisi kuvitella, että alueiden naiskouluttajien tehtäväkuvaan on kuulunut määritellä tulevan kauden tavoitteet ja toteuttaa niitä. Kääntöpuoli asialle on toki se, että naiskouluttajia ylipäättään on nimetty, mutta ainakaan tämän haastattelun perusteella heillä ei samanlaista auktoriteettiasemaa ole kuin miehisillä työtovereillaan.

Naispesäpalloilua käsitellään jo seuraavana vuonna naisten neuvottelupäivillä.

Neuvottelupäivät kuuluivat Pesäpalloliiton toimintaan säännöllisinä tapaamisina, missä pohdittiin ajankohtaisia aiheita lajitoimintaan liittyen. Talvella 1966 järjestetyillä naisten neuvottelupäivillä palataan samoihin teemoihin, mitä Terttu Heikkinen Pesäpallokalenterissa 1965 käsitteli. Marjukka Parkkinen kertoo neuvottelupäivien annista seuraavasti:

Käsiteltyjen aiheiden pääteemana oli: Mitä tyttöjen hyväksi voidaan tehdä?(sic) Miten naisten ja tyttöjen tulee toimia itse oman asiansa hyväksi? Vastauksena näihin kysymyksiin todettiin, että toiminnan tehostamiseksi ja pp-innostuksen lisäämiseksi seurojen ja piirien puitteissa tarvitaan ripeitä ja toimeliaita henkilöitä – vetäjiä.

Toiminnan ylläpitäminen ja kehittäminen ovat vain osa ohjaajan ja kouluttajan työstä, sillä jokaisen piirin toimintakentästä löytyy alueita, joilla järjestynyt pesäpallotoiminta ei vielä ole edes alkanut, vaikka siellä palloa lyödäänkin! Työkenttä on laaja ja vaatii monen henkilön työn. Ehkäpä naiset ja tytöt eivät yksin pysty näitä tehtäviä(sic) täysin hoitamaan ja senpä takia neuvottelupäivillä korostettiin erityisesti saumattoman yhteistyön merkitystä mieskouluttajien kanssa. Todettiin, että vaikka piirissä olisikin tyttöohjaaja, piiri ohjaajat, seuraohjaajat ja huoltajat, pesäpallojaosto naisjäsenineen, sekä piiriin kuuluisi mies- ja naiskouluttajia, ei toivottuihin tuloksiin päästä, elleivät yhteydet alhaalta

ylös ole myös selvät. Jokaisen tulee olla selvillä omasta tehtävästään, yhteisistä päämääristä ja kokonaissuunnitelmasta. (Pesäpallokalenteri 1966, 53–54.)

Pesäpallokalenterissa 1966 Parkkinen tuo yhteistyötä korostuneesti esille. Pesäpalloliiton toiminta näyttyy varsin järjestäytyneenä ja tarkoituksenmukaisena, sillä naisten pesäpalloilua edistäessä panostus siirtyy käytännön ongelmiin ja ratkaisuihin esimerkiksi työmäärän suhteen (vaikka työmäärä on toki sellainen, mitä Pesäpalloliitto on määrännyt). Pesäpallotoiminta vaikuttaa järjestelyä ja selkeää vastuun jakoa vaativalta työltä, ja toisaalta Parkkisen tekstissä näkyy, minkä tasoista sitoutumista pesäpallon 'harrastaminen' on vaatinut. Tämä työ on sitä, mille Kiveläkin on kiitoksensa useassa esipuheessa antanut, tosin ylimalkaisemmin pesäpalloilijoille yleensä. Korostunutta on yhteisten tulosten ja tavoitteiden saavuttaminen ja oman roolinsa ymmärtäminen.

On taas asia erikseen, miksi naiset ja tytöt eivät ehkä ”yksin pysty näitä tehtäviä täysin hoitamaan” (Pesäpallokalenteri 1966, 54). Onko esimerkiksi kyse ollut ajan puutteesta, jos naisilla ja työillä on ollut muita vastuita hoidettavanaan vaikkapa kotona? Toisaalta jos miehillä ja pojilla on ollut mahdollisuudet saada samat tehtävät tehtyä, mikä olisi mahtanut johtaa tähän tilanteeseen? Itse pohdin sitä, miksi työnjako on sellainen, että naiset tarvitsevat oman toimintansa ylläpitämiseen miehiltä erikseen apua, Esimerkiksi kouluttajan ja vetäjän tehtävissä sukupuolia ei tulisi joutua erottamaan. Vastuu on ehkä epätasapainoisesti jakautunut siksin, että siinä missä miehet ovat kykeneviä ohjaamaan naisia, naiset eivät voi ohjata miehiä. Tällöin osallistujien ja ohjaajien lukumäärät pitäisi olla sopivassa suhteessa toisistaan kummankin sukupuolen kohdalla. Naisten kasvava vastuu antaa mahdollisuuksia tasa-arvoisen toiminnan toteutumiseen tai toteutumattomuuteen pesäpallokentillä, ja seuraava esimerkki ilmentää samaa asiaa:

Naiskouluttajan toimintaohje herätti vilkasta keskustelua, samoin kuin pätevyys tuomarin, huoltajan yms. tehtäviin. Pätevyyttä ehkä olisikin, mutta rohkeus näyttää usein puuttuvan! (Pesäpallokalenteri 1966, 54.)

Naiskouluttajan toimintaohje olisi varmasti tutkimusaineistona antoisa, kuten Parkkisen mainitsema Kuopiossa katsottu pesäpallo-filmi, jossa epäonnisesti ääniraita ei kuitenkaan toiminut (Pesäpallokalenteri 1966, 54). Joka tapauksessa olisi kiinnostava tietää millainen sisältö naiskouluttajan toimintaohjeessa on keskustelua nostattanut. Tulkitsen, että naisten vastuut pesäpallotoiminnassa sekä pätevyys miesten suorittamiin tehtäviin on puhututtanut. Mitä ilmeisimmin kynnyskysymys on liittynyt enemmän rohkeuteen kuin pätevyteen. Tämä

katkelma sai minut pohtimaan arkea nais- tai tyttöpesäpalloilijana. Onko mahdollista, että joku on tätä rohkeutta latistanut, tai toisaalta jättänyt kannustamatta.

Mietin Heikkisen vihjausta naispesäpalloiluun vähemmän innokkaasti suhtautuvista miehistä, ja miten he ovat mahtaneet nähdä naisten ”pätevyyden” pesäpalloiluun. Joka tapauksessa Parkkisen tekstissä korostuu yhteistyön merkitys pesäpalloryhteisössä. Tämä saa minut

Kuva 2: Liiton naiskouluttajat kuvattuna Kuopion neuvottelupäivillä. (Pesäpallokalenteri 1966, 55.)

ajattelemaan sitä, että naisten pesäpalloilu ei ole välttämättä ole yhtä eriytynyttä miespesäpallosta, mitä saattaisi kuvitella. Toki naiset kilpailevat keskenään, mutta ovat kuitenkin Pesäpalloliiton toiminnassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa mikä edellyttää kaikkia toimimaan yhteisten tavoitteiden mukaisesti. Näen Kuopion neuvottelupäivien olleen tärkeä tapahtuma, sillä siinä kuvastuu naisten saama ääni osana

Pesäpalloliiton toimintaa. Pesäpalloliitonkin näkökulmasta tapahtuma on ollut merkittävä, koska siitä on kirjoitettu Pesäpallokalenteriin laajalle yleisölle, ja neuvottelupäivät on ikuistettu valokuvin ja painatettu Pesäpallokalenteriin 1966. Naisten representaatio valokuvin sekä tekstein Pesäpallokalentereissa merkkää sitä, että Pesäpalloliitto hyväksyy ja mahdollistaa naisten osuuden pesäpallotoiminnassa.

Ennako-odotukseni yllätti Pesäpallokalenterissa 1967 esitellyt ”vuoden parhaat”. Kuten monissa muissa lajeissa, pesäpallossa voidaan mitata pelaajien ansioita useasta vinkkelistä. Nykyään vakiintuneisiin titteleihin kuuluu lyöjäkuninkaan ja lyöjäkuningattaren arvo, jotka myönnetään kauden aikana eniten juoksuja lyöneelle pelaajalle.⁴ Pesäpallokalentereita ja vuosikirjoja tutkiessani huomasin, että lyöjäkuninkaan tittelin käyttö alkoi 1970-luvulla, ja vaikka samoihin aikoihin naisistakin palkittiin eniten juoksuja lyönyt, käytettiin nimitystä

⁴ Lyöjäkuninkaallisten vastaparina on etenijäkuninkaalliset, jotka ovat eniten juoksuja tuoneita (eli kotipesään juosseita) pelaajia. Nykyään myös mittaillaan parhaat muiden muassa hutunkeitossa (kumpi joukkue aloittaa sisä- ja ulkovuorolla), kärkilyönneissä (kentällä pisimmällä olevan pelaajan vaihtaminen pesältä toiselle), kärkietenemiset (kentällä pisimmällä olevan pelaajan eteneminen pesältä toiselle) sekä takaetenemiset (kentällä takimmaisena olevan pelaajan eteneminen (Tilastot; Superpesis n.d.).

”naisten paras lyöjä”. Jostain syystä Pesäpalloliitossa päädyttiin hyödyntämään lyöjäkuningattaren titteliä vasta 1980-luvun lopulla. Naisten ja miesten erotteleminen omiin kategorioihin ansioissaan on siis tyyppillistä, ja vielä 1960-luvulla ’parhaimmiston’ useimmiten kuuluivat pelkästään miehet. Miesten parhaiden lyöjien nimeäminen alkoi vuonna 1945, ja naisten osalta vuonna 1962 (Parhaat lyöjät kausittain; Pesäpalloliitto n.d.).

En osannut siis odottaa, että Pesäpallokalenterin 1967 ”vuoden parhaat 1966” asetti naiset ja miehet rinnakkain, yhteisen saavutuksen alle. Pelaajien ansioita ei kerrota, eli lukijan näin myöhemmällä ajalla tulisi itse tehdä hieman tilastojen tutkimista selvittääkseen, kuka on missäkin suhteessa palkittu. On vaikea sanoa, miksi tällaiseen ratkaisuun on päädytty, mahtaako suppea sisältö esimerkiksi johtua tilan puutteesta. En voi ottaa kantaa siihen, onko tätä ratkaisua ja sen merkitystä tarkemmin edes ajateltu. Diskurssien kautta on mahdollista luoda valta-asetelmia ja pitää niitä yllä esimerkiksi hierarkioita rakentamalla (Pietikäinen ja Mäntynen 2020, luku 2.4), ja Pesäpallokalentereiden kautta naiset asettuvat hierarkkisesti miesten alle tukea ja apua tarvitsevana osapuolena. Tämän takia on yllättävää, että vuoden parhaat 1966 haastaa miesten valta-asetelmaa sekä vallitsevaa diskurssia, asettamalla naiset miesten rinnalle. On harvinaista muodostaa kielellinen esitys, jossa naiset ja miehet pystyisivät kilpailemaan keskenään tai yhteisistä tittleistä. Naisten ja miesten erottelu lyöjäkuninkaallisiksi on vakiintunut käytäntö. Kuvan tarkoitusperistä huolimatta nykypäivän lukijalle se näyttää yllättävän edistykselliseltä.

Tasa-arvokysymykset Suomessa ja sitä mukaa pesäpallossa eivät suinkaan ratkenneet 1960-luvulla, ja Pesäpallokalenterit tarjoavat vain yhden näkökulman naisten kohtaamiin haasteisiin lajin parissa. Jos Pesäpalloliiton johto käsitteli kritiikkiä sääntömuutoksista ja konflikteja lajiliittojen välillä lähinnä epäsuorasti, jäävät monet naisten kokemukset täysin peittoon Pesäpallokalentereista käsin. Epäasiallinen kohtelu ja häirintä ovat esimerkiksi asioita, joita ei käsitellä, eikä täten voida tietää, onko epäasialliseen käytökseen puututtu tuolloin.

Pesäpalloliittoihin liittyvä epäasiallinen ja väkivaltainen kohtelu on ollut viime vuosina otsikoissa. Vuonna 2022 Urheilulehti julkaisi yhteistyössä Helsingin Sanomien kanssa jutun naispelaajien kokemasta häirinnästä, jossa kymmenkunta pelaajaa kertoi kokemastaan häirinnästä pesäpallotoiminnassa (Hytönen 2023). Samaan aikaan kaikista naisten urheilusta Suomessa Naisten Superpesis vetää eniten yleisöä seuraamaan pelejä (Pajala 2023).

Jokseenkin paradoksaalisesti siis naisten pesäpalloliiton koetaan kiinnostavana ja resurssien arvoisena toimintana, mutta itse pelaajien kohtelu ei aina ole yhtä kiitollista. Menestyksekkäät

sarjat ja suuret osallistujamäärät nuorten urheilutoiminnassa mahdollistavat pesäpallolle paikan Suomen suosituimpien naisten palloilulajien joukossa (Kallio 2025), mutta syvälle juurtuneet asenteet tuntuvat vielä. Naisurheilijoiden osaamista ja saavutuksia latistamatta, on kiinnitettävä huomiota esimerkiksi valmentajien ja pelinjohtajien rooleihin. Vaikkapa naisten Superpesiksessä on varsin yleistä, että joukkueen valmentaja sekä pelinjohtaja ovat miehiä, mutta nainen johtavassa asemassa miesten Superpesisjoukkueessa olisi täysin ennenkuulumatonta. Tällä tavoin jo 1960-luvulla Pesäpallokalentereissa rakennetut hierarkiat vaikuttavat lajiin edelleen, vaikka naisten pesäpallo on suomalaisessa urheilussa vahvan aseman saanutkin.

4.3 Vernakulaari ja instituutio pesäpallokulttuurissa

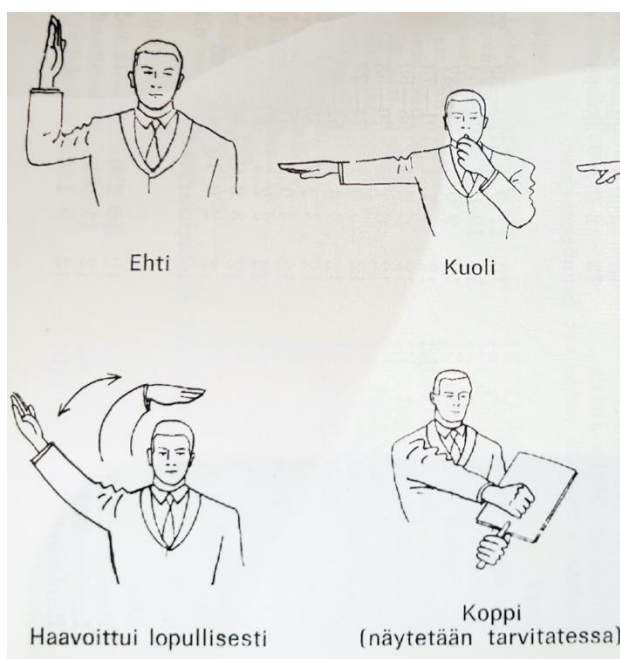
1960-luvun Pesäpallokalentereista löytyy nykypäivän harrastajalle tunnistettavia ilmiöitä, teemoja ja sanastoa. Kolmas ja viimeinen analyysiosio liittyy pesäpallo-identiteetin erityisiin piirteisiin, joiden muotoutuminen on jo ollut havaittavissa 1960-luvulla. Aineistosta nousseita pesäpallo-identiteettiin liittyviä tekijöitä ovat olleet pesäpallon kielenkäyttö ja kommunikaatio sekä vernakulaarin pesäpallokulttuurin muotoutuminen. Suomalaisena lajina pesäpalloa pelataan suomeksi, eikä lajin parissa törmää samalla tavalla kansainväliseen kielenkäyttöön mitä muiden palloilulajien, kuten jalkapallon ja koripallon suhteen. Kalentereista huomasin, että sanastoa oli ehtinyt jo vakiintumaan 1960-luvulla. Tässä esimerkki: ”Sutinen säntää perään, pajatso alkaa pyöriä. [...] Kaksi miestä on ennättänyt kotiin, pelin on tasan, mutta mies kolmosella jää paikalleen, samoin kakkoselle edennyt lyöjä.” (Pesäpallokalenteri 1963, 60). ”Pajatsolla” viitataan siihen, kun yhdellä lyönnillä tehdään monta juoksua. Pelaajat kiirehtivät etenemään pesillä niin paljon kuin mahdollista ennen polttoyritystä, ja juoksuja ropisee joukkueelle.⁵ Pajatso on vain yksi esimerkki ominaisesta pesäpallokielestä, mutta kuvaannolliset nimitykset pelitapahtumille ja -taktiikoille ovat hyvin yleisiä. Kärpänen, sikalento ja mummonloikka ovat sen tyyppistä sanastoa, että niiden tuntemus viestii ryhmän sisälle kuulumista ja rajaa tietämättömät ulkopuolelle (Pietikäinen ja Mäntynen 2020, Luku 1.2). Pesäpallosanasto vaihtelee laajasti alueittain, joten kieleen nivoutuu sekä urheilulliset että paikalliset merkitykset.

⁵ Pajatso pesäpallossa saa nimensä rahapelistä, jossa asettamalla kolikko pelikoneeseen pyritään tiputtamaan mahdollisimman paljon koneessa olevia kolikoita, jotka sitten kilisevät kaukaloön voittajan lunastettavaksi. Kalenterin kertomuksessa ei kuitenkaan toteudu jättipotti, jolloin kaikki kentällä olevat etenijät pääsevät takaisin kotipesään. Tästä tilanteesta käytettäisiin nimitystä pajatson tyhjentäminen.

Pesäpallokielestä löytyy viitteitä lajin sodan aikaisesta merkityksestä vielä rauhan aikana. Isänmaallisuus nousee 1960-luvun Pesäpallokalentereissa ajoittain pinnalle, mutta ei ehkä niin usein mitä olisi saattanut kuvitella. Isänmaallisuutta käytetään usein nuorten pesäpallotoimintaa hehkuttaessa. Esimerkiksi Suomen lipun salkoon nostaminen lasten pesäpalloleirillä ikuistettiin valokuvin Pesäpallokalenterissa 1965. Myös seuraava katkelma osoittaa isänmaallisuuden korostuksen nuoria pesäpalloilijoita ajatellessa:

On ollut mielekästä todeta ettei nuorison koulutus tähtää yksinomaan hyvien pelaajien kasvattamiseen vaan yhtä tärkeänä on nähty tarve kouluttaa ja kasvattaa terveitä, reippaita ja avokatseisia ihmisiä, jotka vuorollaan joutuvat kantamaan vastuun ei vain pesäpallosta vaan paljon suuremmasta arvosta – Isänmaasta! Työ nuorison hyväksi ei koskaan mene hukkaan. (Pesäpallokalenteri 1966, 57.)

Sotaisuutta 1960-luvun kalentereissa ei esiinny, vaikka lajiliittojen välinen kitka nousee ajoittain pinnalle, kuten luvussa 2.1 tuli todettua. Ehkä isänmaallisuuden merkitys liittyy erityisesti juuri sisäpolitiikkaan ja lajiliittojen edustamia aatteita. 1960-luvulla oli kovat pyrkimykset tehdä pesäpallosta kansainvälistä erityisesti länsinaapurissa sekä suomalaisten siirtolaisten asuttamilla alueilla kuten Pohjois-Amerikassa ja Australiassa. Pesäpalloliitto raportoi työn etenemisestä maakohtaisesti esimerkiksi Ruotsissa (Pesäpallokalenteri 1963, sivut 51–52) ja Norjassa (Pesäpallokalenteri 1965, sivut 45–46). Maanpuolustus ei enää 1960-luvulla ole pesäpallotoiminnassa ajankohtaista, mutta yksi selvimmistä viitteistä pesäpallon historiasta säilyi lajissa näkyvällä paikalla pitkään, millä viitataan kuolemiseen. Kuoleminen tarkoittaa samaa kuin palamista, eli sisäpelaajan taipaleen päättymistä kentällä. Virallinen muutos terminologiaan tehtiin 90-luvulla (Kanerva ja Tikander 2012, 298), mutta katsomoissa muutos on tapahtunut hiljakseen. Tässä mielestäni kuvastuu se, että vaikka pesäpallo on erottamaton syntykontekstistaan, lajikulttuuri kehittyy yhteiskunnan mukana.

Kuva 3: Tuomarin käsimerkkejä. "Kuolemista" ei virallisesti enää käytetä, mutta haavoittuminen on edelleen käytössä. (Pesäpallokalenteri 1967, 127.)

Pesäpallodiskurssien sosiaalista kontekstia muovaa luonnollisesti itse pesäpalloyhteisö. Pesäpallokalentereissa pesäpalloyhteisöön viitattiin usein ”pesäpalloväkenä”, mikä suorasti luo pesäpallosta oman yhteisönsä ja ’kansansa’. Toiseus muodostuu suhteessa yhteisöön, joka ulkopuolisuutta määrittelee (Anttonen 2005, 79–80). Kivelä viitatessaan lajiliittojen välisiin konflikteihin selkeästi esittää Pesäpalloliiton leiriin liittyneet fiksumpina ja rehdimpinä kuin ulkopuolelle jääneet pesäpalloilijat. Seuraavat katkelmat ovat poimittu ’toiminnanjohtajan toteamuksia’ sisältävästä tekstistä, ja niissä näkyy hyvin Pesäpalloliiton institutionaalinen tapa määrittellä yhteisöön kuulumista suhteessa ja kuulumattomuuteen:

Sivullisella ja asiaa tuntemattomalla ei ole eikä voikkaan olla mitään käsitystä siitä kuinka paljon tarmoa ja viitseliäisyyttä vaaditaan niiltä kymmeniltä ja sadoilta vapaaehtoisesti uurastavilta naisilta ja miehiltä, jotka käynnistävät pesäpalloilun koko koneiston. Hyvin tuttu kysymys näin talvisaikaan on ollut: Mitä pesäpalloilijat tekevät talvella? Laiskottelevat tietenkin! Eihän nyt voi pelata! Kysyjät eivät tunne organisaatiotamme. [...]

Työskentelytapa ja suhtautuminen tovereihin on reilua ja rehtiä kautta linjan. Huumorinlahja näyttää olevan eräs niistä armoitetuista avuista joita pesäpallomiehet käyttävät keskuudessaan asioita puntaroitaessa! Sivullinenkin joutuu sen hyvin usein toteamaan leppoisana hyväntahtoisena ”veistelynä”. Näin pitää ollakin.

Tietysti ”uusi mies” näkee ja kuulee joskus negatiivisiäkin juttuja – omasta mielestään – mutta onneksi ne ovat niin häviävän vähäpätöisiä, että ne hukkuvat hyvien asioiden vyöryyn. (Pesäpallokalenteri 1966, 57–58.)

Toiminnanjohtaja Tuomas Liponkoski kuvaa pesäpalloharrastajia uutterina, sitoutuvina sekä hyväntahtoisina toisiaan kohtaan. Pesäpalloilijoiden reiluutta ajatellen on siis ehkä ristiriitaista, että tietämättömyys toiminnasta taikka sen kyseenalaistaminen liitetään ulkopuolisuuteen tai ’sivullisuuteen’. Kuten Kivelä Pesäpallokalenterin 1960 esipuheessa, Liponkoski väistää mahdollisen kritiikin jättämällä yksityiskohdat pimentoon ja nostamalla sen sijaan esille Pesäpalloliiton toiminnan ansiot. Erityisen kiintoisa on viimeinen katkelma, jossa hän itsekin toteaa sen, että toimintaan tutustuville negatiivisia asioita tulee vastaan. Hän kuitenkin kääntää asian vielä sisään ajamattoman pesäpalloilijan niskoille tulkintana, mistä ei tarvitsisi välittää jo kaikkien positiivisten asioiden vuoksi. Pesäpallotoiminnassa sisällä olevat kyllä ymmärtävät ja osaavat keskittyä positiivisiin asioihin sekä yhteisön ansioihin, kuten hyvään huumoriin, kun taas ulkopuoliset tai uutuuttaan tietämättömät erehtyvät huomaamaan negatiivisia asioita tai kyseenalaistamaan Pesäpalloliiton toimintaa. Pohdin myös ristiriitaa yhteisön ansioista miesten huumorinlahjoja korostaessa. Huumorin tuoma positiivisuus

nimenomaan miehiin kohdistuessa ei ulotu kaikkiin. Itselläni herää kysymys siitä, eikö huumorinlahjat ole sellainen seikka, joka pätee pesäpalloväkeen ylipäätensä, eikä pelkästään miehiin. Huumori voi toimia yhteisöissä jäsenten hyväksynnän sekä ulos sulkemisen keinona, ja sillä on mahdollistaa haastaa ja kritisoida normeja sekä yhtä lailla vahvistaa niitä.

Huumorin sukupuolittuneisuus näkyy olennaisesti siinä, kenen kustannuksella nauretaan ja kenellä on mahdollisuus nauraa itselleen (Foka ja Lillequist 2015). Miesten huumorinlahjojen korostaminen on ollut varmasti pesäpallolleivien miesten keskuudessa yhteisöllisyyttä vahvistava tekijä, mutta tietoisesti tai tiedostamatta sillä on etäännytetty pesäpallonaiset. Havaitsen ehkä sen, että vaikka naiset ovatkin ruvenneet osallistumaan pesäpallotoimintaan ja vaikka yhteistyötä miesten ja naisten välillä on kuvailtu sujuvaksi, tiettyjen asioiden suhteen naiset edelleen ovat erillinen ryhmä pesäpalloilijoiden keskuudessa. On epätodennäköistä, etteivät naiset kategorisesti ole pystyneet hyödyntämään huumoria vuorovaikutuksessa.

Analyysiluvussa on todettu Pesäpalloliiton edustavan instituutiota pesäpallossa, joten on hyvä kohdistaa huomio myös vernakulaarin puoleen. Pesäpallossa vernakulaaria on ehkä hankala määrittellä yksiselitteisesti Pesäpallokalentereiden kautta. Vernakulaarin ja instituution määrittäessä suhteessa toisiinsa (Koski ja Turtiainen 2020, 85), vernakulaarinen pesäpallokulttuuri suhteessa Pesäpalloliittoon voidaan määrittellä Pesäpalloliiton ulkopuolella tapahtuvaksi lajitoiminnaksi. Liittotasolle saakka järjestäytyneet pesäpallotoiminta esimerkiksi TUL:ssa tai TUK:ssa oli kuitenkin alisteista erikoisliittoon eli Pesäpalloliittoon, jolla oli periaatteessa kaikki merkittävät vastuut kontollaan lajitoiminnan valtakunnallisissa järjestelyissä. Vernakulaarille ja instituutioille ominaista on niiden keskinäinen vuorovaikutus, toinen ottaessaan toisesta elementtejä muuntaakseen ne osaksi itseään (Koski ja Turtiainen 2020, 85–86). Muun järjestäytyneen pesäpallotoiminnan suhteen jää siis epäselväksi, millaisia vaikutuksia Pesäpalloliitto on tästä ottanut, ainakin Pesäpallokalentereiden pohjalta. Kalentereita tarkastellen vernakulaari kulttuuri on helpostikin paikannettavissa pesäpalloyleisön tuottamaksi. Ehkäpä ensisilmäykseltä peliä seuraava yleisö saattaa vaikuttaa passiiviselta osapuolelta, jolla ei ole vaikutusta pelin lopputulemaan saatikka pelisääntöihin, -taktiikkaan tai lajikulttuuriin. Folkloristiikassa populaarikulttuuri ja fanius on paikannettu folkloren ja vernakulaarin muodostumispaikoiksi, jossa ihmiset omaehtoisesti tuottavat institutionaalisten tuotteiden perusteella omia kulttuurisia sisältöjään (Herd 2013, 34). 1960-luvun pesäpalloyleisöt eivät ole olleet varsinaisesti faniyhteisöjä, mutta yleisöt ovat olleet vuorovaikutuksessa Pesäpalloliiton kanssa

ja luoneet uutta. 1960-luvulla Pesäpallokalentereissa näkyvä yleisön vaikutus on edelleen havaittavissa nykypäivän pesäpallokulttuurissa.

Kivelä esipuheissaan usein nostaa esille pelin jännittävyyden yleisön kannalta; mutta omasta mielestäni yleisön merkitys korostuu erityisesti sääntöjä tarkastellessa.

Ohjeita pelituomareille 1962: **Vihellysmerkit:** Käytä tarpeeksi kuuluvaäänistä pilliä. Vihellä selvästi ja sääntöjen mukaisesti. Esim. laiton: vähintään kolme jaksoa .-.-. Ja yleisön huutaessa, niin monta jaksoa, että toteat pelaajien kuulevan vihellyksen. Mikäli arvelet yleisön huutojen vaikuttavan vihellysmerkkien kuuluvaisuuteen, määrää kaikki apuvalvojat näyttämään pesillään laitonta, jotta pelaajat välittömästi olisivat tilaisuudessa palaamaan lähtöpesilleen suuntautukoon laiton lyönti mihin kentän osaan tahansa. (Pesäpallokalenteri 1962, 42.)

29.b) (44§) Jos yleisö järjestelmällisesti asettuu vierailevan joukkueen läpilyöntien tielle ja taas oman joukkueen ollessa lyömässä tällaisissa tapauksissa väistää, on pelituomarin noudatettava vierailevaan joukkueeseen samaa menettelyä kuin kotijoukkueenkin suhteen juoksijoiden etenemisessä. Tarpeen vaatiessa on pelituomarin kehoitettava järjestävää seuraa kovaäänisten välityksellä tiedottamaan yleisölle, että se suhtautuu pelitapahtumiin puolueettomasti (Pesäpallokalenteri 1962, 49.)

Näiden kahden esimerkin mukaan yleisöllä on vaikutusta pelin kulkuun, mikä myös tuomareiden on otettava huomioon pelitilanteita arvioidessa. Yleisön merkitys tulee sen kautta esille, ettei yleisön toimintaa (huutamista, pelitilanteisiin puuttumista omalla toiminnallaan) varsinaisesti rajoiteta, vaan pelituomareiden sekä pelaajien tulee toimia yleisön puuhien lomassa. Laittomat lyönnit vaikuttavat pelitilanteeseen niin, että ne estävät pelaajien etenemisen pesältä toiselle: etenevä pelaaja joutuu juoksemaan takaisin sille pesälle, josta oli juuri lähdössä. Lyöjä taas menettää yhden kolmesta lyönnistään. Pahimmassa tapauksessa lyöjän kolmas lyönti on laiton, jolloin lyöjä palaa. Lyönnin laillisuus vaikuttaa siis suuresti pelitilanteeseen. Mitä pidemmälle etenijä on ehtinyt ennen laittoman huomaamista, sitä pidempi matka on takaisin. Jos lukkari pääsee jatkamaan pelitilannetta ripeästi, etenijälle tulee palatessaan palon uhka, sillä hänet voidaan polttaa kummalle tahansa pesistä, minkä väliä hän kulkee. Sekä sisä- että ulkopelaajille on siis olennaista saada varmuus lyönnin laillisuudesta mahdollisimman pian. Tämän takia on yllättävää, että vastaavat tilanteet ratkaistaan tuomariston kommunikoinnin tehostamisella, ei sillä että yleisön toimintaa rajoitettaisiin. Siinäkin tapauksessa, jos yleisön elämöinti vaikuttaa pelaajien havainnointikykyyn ratkaisevasti, ei yleisön toimintaan tule puuttua vaan tilanne pelataan uudelleen. Tuomarille tarkoitetuissa ohjeissa sävy on toki neutraalimpi kuin esimerkiksi puheen- tai

toiminnanjohtajan puhutellessa lukijoita suoraan, mutta tästä huolimatta tuntuu että yleisön toimintaan suhtaudutaan melko säyseästi. Rinnastus Liiton tiukkaan linjaan pesäpalloilijoitansa kohtaan on melko yllättävä.

Yleisön huutaminen vaikuttaa tuomareiden vihellysten lisäksi joukkueovereiden ja vastustajien kuulemiseen. Pesäpallopelissä tapahtuu jatkuvaa kommunikointia, joiden kautta toteutetaan pelin kulkua. Tämän kommunikaation kautta esimerkiksi ilmaistaan, mihin kohtaan kenttää lyönti kohdistuu, tai ketkä pesillä olevista etenijöistä yrittävät edetä milläkin lyönnillä. Ulkokentällä pelaaville on tärkeää osata lukea toisen joukkueen sisäpeliä voidakseen pelata sitä vastaan esimerkiksi ennakoimalla lyöntien sijoittumista. Sekä ulkokenttä että sisäkenttä voivat kommunikoida sanallisesti, joten yleisö vallan helposti pystyy metelöinnillään häiritsemään vierasjoukkueen peliä. Tämän takia kotikenttäetu on pesäpalloa pelatessa huomattava, erityisesti sarjojen loppupuolella finaaliplayien vetäessä vielä suurempia yleisöjä seuraamaan pelejä. Erkki Laitinen on käyttänyt seuraavaa esimerkkiä yleisön vaikutuksesta pelitapahtumiin vuodelta 1962:

Tähän aikaan Simossa pelitaktiikkaan kuului se, että yleisö helisteli lehmänkelloja ja kiviämpäreitä hermostuttaakseen vierailtavaa joukkuetta ratkaisutilanteissa. Yleisön taktiikan huipentuma suoritettiin ottelussa Sallan Karhuja vastaan. Simon Kiri voitti Karhut osaksi sen ansiosta, että kiviämpäreiden melun lisäksi yleisö ajoi ratkaisutilanteessa pelikentälle kentän vieressä olevasta lehmahaasta lehmän. (Laitinen 1983, 338–339.)

Pesäpallossa yleisön osallistumiseen on reagoitu siten, että peli on muokkautunut yleisön mukaan, kuten aiemmat esimerkit pelituomarin ohjeista. Häiriköintiä toki ei suvaita, mutta painostaminen ja metelöiminen on yleistä, samoin kuin oman joukkueen kannustaminen. Vastustavan joukkueen hermostuttaminen on tulkinnanvaraista, milloin pysytään asiallisuuden merkeissä. Pelin ratkaisevien tilanteiden ja vihellysten lisäksi yleisö on puuttunut joukkueiden merkkipeliin. Merkkipelin perusta nykyään on värikäs viuhka, jonka asennolla sekä laikkojen järjestyksellä pystytään viestimään aikaisemmin sovittuja merkkejä liittyen esimerkiksi etenemiseen tai lyönnin kohdistamiseen kenttään. (Koskela 2018, 72). Merkkien visuaalisuus on siitäkin hyödyksi, että joukkueen äänten kuuluminen yleisön melun yli ei ole aina taattua.⁶ Pesäpallolle omaperäisellä tavalla pelissä mukaudutaan yleisön

⁶ Merkkipeli on ollut käytössä jo 1930-luvulta lähtien. Sillä on ollut (ja on edelleen) monia muotoja siksi, että joukkueiden luovuus on rajana merkkejä keksiessä. Toisinaan yleisö osallistui merkkipeliinkin. 1930-luvulla käytettiin numerokortteja, mutta välillä oikea merkkinumero saatettiin huutaa ääneen. Tässä haasteena oli se, että yleisö asiasta jyvälle päässeenä alkoi huutelemaan numeroita katsomosta peliä sekoittaakseen. (Laitinen 1983, 147.)

kujeiluun, ja yleisön huomiointi mahdollistaa pelin kehittymisen aika ainutkertaiseksi, sekä yleisön että pelaajien kannalta. Edelleen monet lajissa tapahtuvat muutokset liittyvät pelin viihdyttävyyteen ja mukavuuteen niin pelaajien kuin yleisön näkökulmasta, ja näistä muutoksista paistaa läpi tietynlainen käytännönläheisyys. Viime vuosina puheenaiheena ovat olleet ajoittain ottelujen keston pitkäksi venyminen sekä loppukaudesta yllättävä pimeys. Näihin on löytynyt ratkaisuja pelin alkamista aikaistamalla sekä tuomarointikäytännöllä, jossa viivyttävään pelityyliin esimerkiksi lukkarin osalta puututaan aiempaa aktiivisemmin. Pesäpallo on siis edelleen elävää ja kehittyvää.

Vernakulaarinen pesäpallokulttuuri on kiinnostavalla tavalla esillä Pesäpallokalentereissa myös kertomusten kautta. Kalenterit ovat tarkoitettu käytännön asiatiedolle, mutta jonain kertoina mukaan on myös päässyt kertomuksia. Kertomuksilla on merkittävä rooli urheilukulttuurissa yhteistä historiaa ja identiteettiä muodostaessa. Muutamat arkiset, mutta viihdyttävät jutut ovat siis saaneet virallisen ikuistuksen Pesäpallokalentereihin, kuten seuraava kertomus nuorten pesäpalloleiriltä, joka on myös esimerkki pesäpallohuumorista:

Leirille: - Leirin kiireisin mies oli vääpeli Jukka Kanerva (suoraan kansalaiskouluun johtavan Kuorsumaan kansakoulun johtajaopettaja). Kolme päivää hän oli juossut keittiön ja toimiston väliä. Tällöin hän havaitsi käytävässä toimiston oven lähellä NJ-kurssilaisen ja kysyi häneltä: ”Mitä sinä töllistelet, kun et ole harjoituksissa.” Minä olen leirin päivystäjä, vastasi puhuteltu. Siitä paikasta Jukka pinkaisi toimistoon ja kuulutti kovaääniseen mahtavalla äänellä: ”Päivystäjä toimistoon”. Vääpelin juokseminen loppui tähän. (Pesäpallokalenteri 1965, 56.)

Pesäpallokalentereiden sisällöistä pystyy hyvin tunnistamaan, millä perusteella ne kalenteriin kuuluvat. Asioita otetaan harvoin mukaan vain hauskuutensa perusteella, joten itse näkisin tämän kertomuksen yrityksenä markkinoida leirejä. Aiemmin 1960-luvun kalentereissa on kuitenkin otettu esille kouluttajien ja leiriläisten lukumäärien kasvattaminen. Ehkä jos halutaan kannustamaan nuoria osallistumaan, täytyy se tehdä huumorin ja mukavan ilmapiirin kautta, kuin korostamalla pesäpallotoiminnan kovaa työtä. Toinen nosto pesäpallokertomuksista on peräisin samasta tekstistä kuin pajatsoesimerkki. Usean sivun mittaisen tekstin varsinainen sisältö liittyy tunnettuun pelaajan Oiva Sutiseen:

”SUTKI”, pp-kenttien huumor’ mies: Kun käyttää sanontaa ”värikä pelaja” jonkun palloilulajin edustajasta, niin jokaiselle tulee varmasti tietty mielikuva. Sellaisia on aina esiintynyt ja tulee aina esiintymään, meitä ihmisiä on niin monenlaisia tyyppisiä. Nämä ”värikkäät pelajat” ovat monesti kerta kaikkiaan ottelun suolana.

Kouvolan Pallonlyöjissä ja Pallo-Tovereissa pelannut Oiva Sutinen on eräs tämän tyylin parhaimpia mallikappaleita. Suotta hänelle ei ole annettu lempinimeä ”Sutki”. Toisinaan hänen tempauksilleen voivat kaikki nauraa sydämensä pohjasta, mutta joskus vastapuoli on joutunut nielemään karvaita pillereitä hänen juoniensa uhriksi joutuessaan. (Pesäpallokalenteri 1963, 57.)

Teksti jatkuu muutamalla kertomuksella Sutisen kujeista ja onnistuneesta pelitaktiikasta.⁷ Kuvittelisin, että seuraavasta hetkestä on voinut syntyä katsojien keskuudessa moniakkin versioita tarinaa kertoessa:

Kerran pelattiin SM-sarjan ottelu TMP-KPL Haapaniemen kentällä Helsingissä. TMP aloitti sisällä. Raimo Lindholm oli kolmantena lyöjänä ja veti kakkosrajalta ulos. Seurauksena kunnari ja kaksi juoksua. ”Spiken” kävellessä kolmoselta kotiin tuomari vihelsi pelin poikki, astui esiin ja onnitteli häntä kädestä pitäen hyvästä suorituksesta. KPL:n tasoittavassa sattui sama kolmannen lyöjän paikka Sutiselle. Kun ”Spike” oli jo iskenyt aukon kenttään, niin Sutinen pamautti siitä samasta paikasta ulos samoin seurauksin. Ollessaan vuorollaan palaamassa kävelytahtia kotipesään hän pysähtyi tuomarin eteen ja ojensi kätensä. Tuomari ei ymmärtänyt vitsiä ja oli hieman yrmeän näköinen. Mutta yleisöllä riitti hauskaa. (Pesäpallokalenteri 1963, 57.)

On todettava, että tämänkaltaiset hetket ovat saaneet puhtaaksi kirjoitettuna ja Pesäpallokalenteriin julkaistuna virallisen muodon. Tässä mielestäni näkyy vernakulaarin ja instituution vuorovaikutus, sillä kaikessa asiallisuudessaan Pesäpallokalentereihin on myös pyritty sisällyttämään ylemmän kaltaisia pätkiä, joista välittyy pesäpallokulttuurin vetovoimaisuus. Siinä missä Pesäpalloliitto voi järjestelmällisesti kehittää ja edistää pesäpallotoimintaa, varsinainen hauskuus ja yhteisöllisyys syntyy pelaamisen ja yhteisön kautta.

Yksi selittävä tekijä pesäpalloyleisön aktiivisuudelle on se, että ainakin 1980-luvulla yleisö koostui laajalti ihmisistä, jotka olivat lajin parissa aiemmin toimineet. Erkki Laitila pohtii lajihistoriikissaan myös lajin sosiaalista tasa-arvoistumista ja sitä, ettei yleisössä yhdistävä tekijä ole niinkään sosiaalinen tausta vaan kiinnostus lajiin (Laitinen 1983, 399). Annukka Koskela pesäpallo-oppaassaan taas miettii väestörakenteen sekö asutuksen muutosta lajin harrastajiin. Pesäpallo on ehdottomasti vahvistanut jalansijaansa esimerkiksi Pirkanmaalla (Koskela 2017, 304–306). Mietin, onko yleisön muodostumiseen vaikuttanut juuri se, että

⁷ Kouvolan pallonlyöjät (KPL) luonnehtii Sutista ”Juonikkaista juonikkaimpana pelimiehenä”. Hänen pelitapansa usein koettelikin pesäpallon sääntöjä ja johti myös niiden muuttamiseen pariin otteeseen. (Kouvolan Pallonlyöjät n.d). Sutisen kujeita on siis muistettu vielä tämän vuosituhannen puolella. Palloilulajeista kiinnostunut Sutinen siirtyi pesäpallouransa jälkeen pelaamaan biljardia, ja kyseisen lajin piirissä hänen muistonsa nimissä järjestetään edelleen vuosittaiset muistokisat (SBiL Keskustelupalsta 2025).

Pesäpalloliitto on aktiivisesti ohjannut ihmisiä eri tehtäviin pesäpallotoiminnan edistämiseksi. Tämä seikka yhdistettynä pesäpallon paikallisuuteen luo vahvan perustan seura- ja lajiuskollisuudelle. Henkilökohtaisesti näen nämä seikat myös vaikuttaneen naispesäpallon menestykseen. Silloin kun lajin merkitys liittyy omaan arkeen ja paikallisyhteisöön, kiinnostus oman seuran toimintaan ei välttämättä katso sukupuolta. Eritoten jos uskotaan, että yhteistyö naisten ja miesten välillä pesäpallotoiminnassa on ollut ainakin osittain yhtä onnistunutta, mitä Pesäpallokalentereista käsin väitetään. Tietyillä paikkakunnilla juuri kiinnostus naisten pelaamista kohtaan on pitänyt seurat hengissä. Esimerkiksi Jyväskylä on ansioitunut pesäpallokaupunki, jonka mainetta naisten Superpesisjoukkue Kirittäret on kannatellut viime vuosina, kun miesten joukkue on tipahtanut ylimmältä sarjaportaalta. Tampereella taas naiset ovat Superpesiksessä pelanneet maineikkaasti pitkään, vaikka olosuhteet eivät välttämättä vastanneet ylintä sarjatasoa, kunnes vuonna 2022 Kauppiin rakennettiin uusi pesäpallostadion.

5 Lopuksi

5.1 Johtopäätökset

Urheiluilmiöiden tiivis summaaminen on toisinaan haastavaa, koska niissä yhdistyvät monet olosuhteet, aatteet ja arvot. Urheilua on mahdollista tutkia monen eri alan ja näkökulman kautta, ja aiempi tutkimus sisältää esimerkkejä suomalaisesta sekä kansainvälisestä urheilututkimuksesta. Pesäpalloa Tahko Pihkala muovasi ihanteidensa mukaan, haaveillen lajista, jossa yhdistyy jännitys, taidokkuus sekä yritteliäisyyden palkitseminen. Pelin suosion kasvuun vaikutti suuresti sen levitys erityisesti suojeluskuntatoiminnan urheiluohjelmissa sekä urheilujärjestöjen kautta. Pesäpalloliitto edustaa tätä aikaa, jolloin urheilujärjestöt kehittivät sekä levittivät lajia. Sotien jälkeen urheilutoiminnan edistämiseen vaikutti ajatus urheilusta ja liikunnasta osana hyvinvointivaltion kehittämistä. Pesäpallokulttuuria olen tarkastellut identiteetin, vernakulaarin ja instituution käsitteiden avulla analysoidessani pesäpallodiskurssia 1960-luvun Pesäpallokalentereissa. Pesäpallo-identiteettiin vaikuttavat esimerkiksi pesäpalloilijoilta odotetut arvot, joita viestitään Pesäpallokalentereiden avulla. Vernakulaarin ja instituution vuorovaikutus näkyy Pesäpallokalentereissa esimerkiksi pelitapojen, kielenkäytön, sääntöjen ja kertomusten kautta, vaikka kalenterit itsessään edustavat pesäpallon institutionaalista puolta ylipäänsä. Arkistojen merkitys aiheeseen koskee asiakirjallisen kulttuuriperinnön säilymistä ja erityisesti yksityisarkistojen roolia näiden aineistojen tallentamisessa sekä saavutettavuudessa yhteisöille. Pesäpallokulttuurin tutkiminen arkistoaineistojen välillä on mahdollistanut pääsemään lähemmäksi pesäpalloilijoiden arkea kuin vaikka historiikkien kautta, ja antanut kuvan ajan pesäpallotoiminnassa vallinneesta ilmapiiristä. Toisaalta aineistojen tarkastelu on vaatinut tekstien kriittistä arviointia esimerkiksi sen suhteen, mitä on esimerkiksi jätetty kertomatta tai väritetty. Olennaisesti Pesäpallokalentereissa kuuluu yksilön ääni vain harvoin, ja kuullessaan sen esiin nostaminen on tarkoin harkittu.

Tässä tutkielmassa olen selvittänyt, millaista todellisuutta Pesäpallokalenterit rakentavat pesäpalloilusta 1960-luvulla. Pesäpallokalentereissa näkyy vahvasti Pesäpalloliiton asennoituminen itse pelaajiin ja pesäpallotoimijoihin. Pesäpalloliiton tapa puhutella ja ojentaa lukijaa muodostavat selvän hierarkian, jossa Pesäpalloliitto määrää pesäpallotoiminnasta. Konfliktit kentillä esimerkiksi sääntömuutosten tai lajiliittojen välisen kitkan myötä eivät horjuta Pesäpalloliiton asemaa, vaan kritiikkiä väistelemällä se on pystynyt tuomaan oman

kantansa vahvimmin esille. Pesäpalloliitto on asettanut itsensä asemaan, jossa sen ei tarvitse neuvotella esimerkiksi pelaajien kanssa, kun jatkuvat sääntömuutokset aiheuttavat harmia. Naisten pesäpallotoimintaan keskittymistä mahdollisti se, että lajin laajentuminen ja uudet aluevaltauksset olivat merkittävässä asemassa. Tehokkaat laajentumispyrkimykset myös vaativat naisten osallistumista toiminnan järjestämiseen, tosin naisten toiminta Liiton kouluttajina vaati apua ja tukea miehiltä. Naisten näennäinen hankaluus pärjätä omillaan asettaa heidät miesten tuesta riippuvaisiksi, mistä tulee uusi taso Pesäpalloliiton muodostamaan hierarkiaan itsensä ja pelaajien välillä. Tämän hierarkian ulkopuolelle taas asettuu yleisö, jota Pesäpalloliitto pyrkii palvelemaan panostamalla yleisön viihtymiseen ja pelin jännityksen säilymiseen. Pesäpalloliitto myös antaa yleisölle tilaa olla vuorovaikutuksessa joukkueiden ja tuomareiden kanssa pelitapahtumissa.

Pesäpallolle annetut merkitykset ovat Pesäpalloliiton näkökulmasta hyvin positiivisia, ja osallistujilta odotetaan hyveitä kuten uutteruutta, reiluutta, hyvää huumoria ja niin edespäin. Pelin kehittymistä ohjataan erityisesti yleisön viihtymisen näkökulmasta, mutta sen tulee säilyä pelaajillekin jännittävänä ja mielekkäänä. Pelin edistäminen tosin vaatii osanottajilta paljon työtä ja omistautuneisuutta, eikä siinä ohessa ehditä takertumaan negatiivisuuksiin. Naisten osalta paikat liiton kouluttajina antoivat mahdollisuuden itse vaikuttaa ja tehdä töitä naispesäpallon eteen. Yhtä lailla naisille kuin miehille siis kuuluu kovan työn ja pelin edistämisen vastuu. Vernakulaaria ja instituuttia ajatellessa Pesäpalloliitto ottaa kantaa siihen, millainen pesäpalloyhteisö on ja korostaa erityisesti sen hyveitä, mutta esimerkiksi toiminnan kyseenalaistaminen saa uuden tulokkaan tietämättömyyden leiman. Vernakulaarisesti pesäpallon merkitykset liittyvät taas siihen, että pesäpallo-ottelussa yleisö pystyy omin keinoin osallistumaan pelin kulkuun. Vernakulaarin ja instituution vuorovaikutus on tulkittavissa rivien välistä, esimerkiksi silloin kun sääntöjen kautta annetaan mahdollisuus yleisölle vuorovaikutukseen, rajoittamisen sijaan.

Pesäpallokalentereissa monet asiat jäävät pimentoon juuri Pesäpalloliiton voimakkaan äänen takia, ja tämä vallankäyttö ulottuu myös arkistoihin. Hiljaisuus syntyy, kun osa kulttuurista jää piiloon. Instituutio osittain peittää vernakulaarisen toiminnan, vaikka Pesäpalloliitolla olisi mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa pesäpalloilijoiden kanssa Kalentereiden avulla, esimerkiksi nostamalla esille kokemuksia kentältä kuten Sutisen tapauksessa. Kalentereissa on viitteitä esimerkiksi pelaajien haasteista sääntömuutosten kanssa sekä lajiliittojen välisistä vaikeuksista, mutta Pesäpalloliitto ei suoraan vastaa mahdolliseen kritiikkiin tai

ongelmakohtiin, vaan kohdistaa tekstinsä vastapuolen arvostelemiseen sekä oikeanlaisten pesäpalloilijoiden kehumiseen. Pesäpallokalenterit eivät anna lukijalle mahdollisuutta muodostaa omaa mielipidettään, vaan puheenjohtajan sanan pitäisi riittää. Naisten kohdalla tapahtuu sama asia, sillä kalentereissa ei saa käsitystä siitä, mikä naisten ja tyttöjen osallistumista on hankaloittanut. Tässäkin vastuu kohdistetaan itse naisiin ja tyttöihin, kysymällä mitä he itse voivat tehdä asian hyväksi. Tämä toki jossain määrin antaa heille itselleen vaikutusmahdollisuuksia, mutta sivuuttaa esimerkiksi miesten asenteellisuuden vaikutuksen. Vernakulaarin ja instituution suhteen pohdin sitä, että miten pelaajat asettuvat yleisön ja Pesäpalloliiton välille – pelaajien huomioiminen ei korostu samalla tavalla kuin yleisön suhteen. Toisaalta yksittäiset pelaajat, kuten Oiva Sutinen nostetaan esille, mutta Sutisesta kertovissa tarinoissa ei kuitenkaan kuulu hänen oma äänensä henkilökohtaisesti.

1960-luvusta on kulunut reilu puoli vuosisataa, joten ymmärrettävästi pesäpallokin on kohdannut valtavia muutoksia tänä aikana. Pesäpallokalentereista löytyi kuitenkin yllättävän paljon tuttua sekä kehityksen versoja, jotka kasvaisivat täyteen mittaansa vuosien aikana. Pesäpalloliiton koulutus- ja tuomaritoiminta ovat edelleen merkittävässä osassa, ja 1960-luvulla tulostiedotuksen muodossa alkanut digitalisaatio näyttytyy selvänä esiateelle nykyisen pesäpallokulttuurin teknologisuudelle. Naispesäpallolussa on jotain samaa, sillä naistoiminnan korostus sekä representaatio epäkohdista huolimatta näyttää kehittyneen luontevasti nykypesäpalloon verraten. Naisilla on mahdollisuuksia edetä valmennuksessa ja pelinjohdossa korkeimmalle tasolle, vaikka nainen miesjoukkueen johdossa ei ole näky, jota vielä olisi päästy näkemään. (Tosin mielestäni naisten työ naisjoukkueiden parissa on osoitus korkeimmasta tasosta; nainen ei ole todellinen johtaja vasta miehiä johtaessaan.) Toisaalta häirinnän ja asiattoman käytöksen huomiotta jättäminen näyttää olevan nykypäivänäkin ongelma. Tuomaritoiminnan korostaminen sekä naispesäpallon edistämisen suhteen tehty työ on poikkeuksellisella tavalla esillä nykyään. Pesäpallossa tuomarointi ei katso sukupuolta, toisin sanoen tietyn tasoisia pelejä tuomaroidakseen pelkkä pätevyys riittää. Tuomariviisikot koostuvat sekä naisista että miehistä, ja tällaisia tiimejä nähdään edustamassa huipputuomarointia Superpesiksen finaalipeleissä. Vernakulaaria ja instituutiota ajatellessa yleisöllä on edelleen suuri vaikutus peleihin, eikä sen osallistumista ole pyritty estämään, vaikkakin pelien seuraaminen televisiosta tai suoratoistona vaikuttaa tähän ulottuvuuteen.

5.2 Reflektio sekä jatkotutkimus

Tämän tutkielman puitteissa on tullut sanottua ja opittua paljon. Olen pitänyt itseäni kohtalaisen perehtyneenä pesäpalloon, mutta tiedon kartuttaminen on johdattanut tyypilliseen tilanteeseen, sillä olen havahtunut tietoni vähäisyyteen. Pesäpallosta olisi vielä paljonkin sanottavaa, mutta se on ehkä osoitus siitä, että 60-luvun Pesäpallokalentereita voisi tutkia vielä rajatummin. Tavallaan toivon, että olisin tässä suhteessa edennyt enemmän kulttuurin tutkijan tavoin aineisto edellä. Samalla tavoitteeni pro gradu -tutkielman tekemiselle oli se, että kokeilisin mukavuusalueeni rajoja ja koittaisin erilaista lähestymistapaa. On ollut mielenkiintoista ja opettavaa kokeilla uutta tutun ja turvallisen aiheen kautta. Parempi kokonaiskuva aineistosta aikaisemmassa vaiheessa tutkimusprosessia olisi ehkä auttanut välttämään esimerkiksi tutkimusaiheen muuttamista. Toisaalta tutkimusaiheen ja -kysymysten hiomisen ei tule rajoittua vain tutkimusprosessin alkuun. Pesäpallokalenterit ovat avanneet minulle aivan uuden oven pesäpallon maailmaan, ja edelleen pidän niitä todella hedelmällisenä tutkimuskohteena. Kalenterien muuttuminen vuosikirjoiksi ja lopulta pesäpallokirjoiksi kirkasti minulle lajin sekä suomalaisen yhteiskunnan painopisteiden siirtymistä esimerkiksi maan vaurastuessa. Asiat, kuten pesäpallon kultakausi esimerkiksi 1980- ja 1990-luvulla olivat minulle itseisarvoinen ja opittu asia, joka näyttäytyi aivan eri tavalla vuosikirjoja tarkastellessa. Kalenterit, vuosikirjat ja pesäpallokirjat ovat tutkimuskohteina arvokkaita ehkä siksi, että ne saattavat vaikuttaa jokseenkin vähäpätöisiltä kaiken muun pesäpallomateriaalin kyljessä. Folkloristin keskittyminen suuntautuu helposti arkiseen. Näissä aineistoissa välittyä asioita, joita ei välttämättä julisteta isoon ääneen, mutta jotka vaikuttavat lajiin suuresti.

Jatkotutkimuksen osalta olisi mahdollista syventyä yhteenkin esille tuomistani aiheista tutkimuksen laajuuden mukaan. Vuosikirjojen tai pesäpallokirjojen tutkiminen tarkoittaisi myös kirjojen kuvituksen tutkimista, sillä Erkki Kivelän jälkeen PPL:n puheenjohtajat eivät käyttäneet kirjoja viestimenään, kuten Kivelä teki. Kivelän tekstejä voisi myös tutkia vallan hyvin pelkästään retoriikan kautta. Tutkielman analyysin aiheet ovat sellaisia, että niitä voisi pohtia Pesäpalloliiton asiakirjoissakin, kuten kokouspöytäkirjoissa. Mieleeni on jäänyt pyörimään ajatus siitä, miten Pesäpallokalentereissa ilmaistut asiat näkyvät esimerkiksi pöytäkirjoissa tai muissa aineistoissa.

Henkilökohtaisesti näen erityisen tärkeänä tutkia naispesäpalloa ja sen vaiheita, varsinkin kun kirjallista tietoa siitä löytyy. Naispesäpalloa ei ymmärtääkseen ole tutkittu laajasti tai Pesäpalloliiton aineistojen kautta, vaan lähinnä paikallisesti. Naisurheilusta tuotetun tutkimuksen määrä osoittaa aiheen yhteiskunnallisen merkittävyyden ja vallitsevan mielenkiinnon sitä kohtaan. Minua ehkä jäi vaivaamaan juuri se, kuinka vähän Pesäpallokalenterit kertovat suunnitelmien toteuttamisesta käytännössä. Tietyllä tavalla tullaan folkloristia sekä arkistoihmisen usein kohtaamaan ilmiöön: tieto on katoamassa, joten on kiire tallentaa se. Esimerkiksi haastattelu- tai kyselytutkimusten suhteen ikävä realiteetti on se, että 60 vuotta sitten pesäpalloa pelanneet nuoret ja aikuiset ovat ikääntyneet. Jos ajatellaan kokemusperäistä tietoa naispesäpalloilun kehityskaudesta 60-luvulla, tätä tietoa välittävät äänet hiipuvat hiljalleen. Samalla arvostan suuresti Erkki Laitisen tekemää työtä pesäpallon tutkimista kohtaan, ja toivon että runsas ja yksityiskohtainen tieto lajin vaiheista ei rajoittuisi vain 1980-luvulle saakka, vaan ulottuisi 2020-luvulle ja toivottavasti kauas eteenpäin.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Pesäpallokalenteri 1960. Nenonen, Esko ja Nisse Rosberg (toim.). Helsinki: Suomen Pesäpalloliitto.

Pesäpallokalenteri 1961. Nenonen, Esko ja Nisse Rosberg (toim.). Helsinki: Suomen Pesäpalloliitto.

Pesäpallokalenteri 1962. Rosberg, Nisse ja Arto Salonen (toim.). Helsinki: Suomen Pesäpalloliitto.

Pesäpallokalenteri 1963. Viherkenttä, Antero, Tauno Luomi ja Kullervo Reinikainen (toim.). Lohja: Suomen Pesäpalloliitto.

Pesäpallokalenteri 1964. Viherkenttä, Antero ja Tauno Luomi (toim.). Lohja: Suomen Pesäpalloliitto.

Pesäpallokalenteri 1965. Viherkenttä, Antero, Tauno Luomi ja Anssi Kaminen (toim.). Helsinki: Suomen Pesäpalloliitto.

Pesäpallokalenteri 1966. Reinikainen, Kullervo, Tauno Luomi ja Tuomas Liponkoski (toim.). Myllykoski: Suomen Pesäpalloliitto.

Pesäpallokalenteri 1967. Reinikainen, Kullervo, Arto Salonen ja Tauno Luomi (toim.). Helsinki: Suomen Pesäpalloliitto.

Pesäpallokalenteri 1968. Reinikainen, Kullervo, Matti Siiskonen ja Risto Taimi (toim.). Helsinki: Suomen Pesäpalloliitto.

Pesäpallolähteet

Heikura, Kerttu 2015: Pesislegenda tyrmää huutelun: ”Peli ei voi mennä niin tiukaksi, että menisi henkilökohtaisuuksiin” – Viikonlopun huuteluepisodi saa täystyrmäyksen pesäpallolegenda Kari ”Karra” Kuusiniemeltä. *Ilta-Sanomat*. 8.9.2015.
<https://www.is.fi/pesapallo/art-2000000988763.html>. Luettu 5.12.2025.

Hirvonen, Terho, Ilpo Mustonen ja Ismo Björn 2019: *Matkalla mestariksi : Joensuun maila 60 vuotta*. Joensuu: Joensuun Pesäpallon Tukisäätiö sr.

Hytönen, Annika 2023: Pyysi harrastamaan seksiä kanssaan. *Helsingin sanomat*. 31.8.2023.
<https://www.hs.fi/urheilu/art-2000009818574.html>. Luettu 5.12.2025.

- Hämäläinen, Tuomas 2022: Superpesis-huutelusta paljastui mullistava uusi tieto – ”Kiistatonta”. *Mtv Uutiset*. 10.8.2022. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/superpesis-huutelusta-paljastui-mullistava-uusi-tieto-kiistatonta/8485500>. Luettu 5.12.2025.
- Kallio, Antti: Pesiskynä-blogi: Naisten pesäpallo on häikäisevä menestystarina!. *Pesiskynä-blogi*. 9.5.2025. <https://www.pesis.fi/ajankohtaista/pesiskyna-blogi-naisten-pesapallo-on-haikaiseva-menestystarina>. Luettu 5.12.2025.
- Kanerva, Juha ja Vesa Tikander 2012: *Urheilulajien synty*. Helsinki: Teos. s. 289–300.
- Koskela, Annukka 2017: *Pesis : Opas jännittävän pelin seuraajalle ja harrastajalle*. Helsinki: Nemo
- Kouvolan Pallonlyöjät: *Vähintään neljä Itä-Länttä pelanneet KPL-kasvatit*. Arkistoitu 24.5.2010. <https://web.archive.org/web/20100524140024/http://www.kouvolanpallonlyojat.net/fi/seura/historia/kplnitalansipelaajat>. Luettu 27.2.2025.
- Mikola, Mika 2023: Australian Pääsiäiskisoissa yhteisöllisyys on käsin kosketeltavaa – ”Kuin iso perhe kokoontuisi”. *Pesis.fi*. 19.4.2023. <https://www.pesis.fi/ajankohtaista/pesis-australian-paasiaiskisoissa-yhteisollisyys-on-kasinkosketeltavaa-kuin-iso-perhe-kokoontuisi>. Luettu 9.2.2026.
- Óle 2025: Fugepesis jälleen Elolan kentälle 26.–27.4.2025. *Óle-Lehti*. 24.4.2025. <https://olekustannus.com/yleinen/fugepesis-jalleen-elolan-kentalle-26-27-4/>. Luettu 9.2.2026.
- Pajala, Mikko 2023: Harva palloilulaji Suomessa kykenee samaan kuin naisten pesäpallo – yleisömäärät lyövät ällikällä. *Helsingin Sanomat*. 18.9.2023. <https://www.hs.fi/urheilu/art-2000009861895.html>. Luettu 5.12.2025.
- Pesäpalloliitto: *Vuoden tuomarit*. Arkistoitu 31.8.2018. <https://web.archive.org/web/20180331173549/https://www.pesis.fi/pesapalloliitto/historia/tuomarit/vuoden-tuomarit/>. Luettu 5.12.2025.
- Pesäpalloliitto: *Parhaat lyöjät kausittain*. Arkistoitu 31.6.2017. <https://web.archive.org/web/20171231155207/http://www.pesis.fi/pesapalloliitto/historia/pelaajatilastot/parhaat-lyojat-kausittain/>. Luettu 5.12.2025.
- Pesäpalloliitto: *Pesäpallon lyhyt historia*. <https://www.pesis.fi/pesis-info/historia>. Luettu 5.12.2025.
- Pesäpallon tulospalvelu: *Sarjat*. <https://www.pesistulokset.fi/sarjat>. Luettu 23.2.2026.

SBiL Keskustelupalsta: *Sutisen Oivan "Oissun" muistokisa 2025 pelataan 25.–26.10.*
4.10.2025. <https://keskustelu.biljardiverkko.fi/viewtopic.php?t=20473>. Luettu
27.2.2026.

Superpesis: *Tilastot*. <https://www.superpesis.fi/tilastot>. Luettu 5.12.2025.

Vuorenpää, Teemu 2025: *Sähköpostiketju*. 25.9.2025.

Verkkosivustot

Kansallisarkisto: Kansallinen hankintapoliittinen työnjako.

<https://kansallisarkisto.fi/kansallinen-hankintapoliittinen-tyonjako>. Luettu 27.2.2026.

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999.

<https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/1999/621/ajantasa/2023-02-16/fin>

Lavikainen, Jouni 2025: TAHTO – Suksikokoelmasta Urheilumuseoksi ja kulttuurikeskukseksi. *Urheilun liikunnan ja kulttuurikeskus TAHDON* blogi.

30.1.2025. <https://tahto.com/tahto-suksikokoelmasta-urheilumuseoksi-ja-kulttuurikeskukseksi/>. Luettu 27.2.2026.

Urheilumuseon arkisto: *SUOMEN PESÄPALLOLIITTO*.

<http://yksa.fi/100340/152414108862900>. Luettu 4.10.2025.

Urheilumuseon arkisto: *SUOMEN PESÄPALLOLIITTO - Pesäpallokalenterit ja vuosikirjat*.

<http://yksa.fi/100340/152688677413500>. Luettu 6.2.2026.

Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus TAHTO: *Kokoelmat*. <https://tahto.com/kokoelmat/>.

Luettu 8.2.2026.

Yksityiset keskusarkistot: *Esittely*. <https://www.yksityisetkeskusarkistot.fi/esittely/>. Luettu

9.2.2026.

Kirjallisuus

Abrahams, Roger 2005: *Everyday life: A Poetics of Vernacular Practices*. Philadelphia: University of Philadelphia Press.

Anttonen, Pertti 2005: *Tradition through modernity: Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*. Studia Fennica 15. Helsinki: SKS.

Arkistoverkosto 2023: *Yksityisarkistotoiminta Suomessa*. Arkistoverkosto. Versio 2.0,

19.4.2023. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023022228290>. Luettu 1.2.2026.

- Batagelj, Borut 2017: *Archives and the History of Skiing: Slovene Case*. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki ja Piia Pöyhönen (toim.) 2017: *Urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2017*. 143–150. Jyväskylä: Jyväskylä University Press.
- Billings, Andrew 2014: *Sports media : transformation, integration, consumption*. New York: Routledge.
- Björn, Ismo 2020: Jymyläinen Kerubi-stadionilla – pesäpallokatsoja urheilun uskonnollisessa rituaalissa. Teoksessa Ahonen, Talvikki, Pekka Metso ja Juha Riikonen (toim.) 2020: *Pappi, opettaja, parantaja. Isä Jarmo Hakkaraisen juhla- ja muistikirja*. 19–35 Joensuu: Karjalan teologinen seura.
- Brake, Deborah 2010: *Getting in the Game : Title IX and the Women's Sports Revolution*. New York: New York University Press.
- Brown, Caroline 2014: *Archives and Recordkeeping : Theory into practice*. Lontoo: Facet. 1–31, 63–99, 131–170.
- Brum, Cristiano Enrique de, Ana Paula Korndorfer 2025: Heritage Losses : An Analysis of the Cultural Goods Listing of Rio Grande do Sul in the Yearbook of the Ministry of Education and Public Health. *Patrimônio e memória* 21(1), 1–26.
<https://doaj.org/toc/1808-1967>
- Cashman, Richard 2001: Sport archives in Australia. *Archives & Manuscripts* 29(2), 82–95.
<https://publications.archivists.org.au/index.php/asa/article/view/8935>
- Eskola, Ilmari ja Antti Laine 2020: Suomen urheilu- ja hyvinvointiteknologia-ala urheilukulttuurin muutosten ilmentäjänä. *Kulttuurintutkimus* 37(3–4), 84–102.
<https://journal.fi/kulttuurintutkimus/issue/view/6951>
- Fingerroos, Outi, Konsta Kajander ja Tiina-Riitta Lappi 2022: *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Helsinki: SKS.
- Fingerroos, Outi, Niina Hämäläinen ja Ulla Savolainen 2020: Mikä vernakulaari? *Elore* 27(1), 4–14. <https://doi.org/10.3666/elore.95523>
- Foka, Anna ja Jonas Liliequist 2015: *Laughter, Humor and the (Un)making of Gender*. New York: Palgrave Macmillan.
- Friedrich, Markus 2018: *The Birth of the Archive : A History of Knowledge*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Granbom-Herranen, Liisa 2021: Sananlaskujen tutkimus suomenkielisen folkloristiikan historiassa. Teoksessa Hämäläinen, Niina ja Petja Kauppi (toim.) 2021: *Paradigma :*

- Kalevalaseuran vuosikirja 100*. 202–220. Helsinki: SKS.
<https://doi.org/10.21435/ksvk.100>
- Hakala, Petra ja Taina Saarenpää 2018: Arkistodiplomatian, vallan ja eettisten kysymysten äärellä: Yksityisarkistojen erityispiirteet arkistoalan ylemmässä koulutuksessa. Teoksessa Artukka, Topi, Jarkko Keskinen, Taina Saarenpää (toim.) 2018: *Kaupungin varjoissa, arkistojen valossa*. 44–59. Turku: Sigillum.
- Heimonen, Sara 2018: *Superpesisjoukkue Kirittärien yleisöprofiili ja yleisön motiivit ottelutapahtumiin osallistumiseen*. Liikunnan yhteiskuntatieteiden Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. Saatavilla:
<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/57891>
- Herd, Katarzyna 2018: “*We can make new history here*” : *Rituals of producing history in Swedish football clubs*. Lund Studies in Arts and cultural Sciences. Lund: Lund university, Media-Tryck. 99–133.
- Huggins, Mike 2007: ‘And Now, Something for the Ladies’ : representing sport in cinema newsreels 1918–1939. *Women’s History Review* 16(5). 681–700. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi:2443/10.1080/09612020701447723>
- Hughes, Linda 1995: Children’s Games and Gaming. Teoksessa Johnson, Thomas, Brian Sutton-Smith, Jay Mechling ja Felicia McMahon 1995: *Children’s Folklore : A Source Book*. Denver: University Press of Colorado. 93–119.
- Hupaniittu, Outi 2021: Asiakirjallinen kulttuuriperintö. Teoksessa Hupaniittu, Outi ja Ulla-Maija Peltonen (toim.) 2021: *Arkistot ja kulttuuriperintö*. 21–46. Helsinki: SKS.
- Hupaniittu, Outi ja Ulla-Maija Peltonen 2021: Arkistot ja kulttuuriperintö. Teoksessa Hupaniittu, Outi ja Ulla-Maija Peltonen (toim.) 2021: *Arkistot ja kulttuuriperintö*. 7–18. Helsinki: SKS.
- Itkonen, Hannu, Arto Nevala ja Paavo Saastamoinen 2023: Kilpeläiset, paikallisuus ja pesäpallokulttuurin muutos. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki ja Tapio Roiko-Jokela (toim.) 2023: *Yksilöt ja yhteisöt. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2023*. 125–150. Helsinki: Suomen urheiluhistoriallinen seura.
- Johnes, Martin 2015: Archives and Historians of Sport. *The International Journal of the History of Sport* 32(15), 1784–1798. <https://doi.org/10.1080/13527258.2017.1378910>
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen 2016: *Diskurssianalyysi : teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino. <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517685276>

- Kietlinski, Robin 2014: *Japanese Women and Sport: Beyond Baseball and Sumo*. Lontoo: Bloomsbury Academic.
- Kohe, Geoffery 2018: Running with the ball? Making a play for sport heritage archives in Higher Education contexts. *International Journal of Heritage Studies* 24(3), 256–269. <https://doi.org/10.1080/13527258.2017.1378910>
- Kokkonen, Jouko 2013: *Liikuntaa hyvinvointivaltiossa: suomalaisen liikuntakulttuurin lähihistoria*. Helsinki: Suomen Urheilumuseo.
- Koski, Kaarina ja Riikka Turtiainen 2020: Vernakulaari verkossa : Vertaisuuden ilmaisemisen digitaaliset ulottuvuudet. *Elore* 27(1), 85–108. <https://doi.org/10.30666/elore.88834>
- Kuesters, Anselm 2023: Ordering ORDO: Capturing the Freiburg School’s Post-war Development through a Text Mining Analysis of its Yearbook (1948–2014). *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte* 64(1), 55–109. <https://doi.org/10.1515/jbwg-2023-0004>
- Laitinen, Erkki 1983: Pesäpallo : Kansallispelejä 60 vuotta. Helsinki: Suomen Pesäpalloliitto ry.
- Lehti, Lotta, Lauri Haapanen ja Liisa Kääntä 2018: Diskurssintutkimus – monitieteinen ja monimenetelmäinen ala. *AfinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia*, no 11 (2018), 4–19. <https://doi.org/10.30660/afinla.75057>
- Levine, Lawrence William 1992: The Folklore of Industrial Society: Popular Culture and Its Audiences. *The American Historical Review* 97(5), 1369–1399. <https://doi.org/10.2307/2165941>
- Lybeck, Jari et al. 2006: *Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti : asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja*. Helsinki: Arkistolaitos. https://kansallisarkisto.fi/documents/141232930/150078237/asiakirjahallinnon_oppikirja.pdf/0d3d4ee5-da0c-caff-ef73-0f6595543ba3/asiakirjahallinnon_oppikirja.pdf?t=1677240609514
- Matshotshwane, Joseph ja Mpho Ngoepe 2022: Transcending invisible lanes through inclusion of athletics memories in archival systems in South Africa. *Hervormde Teologiese Studies* 78(3), 1–12. <https://doi.org/10.4102/hts.v78i3.7530>
- McComb, David 2004: *Sports in World History*. New York: Routledge.
- McMahon, Jenny ja Natalie Barker-Ruchti 2016: The media’s role in transmitting a cultural ideology and the effect on the general public. *Qualitative Research in sport, exercise and health* 8(2), 131–146. <http://dx.doi.org/10.1080/2159676x.2015.1121912>

- Orrman, Elias 2012: Huomiota Vanhan Suomen asiakirjahallinnosta. Teoksessa Henttonen, Pekka (toim.) 2019: *De Archivis Arkistoista – Om Arkiv – On Archives*. 109–124. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Paloaro, Matti 2001: Sopupelien varjot. Tampere: MC-Pilot.
- Phillips, Murray ja Gary Osmond: Tensions, Complexities and Compromises: Sharing Australian Aboriginal Women’s Sport History. *Journal of Sport History* 24(2). 118–134. <https://www.jstor.org/stable/48679551>
- Pietikäinen, Sari ja Anne Mäntynen 2020: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino. <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517688253>
- Pöysä, Jyrki 2004: “Finnishness” and “Russianness” in the Making: Sport, Gender and National Identity. *Creating Diversities. Studia Fennica Folkloristica 14*. Helsinki: SKS. 54–68.
- Pöysä, Jyrki, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo (toim.) 2010: *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Ritari, Janne 2022: *Pesäpallo kuntien elävöittäjänä : Tutkielma pesäpallon ja kuntien elinvoiman yhteydestä*. Aluetieteen pro gradu -tutkielma. Vaasa: Vaasan yliopisto. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022051335031>
- Robidoux, Michael 2002: Imagining a Canadian Identity through Sport: A Historical Interpretation of Lacrosse and Hockey. *The Journal of American Folklore*, 115(456), 209–225.
- Salimäki, Harri 2000: *Isänmaan ja urheilu-uskon mies: Lauri Pihkala modernin urheiluaatteen esitaistelijana*. Helsinki: SKS.
- Sikes, Michelle 2016: Print Media and the History of Women’s Sport in Africa: The Kenyan Case of Barriers to International Achievement. *History in Africa* 43. 323–345. <https://www.jstor.org/stable/26362141>
- Tapp, Rachel 2012: West Yorkshire’s Sporting Heroes. *Journal of the Society of Archivists*, 33(1), 75–87. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi:2443/10.1080/00379816.2012.665322>
- Vahlo, Jukka 2018: Video Game Studies and Contemporary Folkloristics. *Folklore Fellows’ Network* 52(2), 5-14. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021042821645>
- Vainio, Eveliina 2000: Anni Collan ja naisliikunnan mahdollisuus. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki ja Esa Sironen (toim.) 2000: *Urheilu katsoo peiliin. Suomen Urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1999*, 157–170.

- Vasara, Erkki 2007: Jalkapallo – suojeluskuntajärjestön vieroksuma urheilumuoto. Teoksessa Itkonen, Hannu ja Arto Nevala (toim.) 2007: *Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Whittaker, Gareth 2012: A Type Index for Children's Games. *Folklore* 123(3), 269–292.